

România literară

SALA
DE
DETECTUR

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Grupul de publicații Topaz
9 - 15 septembrie 1992
(Anul XXV)

27

BERNARD BUFFET: Jeanne d'Arc, Inchisoarea (1957). In acest număr, ilustrații de carte ale marelui pictor francez din albumul tipărit de Maurice Garnier în 1985

Șase personaje în căutarea unui autor

VIITORUL României depinde în mare măsură de președintele care va fi ales la 27 septembrie. În S.U.A. nu contează foarte mult dacă alegerile vor fi câștigate de Gerge Bush sau de Bill Clinton. Viața americanilor va merge oricum înainte, în același stil impetuos și eficient. Emoția electoratului este, acolo, mai mult o emoție sportivă. La noi, însă, alegerile reprezintă o problemă de viață și de moarte. În funcție de candidatul pentru care optăm vom trăi în continuare în comunism - un comunism rezidual, mai greu de suportat chiar decât comunismul - sau vom redeveni o țară civilizată, așa cum eram înainte de război. Vom avea parte de intervenții justițiare ale „clasei muncitoare”, de conflicte interetnice și poate chiar de un război civil sau vom asista la o valorificare inteligentă a eternei competiții dintre oameni, la o convertire a agresivității în ambiție benefică. Vom fi desconsiderați de străinătate și, eventual, compătimiți sau vom deveni o țară respectată, luată în serios.

Gheorghe Funar, Ion Iliescu, Ion Mânzatu, Caius Dragomir, Mircea Druc, Emil Constantinescu - șase oameni, șase bieți oameni, de care depinde viitorul a douăzeci și trei de milioane (dacă nu cumva chiar treizeci de milioane!) de compatrioți. Este trist și descalificator faptul că ne aflăm într-un asemenea raport de dependență. Dar aceasta este situația. Civilizația ne-a fost distrusă, memoria colectivă în mare măsură s-a șters, astfel încât am ajuns să fim aproape complet la discreția celor care ne conduc. (Și, poate tocmai de aceea, principala calitate a unui lider din România, în momentul de față, ar trebui considerată dorința lui de-a face să depindem cât mai puțin de el.)

Îngrijorător este faptul că pretențiile la postul de președinte nu seamănă deloc între ei, nu fac parte din aceeași lume. Dacă alegem greșit, greșala va fi mare și ireparabilă. Candidații nu se pot substitui unul altuia. Dacă i-am considera personaje, n-am găsi scriitorul care să-i fi imaginat pe toți. Fiecare pare creat de alt scriitor.

Emil Constantinescu este, parcă, un personaj din Camil Petrescu. Puritate morală, luciditate, un mod curajos și naiv de a se „preda” în mâinile semenilor... Idealitatea care îl animă îl face puternic, însă numai într-o lume de genul celei pe care intenționează să-o creeze. În marea de nealitate în care înnoată acum este mai curând vulnerabil.

Și mai vulnerabil, aproape complet lipsit de priză la realitate mi se pare Caius Dragomir. Când se dedă fideletnicirii lui predilecte, de dialectician, nu mai vede nimic în jur. Ar fi în stare să continue să peroreze într-o bibliotecă cuprinsă de flăcări. Seamănă cu unele personaje ale lui Al. Ivasiuc.

Gheorghe Funar este decis, lipsit de umor, vindicativ. Decis nu datorită capacității de a raționa rapid, ci prin temperament. Lipsit de umor nu ca urmare a înțelegerii situației grave din România, ci din cauza unor complexe de inferioritate cu greu depășite. Și vindicativ nu în numele unui popor nedreptățit (înca ar fi ceva), ci în numele său. Cam așa și-a descris Ion Lăncrăjan personajele preferate.

Mircea Druc - ce dezamăgire! -, în loc să fie un om providențial, venit dintr-o rezervație naturală de patriotism, ni se înfațșează ca un retor al iubirii de patrie, pedant, lipsit de elocvență (de aceea elocvență pe care ți-o dă autenticitatea trăirii) și, într-o oarecare măsură, atins de narcisism. Numai în romanele despre Bucovina ale lui Ion Țugui am mai întâlnit asemenea personaje.

Ion Mânzatu, sfătos și desuet, este un „biet bunic”, eroul lui Petre Sălcudeanu. „Un biet bunic și o biată crimă” dacă luăm în considerare și aruncarea sa în vârtejul vieții politice din România de azi. Cu aceeași competență cu care ar conduce țara dacă ar fi ales președinte ar putea să organizeze ședințe de parapsihologie, să lucreze ca bibliotecar într-o bibliotecă de cartier sau să activeze ca detectiv amator.

Iar Ion Iliescu... Cu falsa lui modestie, cu sentimentul că vorbește de la o tribună chiar și atunci când coboară, în scopuri propagandistice, în mijlocul oamenilor simpli, cu pretenția de a face un comunism cu față (de fapt, cu mască) umană, aparține, fără îndoială, tipologiei imaginare de Dinu Săraru. (De altfel, din câte am putut citi într-o revistă care continuă în mod curios să-i publice articolele, Dinu Săraru nu-l găsește deloc vinovat pe eroul său pentru incidentul de la Constanța; o înjurătură, o brustuliuială nu fac decât să-l umanizeze pe un comunist...)

Ce întins, ce periculos de întins, este registrul autorilor care i-ar fi putut imagina pe candidații la președinție! De la Camil Petrescu la Dinu Săraru!

Alex. Ștefănescu

DIN SUMAR:

- Despre violență și masacre
- Sadoveanu: Inerțiile receptării
- Ultima noapte a lui Caragiale
- O scrisoare inedită către Leca Morariu despre moartea soților Torouțiu
- Dr. Petru Groza — un moșier convertit la comunism
- Proză de Donald Barthelme

STIMATE DOMNULE
GABRIEL DIMISIANU,

Am urmărit cu interes moderat „serialul” despre Gheorghiu-Dej, publicat de *România literară* după recenta ei reapariție, deoarece informațiile și comentariile lui se mențin în zona locurilor comune ce s-au debitat și se mai debitează despre fostele regimuri socialiste, fără mare efort de documentare. Datorită modului defectuos în care poșta română face serviciul abonamentelor, Nr. 21 al revistei nu mi-a parvenit nici la timp, nici mai târziu. Înainte de a încerca să mi-l procur de la administrația publicației, am reușit să-l obțin de la un prieten mai norocos. Vă dau aceste explicații pentru a justifica tardivitatea intervenției mele. Care nu s-ar fi produs, dacă segmentul publicat în Nr. 21 (pg. 2) n-ar fi conținut o seamă de afirmații lipsite de suport factual. Cititorii revistei dv., ca și întreaga populație a țării au dreptul să cunoască adevărul asupra nefericitului experiment și a stăpînirii tiranice, pe care împrejurările istorice i-au constrins să le sufere. Orice efort, orice contribuție în această direcție nu pot fi decât bine venite. Din păcate, cu intenția vădită de a face întinerul mai tenebros, colaboratorul dv. recurge la surse nesigure sau imaginează episoade și detalii.

El afirmă, astfel că: „În anii războiului [Gheorghiu-Dej] declanșează o acerbă și sistematică acțiune de peneșire a conducerii clandestine a PCR în frunte cu inginerul Ștefan Foriș (avea să fie ajutat în acțiunea anti-Foriș de către Pătrășcanu, Bodnăraș, Pîrvulescu și Maurer, Ronea Gheorghiu și Ana Toma). Organizează în colaborare cu Comitetul Municipal București (regionala Ilfov) condusă [„condus” ar fi fost corect, deoarece acordul trebuie să se facă cu determinatul din afara parantezei] de Petre Gheorghe trimiterea de scrisori demascatoare către Komintern în care Foriș era acuzat de toate ororile, inclusiv colaborarea trădătoare cu Gestapoul și Siguranța antonesciană...”

Aceste două fraze conțin aproape tot atâtea erori cîte propoziții simple. Cu îngăduința dv., o să le iau în ordine:

- Conflictul Foriș - Petre Gheorghe izbucnește și evoluează în zilele și săptămînile ce urmează începerii operațiilor militare împotriva URSS, la 22 iunie 1941. În împrejurările date, Gheorghiu-Dej nu avea motive să-l dezlănțuie, nici să se alăture acțiunilor și demersurilor întreprinse de Petre Gheorghe, nici posibilitatea, și probabil, nici intenția să ia conducerea PCR: șansele de evadare din închisoarea de la Caransebeș erau minime, iar riscurile activității în clandestinitate, considerabile.

- Primele demersuri - foarte prudente - pe care le va întreprinde Gheorghiu-Dej, în vederea unei eventuale izolări a lui Foriș, au loc în decembrie 1942, cu prilejul eliberării din închisoare a lui Emil Bodnăraș. La această dată se conturau însă șansele unui astfel de sfîrșit al războiului, după contraofensiva sovietică din decembrie 1941, în fața Moscovei, și mai ales după dezastrul de la Stalingrad.

- Inițial, în acțiunea „anti-Foriș”, Gheorghiu-Dej a fost ajutat numai de Emil Bodnăraș; ulterior, acesta a antrenat și pe Iosif Rangheț - al doilea membru al secretariatului CC PCR, pe atunci. În faza finală, din aprilie 1944, aceștia vor propulsa pe C. Pîrvulescu în fruntea noii echipe de

conducere a PCR, pe care o vor alcătui. Menționez că C. Pîrvulescu fusese eliminat de St. Foriș, prin 1942, din secretariatul CC PCR, pentru gra... abateri de la regulile de conspirație. Pînă la 4 aprilie 1944, el se va afla sechestrat într-o casă conspirativă a PCR, împreună cu Ana Toma, soția lui de atunci, care juca oarecum și rolul de custode al sechestratului.

- Lucrețiu Pătrășcanu nu a fost implicat în acțiunea de înlăturare a lui Ștefan Foriș de la conducerea PCR. Potrivit indicațiilor primite de la Gheorghiu-Dej înainte de eliberarea din lagăr, cu fixarea domiciliului „forțat” la Poiana Țapului, va stabili primele contacte cu consilierii regelui și șefii opoziției democratice, în vederea coordonării acțiunilor privitoare la ieșirea României din război, încă din primele zile ale lunii august 1943. Emil Bodnăraș va fi asociat la această întreprindere abia la 14 iunie 1944.

- Închis în lagărul de la Tg. Jiu, după începerea războiului, I.G. Maurer va cere peste cîva timp să fie trimis pe front, ca să câștige astfel dreptul la eliberare. Nu avea contacte cu organizația PCR și, ca atare, nu putea contribui la izolarea lui Foriș. Nici el, nici Lucrețiu Pătrășcanu nu vor fi incluși în noua echipă de conducere a PCR. În august 1944, I.G. Maurer va juca un anumit rol în organizarea „evadării” lui Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tg. Jiu. Am folosit ghilimelele, deoarece această evadare a fost înlesnită de colonelul Leoveanu, comandantul lagărului, care acționa probabil conform indicațiilor sau ordinelor primite de la superiorul său, generalul Gelep, Inspectorul general al Jandarmeriei.

- Ronea Gheorghiu, fosta soție a lui Petre Gheorghe, fusese izolată și dînsa, începînd din toamna anului 1941; ca atare, nu putea fi de nici un ajutor în acțiunea de eliminare a lui Foriș; așa cum nici n-a fost.

- Gheorghiu-Dej nu a avut nicio dată ocazia să se întâlnească cu Petre Gheorghe, necum să colaboreze cu dînsul în acțiunea „anti-Foriș”. La vremea arestării și întemnițării lui, în 1933, Petre Gheorghe activa în conducerea organizației PCR din Bazargic, de unde avea să fie trimis pentru un timp la Moscova, la o școală de spionaj extern, unde ajungeau aproape toate cadrele comuniste din diferite țări, recrutate de agenții Kominternului. La întoarcerea lui în țară avea să fie cooptat în conducerea organizației PCR din Constanța. De acolo, prin 1939, va fi transferat la București, mai întîi ca secretar al organizației tineretului comunist, iar apoi ca secretar al organizației PCR din Capitală. În această ultimă calitate, Petre Gheorghe nu a încercat să stabilească legătura cu Gheorghiu-Dej sau cu alți comuniști din închisori. În schimb, la cererea lui Foriș, Gheorghiu-Dej va adresa o scrisoare comuniștilor și organizațiilor PCR, prin care va insista asupra necesității asigurării unității partidului în jurul conducerii sale legitime: Ștefan Foriș fusese confirmat de Komintern, la Moscova, în vara anului 1940, în funcția de secretar general al PCR, pe care o ocupa din toamna anului 1939.

- Ștefan Foriș nu a fost asasinat „pe baza deciziei Secretariatului PCR semnată în 1946 de Ana Pauker, Dej, Vasile Luca și Teohari Georgescu...” (De ce nu și de Iosif Chișinevski, care era membru al acestei formații?) Nu a existat o astfel de decizie. Arestarea, anchetarea și lichidarea lui Foriș și, ulterior, a mamei lui, au fost comandate și orchestrate personal de Gheorghiu-Dej. S-ar putea ca sfîrșitul tragic al acestuia să

TIMP DE ANTENĂ. Acest timp prețios ajunsese de mult o obsesie națională, înainte de a fi devenit obsesia partidelor politice și a liderilor locvaci. Luptele și ghionturile ce se dau pentru obținerea unui minut în plus demonstrează pînă la evidență un lucru: clasa politică românească are bine înfipțată în minte ideea că succesul electoral rămîne direct proporțional cu minutele de prezență la televizor. Apari mai mult pe ecranul TV, cîștigi mai multe voturi.

Mi-e foarte greu să contrazic autoritățile în materie, dar, pentru mine, această narcisistă viziune asupra politicii are ceva dubios. Motive? Nenumărate. Îl invoc pe cel mai (cum să spun?...) vizibil. Dacă aș fi contracandidatul în alegeri al unui celebru personaj politic, precum domnul senator Dumitrașcu, și aș dispune de cîteva minute pentru propria mea campanie electorală, aș ști perfect ce să fac cu ele: aș pune în fața camerelor de luat vederi, imobilă, poza domnului Dumitrașcu însuși. Atît. Doar poza lui! Sau, și mai bine, pentru a obține o victorie zdrobitoare, aș prezenta caseta cu domnul Dumitrașcu pledînd în fața Parlamentului pentru amînarea alegerilor. Nici cea mai ingenioasă propagandă *pro domo*, imaginată de un manager american, n-ar fi mai eficace decît simpla înfățișare fără comentarii a adversarului meu.

Evident, în contextul de mai sus,

Mihai Zamfir

nu fi semnat numai încheierea unui episod al luptei pentru putere în conducerea PCR. Am oarecare informație și mi-am format unele păreri în această chestiune, care depășesc cadrul acestor observații și n-ar face, de altfel decît să adauge cîteva semne de întrebare la cele rămase deja fără răspuns.

- Iosif Chișinevski „s-a găsit alături de Dej, Apostol, Moghioroș, Drăghici și Ceaușescu la Tirgu-Jiu”, și nu în lagărele din Transnistria, pentru simplul motiv că deținuți comuniști evrei erau trimiși acolo numai după ispășirea pedepselor cu închisoare. Pe Iosif Chișinevski l-a prins dezastrul de la Stalingrad într-un timp cînd mai avea de ispășit cîțiva ani. Or, după Stalingrad, Ion Antonescu n-a mai aprobat nici executarea sentințelor capitale pronunțate împotriva comuniștilor - ultima execuție a unui comunist a avut loc în octombrie 1942 - nici nu a mai trimis comuniști evrei în lagărele din Transnistria. Petre Gheorghe a fost executat în toamna anului 1943, la aproape un an de la pronunțarea sentinței, deoarece conducerea PCR a refuzat să-l recunoască drept comunist și să-i asigure asistență judiciară. În final, cîteva mărunțuri:

- Ștefan Foriș nu era „inginer”, ci licențiat și poate chiar doctor în Filosofie și Matematici, de la Universitatea din Budapesta.

- În septembrie 1940, Ana Pauker și Vasile Luca n-au venit de la Moscova, „literalmente în tancurile Armatei Roșii”, ci au aterizat cu avionul la Băneasa.

- Gheorghiu-Dej nu avea nevoie să învețe „chiar și idiș” de la Simion Țaigăr. Deprinsese destul de bine idiomul în chestiune în perioada adolescenței și primei sale tinereti petrecute într-un mediu prielnic, ca ucenic-dogar la Fabrica de Butoaie de la Zemeș, iar apoi ca ucenic și muncitor-electrician la atelierele schelei petrolifere „Steaua Română”, de la Moinești, jud. Bacău. La Moinești a învățat idiș și Tristan Țzara.

- De la început, încă din anii '45, Dej îl va împinge pe Pantiușa (Pantelei Bodnarenco, mai târziu generalul de securitate Gh. Pintilie) în fruntea Departamentului Administrativ al CC al PCR, reușind să controleze astfel operațiunile financiare și mafiotice ale partidului... (Nr. 22, pg.2). Denumirea corectă a „Departamentului” pe care Pantiușa îl va lua în primire încă în 1944 era „Secția Administrativ-Politică de pe lângă CC al PCR”. Titlatura aceasta insolită m-a intrigat de la primele luări de contact, în 1944 sau 1945. Curînd am putut să-mi dau seama că această denumire acoperea un organism care se ocupa nu numai de „operațiunile financiare [...] mafiotice” și gospodărești ale PCR, ci și de activitatea de contrainformație pe care o dirija, poate nu singur, Gheorghiu-Dej, asupra membrilor conducerii PCR, activiștilor cu funcții superioare și lucrătorilor politici din sediul central.

- Famosul document pregătit împotriva Anei Pauker a fost, se pare, redactat de către Stela Moghioroș... (Ibidem). Multe i se pot pune în seamă veche și devotata activitate a PCR, care a fost Stela Moghioroș, dar nu și capacitatea de a redacta un document politic

numele domnului Dumitrașcu are pură valoare de simbol: îl putem înlocui ad *libitum* cu trei sferturi din membrii actualului Parlament.

Cît despre Președintele nostru în funcțiune, el are la dispoziție un mijloc infailibil de a-și utiliza cu profit timpul de antenă: și anume renunțarea completă la el. Am bănuiala că toate acele parastase, pomeniri, sfestanii, învieri, sfîntiri și beatificări care-l au în centru pe Președinte și asupra cărora Televiziunea Română insistă înduioșată îi fac omului politic mai mult rău decît bine. Domnul Iliescu își mai poate atinge scopul într-un singur fel - dispărînd complet de pe micile ecrane pînă la alegeri.

Vă dați seama? În opinia publică s-ar instala în acest fel, la început, ușurarea, apoi nedumerirea, colorată ulterior de neliniște: ce-o fi cu domnul Iliescu? Trec zilele, ceilalți candidați se perindă la TV, Iliescu nicăieri! Neliniștea ar evolua rapid spre panică, lumea ar citi ziarele cu sufletul la gură. Și cînd, în preziua alegerilor, domnul Iliescu ar apărea finalmente surprizător și liniștitor, marele public și-ar deschide brațele pentru a-l primi în ele pe fiul regăsit.

Dar șansa adversarului domnului Iliescu este aceea că sfaturile bune, oferite complet dezinteresat, nu sînt urmate niciodată.

Mihai Zamfir

de mare importanță. Documentul în chestiune a fost redactat de Miron Constantinescu sub directa îndrumare a lui Gheorghiu-Dej.

După umila mea părere, este păcat să consumi hîrtie, cerneală, spațiu grafic și energie umană pentru a pune în circulație fabule asupra unei istorii care n-are nevoie de falsuri și exagerări pentru ca să i se demonstreze neajunsurile, ineptitudinea, samavolnicile, erorile și crimele, în condiții cînd există destulă documentație care așteaptă să fie cercetată și folosită. Și cînd mai trăiesc oameni care pot depune mărturie și furniza informații despre diferitele episoade și actori. La cîteva din aceștia s-a referit chiar autorul serialului, într-unul din segmentele publicate. Pentru Petre Gheorghe, temeuriile acțiunilor lui și întîmplările din vara anului 1941, mai pot fi încă chestionate sora acestuia și fosta lui soție. Este regretabil că un politolog de „renume internațional”, care vrea să instruiască cititorii unei publicații cu atîta autoritate ca *România literară*, preferă metodele reporterului Caracudii - imortalizate, ce-i drept, de Caragiale - în loc să se ostenească cercetînd documente și chestionînd deținătorii de informație care mai supraviețuiesc. Din mediul său familial, fie și așa de respectabil cum l-am cunoscut, autorul serialului despre Gheorghiu-Dej n-a avut cum să culeagă ceea ce se cheamă „first hand information” asupra celor ce s-au petrecut în România în perioada premergătoare sau în timpul războiului, deoarece amîbi săi părinți au trăit în afara țării cu începere din a doua jumătate a deceniului patru. Acum, slavă Domnului! - toate ușile îi sînt deschise. Cu o mențiune, de loc neglijabilă: dosarele așteaptă, oamenii se grăbesc însă spre acel domeniu de umbră, de unde nu există întoarcere. Iar personalitatea, așa de complexă și de contradictorie, a lui Gheorghiu-Dej, care, pe lângă toate nelegiuirile și păcatele cu care a plecat de pe lume, a izbutit în doi-trei ani după evenimentele din Ungaria anului 1956 să izbăvească țara de Sovromuri, de consilieri sovietici la toate nivelurile administrației și să obțină, mai ales, trimiterea la vatră a unităților Armatei Roșii aflate cu garnizoana în România, merită a fi cercetată cu rigoarea obiectivității, după fapte, mărturii și documente, nu după șuete. Mai ales în împrejurările de azi, cînd în Polonia și Germania, de pildă, părți ale aceluiași spațiu est-european nefericit, care au trecut prin aceleași patimi, unitățile Armatei Roșii așteaptă, în garnizoanele pe care le ocupă de lungi decenii, ca hoții de păgubași să le asigure la ele acasă, adică în Rusia sau alte state rezultate din dezmembrarea imperiului colonial sovietic, condiții de repatriere comparabile cu confortul cu care s-au deprins cîtă vreme au fost înstrăinate.

În speranța că veți binevoi să oferiți cititorilor revistei dv. șansa de a lua cunoștință de aceste informații mai aproape de adevăr decît cele furnizate de dl. Tismăneanu, rămîn al dv.,

Eduard Mezincescu
20 august 1992

RETROVIZOR

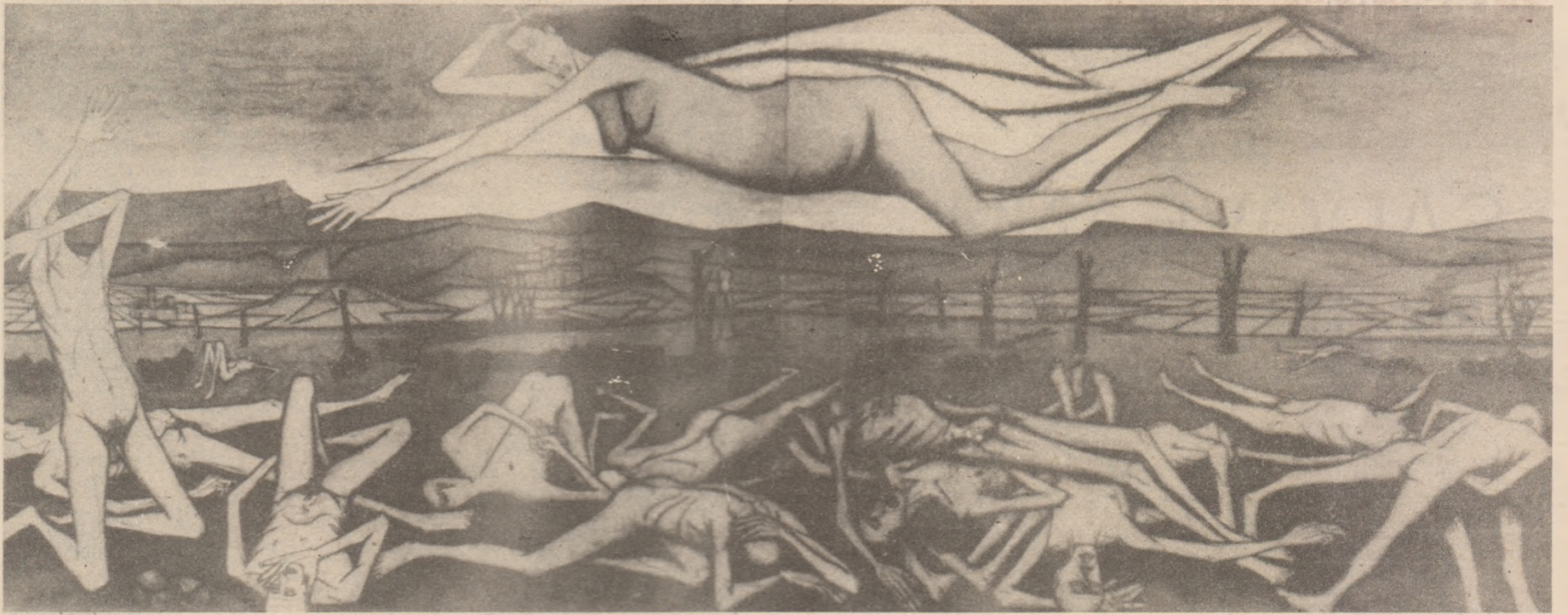
Ideologia mîinilor

● FAPTUL că dl. Iliescu și-a pierdut cumpătul și a sărit la gîtul unui manifestant ostil poate fi la rigoare înțeles, ca orice criză de nervi, și ar fi fost o problemă personală, dacă dl. Iliescu n-ar fi fost președintele României. Explicația însă pe care Cotroceniul, prin purtătorul său de cuvînt, a dat-o penibilului incident este o problemă ideologică și politică: a pretinde că presa și ungruri au fost de vină și că ne paște un război civil înseamnă a transfera, în stil ceașgist, răspunderea, a crea o diversiune și, la limită, a declanșa o vinătoare de vrăjitoare.

Este explicabil de ce, ulterior, dl. Boda, un alt consilier prezidențial, l-a criticat pe dl. Mironov, considerînd că aserțiunile d-sale îl privesc personal, fără să angajeze pe președinte. Dl. Boda a dorit să estompeze tocmai caracterul politico-ideologic al gestului prezidențial.

Criza de nervi a revelat natura profundă a dlui Iliescu, aceea a unui spirit dictatorial lipsit de mijloacele totalitarismului. Deosebirea dintre dl. Iliescu și Ceaușescu nu e de esență, ci de mijloace. Cît despre deosebirea dintre democrația originală și democrația pur și simplu, aceasta se vede foarte bine în direcția pe care au luat-o, spontan, mîinile președintelui României: ele nu s-au îndreptat spre mîinile manifestantului, ca să le strîngă, în pofida ostilității reciproce, dar spre gîtul acestuia, ca să-l sugrume. Mîinile l-au dat de gol pe dl. Iliescu: în locul unui acord, ele au urmărit o lichidare. (N.M.)

ORORILE RĂZBOIULUI (Îngerul războiului, 1954)

ACTUALITATEA

Despre violență și masacre

AM SCOS din bibliotecă un maldăr de cărți. Despre istoria, cultura și civilizația armenilor. Ce și cum să scrii despre tragedia acestui neam din care faci și tu parte? Cu sau fără voia ta. N-am fost întrebați, n-am putut alege. Duceam doar povara propriilor noastre cruci. Destin individual și colectiv. Un popor care adoptă creștinismul ca religie de stat înaintea lui Constantin. Sunt lucruri știute, cunoscute, deja nu mai folosesc la nimic. Împărații Romei s-au dovedit mai puternici decât un popor creștin, puțin numeros și rău plasat geografic în fața imenselor valuri musulmane. Oare aceste lucruri mai au importanță? De aici un lung șir de suferințe și nenorociri care continuă și azi. Președintele turc din 1992 amenință fățiș, premierul, tot din 1992, Demirel se dovedește mai diplomat: de ce să fie „speriați” armenii când pot fi „eliminați”? Dar adevărul, dreptatea, binele, valorile morale unde s-au ascuns? Să scrii un articol, să te revolti, să iei atitudine, la ce bun? Ar trebui să extragi date, să prezinți evenimente, să mărunțești multe informații puțin cunoscute publicului larg. Sau răstălmăcite de mai multe șiruri de public. De ieri, de azi, de mâine. Și indiferența. Și cotidianul imediat care ne absoarbe. Și orizontul temporal inevitabil limitat, în care trăim. Ce știm noi azi, despre kurzi? Sau despre tamiți? Despre indienii masacrați de spanioli, despre călugării budiști tibetani sau maroniții libanezi? Despre palestinieni sau bosnioci, despre unii sau alții din locuitorii planetei aflați la depărtări de mii de kilometri, unii de alții. Nu doar de spațiu este vorba. Altfel mentalități, religii, simple obiceiuri, obișnuințe. S-a dovedit că nimic nu este veșnic. Eternitățile durează unor ani, luni, zile. Și atunci?

Mediatizarea - un cuvânt cam găunos - istoriei trăite astăzi, departe de a ne face mai știutori, dă impresia că umple doar niște goluri informaționale. Și atât. Istoria armenilor miroase a sânge. Dar nu despre clasamente ale suferinței poate fi acum vorba. Sunt popoare care au suferit mai mult, altele mai puțin. Un peon din Țara de Foc ar ridica din umeri la poveștile cu nenorocirile îndurate de poporul spaniol în timpul războiului civil. Și așa mai departe, zeci, sute de exemple. De aceea am renunțat să scriu un articol despre masacrarea armenilor. Căci ceea ce s-a întâmplat în 1915, a fost punctul culminant al unui lung șir de nenorociri. Nu intru în detalii. Cine vrea să se documenteze, există nenumărate mărturii. Uneori inflamatele articole de gazetă fac mai mult rău decât bine. E stupid să ieși acum pe scenă și să te bați cu pumnii în piept: *Noi am suferit!* Dar nici nu putem uita. Să ștergem cu buretele ca și cum n-ar fi fost, nu s-ar fi întâmplat nimic. Ar fi rușinos. Nedrept. Sunt familii din care au mai rămas puțini iar altele care au dispărut cu totul. Niți măcar nu se cunoaște numărul exact al morților. Între 1,5 și 2,5 milioane. Aproximativ. Asta e rău. Aproximațiile conduc la relativ, la neant. Și totuși. Sunt fapte. Vieți. Morți.

În plin război mondial un popor putea să dispară din istorie. Crima a fost organizată și supervizată. Cinci mii de ofițeri germani conduși de generalul Lyman Von Sanders au organizat și pus pe picioare armata turcă. Fără sprijinul logistic al Germaniei Imperiale, Turcia Otomană n-ar fi îndrăznit să rezolve „Chestiunea armenescă” în manieră forte. Nu trebuie să ne ascundem după deget. Mai devreme sau mai târziu totul se află. Nu putem da lecții altora fără să ne asumăm propriile erori. Premierul John Major recent și-a cerut scuze poporului ceh pentru lășitatea conducerii britanice din anii '30. Și alte exemple.

Încerc să deslușesc adevărul prin meandrele evenimentelor cu o oarecare detașare, pe cât posibil. Vreau să uit că provin dintr-o familie de refugiați, că pe bunicul l-au îmbrăcat în fetiță ca să nu-l „taie”, că tata s-a născut pe vapor, iar mama la Rostov pe Don, unde i-a împins hazardul bejeniei pe ceilalți bunici. Să uit. Cum? Până la douăzeci și ceva de ani am trăit fără identitate. Conștiință de sine. Apoi am înțeles că sunt armean. Mai apoi am priceput că trăiesc în România, iar limba română mă exprimă. La treizeci de ani am început să mă găsec. Am ajuns să fiu scriitor printr-o lungă căutare de sine. Am adunat multe date și informații despre tragedia poporului căruia îi aparțin prin sânge. Dar mintea, inima?

CUM să optăm? Poate într-o bună zi voi scrie *Musa Dagh*-ul meu ca o datorie de ordin intim. Nimic din aceste lucruri dramatice nu poate fi pus sub semnul lui *trebuie*. Ar trebui să devin „militant” și nu mă simt capabil. M-am lovit mereu de „activiștii” de profesie: armenismul și dramele lui sunt afacerile lor. E ridicol să te pui cu ei. Să taci. Să scrii. Când? Unde? Cum?

Nenorocirea continuă: 90% din teritoriul național armenesc este astăzi sub jurisdicție turcească. Turcia face parte din NATO și este un pion foarte important în angrenajul economico-militar al Orientului, de azi. Cine ar îndrăzni să-i zgîndăre pe turci cu o asemenea delicată chestiune? Iar dacă pământurile - cu morminte și biserici vechi de multe secole - au fost vidate de armeni, se mai poate pune chestiunea apartenenței lor? Un istoric aromân stabilit în Austria, Dl. Peinfuss ne spunea cu oarecare nonșalanță că trebuie să luăm lucrurile așa cum sunt, n-avem ce să facem. Frontierele nu pot și nu trebuie azi modificate. Europa ar sări în aer. Adică dacă nu mai există armeni în podișul Armeniei, orice pretenție ar deveni caducă. Interesele „superioare” ale Europei Unite cer o abordare „realistă” a actualității. Dar și deformările, ca să nu spunem tragediile, trecutul. Aici s-ar deschide alte răni, nevindecate unele, ale trecutului. Chestiunea basarabeană. Macedonia. Cipru. Cine mai știe azi că insula a fost cedată Marii Britanii în taină, de către „marele bolnav” al secolului al XIX-lea pentru a fi susținut în interesele imediate - „insulele Kurile, atâtea focare pentru conflicte zonale cu consecințe nebănuite. Plus interesele financiare, economice, comerciale. Dincolo de religii și de etnii, de stindarde, chiar fapte bune.

Resuscitarea sentimentelor naționale și căutarea identității de sine a popoarelor din fostul bloc comunist sau din lumea a treia nu pot fi trecute cu vederea. Sau tratate de sus, de undeva din satelit. Există și sânge, și carne, și nevoi, nu doar computere. Oamenii, la urma urmelor. Cum să satisfaci pe toată lumea, să supui și împaci interesele și orgoliile, cu vanitatea și temperamentele unora și altora. Popoare sau șefi de stat. Sisifică lucrare. Ne vedem implicați în acest carusel cu sau fără voia noastră. Cu mic și mare.

Și ar trebui argumentat, justificat, aduse documente, puse la bătaie inteligență, răbdare, abilitate și altele încă. Vorbe. Idei. Relații. Compromisuri. Alianțe. Mă infuriu și mă las păgubaș. Nu mă simt în stare să înfrunt răul, uritul, minciunile. De aceea și aceste rînduri subiective, cu prea puțină istorie, cu prea puțină speranță. Poate mă vor ierta și armenii și românii că nu sunt un bun fiu al Europei. Asta nu înseamnă că la o adică nu pot conta pe mine. Când? Cum? Nu știu.

Bedros Hōrasangjan

Cu gîndul la Mugur

Drumuri, ce lungi v-ați făcut!
Nu mai apuc să revăd
cimitirul vrăjit din Sighlșoara,
și chiar de-aș ajunge acolo,
ar mai cînta ziua de vară?
Din flulerul oaselor albe,
de sub pămînt,
ar plura mierea melancoliei,
un lied schubertian?
Îngerl de ghips se vor culca
în larba toropită de soare?
Și sălcile, sălcile tinere
își vor mai da părul pe spate,
să le sărute lumina?
Viața, cu moartea pre moarte călcînd,
va curge, larăși, prin vine?

Nu e nevoie să plec de acasă.
Cîmîtîru-i la mine, la căpătîl,
mic și uscat,
într-o agendă de telefon.
Nume, adrese, ici colo cîte o cruce,
semn, cu creionul, pe marginea numelui.
Tot mai multe morminte minuscule,
între scoarțele negre, lucioase.
Flori nu sunt.
Secetă, uscăciune, în ochi, în gîtlej.
M-apucă așa, să-l sun, să le spun...
Și tu, tremuriciule, jumătate de om,
de ce ai plecat tocmai acolo?
Ești cu decenii mal finăr.
Înțelegi mai lucid lumea în care trăim.
Am mare nevoie de tine,
sfetnic de taină.

Dau să te sun.
Mă opresc.
Rațiunea-mi oprește mîna.
Veghează, afurisita.

Știu și eu chestia cu somnul rașunii,
și monștril.
Doar am jucat tontorolul cu el.
Un somnulej, totuși, parcă nu ne-ar
strîca.

Așa, să fim fragezi copii,
neștiutori,
să sărim coarda,
eu, invidioasă, ca totdeauna,
pe tine, lepure șchiop,
că sări mal agil decât mine,
de la o cruce la alta.

Maria Banuș

SADOVEANU: Inerțiile receptării

O LECTURĂ atentă și ingenuă a unor scrieri precum *Olanda* - îndeosebi *Olanda*, care a dat atâtea prilejuri de comentarii în epocă și este azi un text aproape uitat - *Uvar*, *Paștele Blajinilor*, *Venea o moară pe Siret*, *Noaptea de Sinziene*, *Zodia Cancerului*, printre atâtea altele, ar corecta și nuanța poziția „regresivă”, atribuită lui Sadoveanu în contextul dezbaterilor ideologice pe marginea chestiunii țărănești și a căilor de urmat, pentru alinierea civilizației noastre (rurale) cu standardele curente ale occidentalității.

Frapant la lectură e faptul că prozatorul este departe de a propune vreo soluție - sociologic validă sau dimpotrivă, discutabilă - mulțumindu-se să se comporte pur și simplu ca un scriitor („nici mai mult, nici mai puțin decât atât” după o vorbă a lui Lovinescu). Oferind o cale literară de rezolvare a dilemelor, scriitorul nu se dovedește un paseist, ci un făuritor de lumi fictive, unde opozițiile de acest fel își pierd orice relevanță, unde miza se pune în alt plan, pe cînd *regresia* și *progresia* sînt „a filei două fețe”. Aici civilizația „țării apelor” (*Olanda*) poate coexista cu isteția și vorbele de duh ale lui Gheorghe Roșu de la Boroaia, cel care nu se ostenește să repare podul de peste Moldova, judecînd ironic zădărniciia olandeză și progresele științei.

Există în încheierea ciclului de relatări din *Olanda* un fel de „legendă”, care se repectează explicativ asupra „rețetei” sadoveniene:

„Mă așez lângă ei și vorbim domol despre lucruri trecute și frumoase. Apoi rămînem cu fețele spre cerul albastru, tăcînd, visînd și cugetînd nehotărît la viitor. Căci abisul nu ne stă în preajmă, toate sînt încă bune și fericite în juru-ne, și putem vorbi în van și visa, - ceea ce n-au putut face niciodată, nici într-o clipă a veacurilor lor, acești năcăjiți și nefericiți olandezi”.

O relație între faptă și discurs, plus o alta între trecut și viitor sînt puse în ecuație, în aceste rînduri. Olandezii dau prioritate faptelor în detrimentul vorbei, aceasta din urmă suverană în universul cultural apreciat de scriitor. Cîteva rînduri mai sus, prozatorul insistase asupra opoziției. „Toți vorbesc; - pe cînd aici, în *Olanda*, toți tac, ca să audă zvonul etern al mării”. Cei ce tac rămîn ferecați în clipa prezentă. Pe cînd ceilalți au privilegiul „visării”, deci al navetei nestînjinite între „lucrurile trecute și frumoase” și, respectiv, viitorul, la care se poate „cugeta nehotărît” și despre care se poate „vorbi în van”.

Pe firul vorbelor și al visărilor vane, circulația între antipozii - oricare ar fi aceștia - devine lesnicioasă. Autorul sugerează deci o *trans-mutare a datelor*

practicii în planul fabulației și în cel al discursului; acolo unde timpurile se află în raporturi *sui generis* și unde opozițiile se „neutralizează” (cum se spune în lingvistică), iar iluzia dobîndește prioritate asupra faptelor.

Un asemenea unghi de vedere unifică proza sadoveniană, alcătuită din texte eterogene (ca gen literar), toate reductibile la simple recipiente, apte să conțină procesul saltului în imaginar și în discurs. Căci acest salt autorul îl repetă invariabil: în romanele istorice, în autobiografie, în evocări, reportaje, amintiri, povești etc. - indiferent că este vorba despre Duca Vodă sau despre Ștefan cel Mare; despre Iași de altădată sau despre Panait Istrati; despre isprăvile sale de vînătoare și de pescuit; despre *Miorița* sau despre *Dicționarul Academiei Române*.

I N planul *mentalității*, ca și în cel al *tehnicilor de creație*, scriitorul dă prioritate discursului în fața faptelor și iluziei în fața realității: „Ca în toate cele omenești, discursurile stau pe primul plan, faptele au un rol infim. Ce ne trebuie realitatea cînd avem iluzia?” - citim în *Aventurile șahului*. Căii *sociologice* și celei *psihologice*, i se preferă *alternativa fabulatorie*. Așa cum remarca perspicace Marin Preda, Sadoveanu inventează o lume, după cum se inventează și pe sine. În literatura sa, materialul tematic sau particularitățile de „gen” suferă un proces constant de omogenizare, prin încorporarea într-un discurs imaginativ, de o uimitoare egalitate cu sine, nutrindu-se din propria substanță, ba chiar operînd adeseori concentric, prin acel proces de „prefacere al altora și al meu”, de care pomenea în *Anii de ucenicie* scriitorul însuși.

Iată, de pildă, o serie de texte de călătorie, evocare, amintire, adică din aceea sferă a genurilor „impure”, căzînd de obicei - la alții - mai ușor sub specia facticității pure și a iluziei documentare de lectură.

Pretextul călătoriei alimentează o serie amplă de istorisiri, care pornesc de la o excursie reală sau dezirabilă, prilejuind saltul în închipuire sau în posibil ce dă timbrul caracteristic literaturii sadoveniene. După o călătorie-fulger de-a lungul Pontului Euxin, de la granița de sud de atunci pînă la Constanța, scriitorul își publică - la fel ca *Olanda* - în serial, impresiile în „Adevărul literar și artistic”. Ultima bucată din ciclul *Dobrotici-Domn*, face bilanțul „tehnic” - edificator pentru rețeta de fabricație de care vorbeam:

„Dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti. Statornicînd, deci, adevărurile acestea din trecut, după metode tot atât de bune și de viguroase ca ale altora, cred că îndoelile se împutinează și orizontul frumoasei Caliacra se luminează. *Intrebuințînd încă*

o metodă, - a verificării științifice, - observ cu surprindere că prezentul confirmă acest trecut, așa cum îl înfățișăm noi.

Delfinii și pescărușii albi pătați cu negru evoluau în jurul stîncilor, și i-am văzut cu ochii mei, ca și Dobrotici. Și valurile Mării și stîncile de dedesubt, aveau răsunete fantastice, ca ecouri de lătrături ale zăvoizilor de odinioară. Satele de găgăuzi stau măturte și acum - căci le-am străbătut pe rînd. Și toamna ies oamenii cu rățelele, ca să prindă prepelețe, ca la vremea marilor pasaje. Vinătorile acestea au loc chiar în preajma promontoriului, și chiar în stîncile Caliacrei, unde au stătut cu tărie *Dobrotici-Domn*.

Toate din trecut au căzut și toate au pierit. Puteau nici să nu fie și era același lucru. Puteau cei tari să fie normanzi, greci ori valahi, - același lucru. Soarele, vîntul, marea, prefac iarăși totul în peisajul inform al începutului și al veșniciei.”

Iată o sugestivă „introducere în metoda lui Sadoveanu”! De altfel, prozatorul vorbește primul de „metodă”.

Totul are o turnură ironică - de pildă considerațiile despre „metoda verificării științifice”, discreditînd orice metodă în beneficiul navetei libere între planuri, între trecut și viitor pe căile gîndului (procedeu teoretizat și în *Olanda*). *Dobrotici-Domn* este un personaj inedit, pe care pur și simplu Sadoveanu îl inventează sub ochii noștri. Ba mai mult, scriitorul se observă și se analizează pe sine în chiar timpul invenției. O serie de formule - precum „îndoelile se împutinează”; „prezentul confirmă acest trecut”; „au stătut cu tărie *Dobrotici-Domn*”; „i-am văzut cu ochii mei ca și Dobrotici” - sînt, evident, *antifracaste*. Vor, deci, să dovedească exact contrariul, într-o circularitate perfidă a poveștii (fabulării) și a realității, unde orice diferență între ce este și ce se povestește se șterge. Axioma acestei rețete de producție se află în fraza introductoare: „Dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti”. Aparent, faptele *determină* spusele; în realitate, ele *atîrnă de spuse*. Au o autenticitate strict fabulatorie și verbală, excluzînd procedurile de verificare, îndoelile „metodice”, confirmările spiritelor empirice - sfîchuite ironic de cel ce se încrede doar în proba „poveștii” și în virtuțile ei creatoare.

Cutare povestire de pescuit, cu un titlu quasi-administrativ - *Despre instrumentele și despre norocul pescarilor* - e un minunat pretext pentru fabulații (despre împărțatul peștilor ș.c.l.) *Baza faptică este fragilă și banală*: „Pe lângă imaginea mea, printre suvițele fine ale plantelor de apă, la adînc, apăru un pește mare cu mișcări line. Îl ajungea soarele în limpezimea de la fund și îi luceau solzii ca niște zale. Era un crap bătrîn venit la mal din bulboanele

cele afunde ale iazului”. Proiecția în domeniul posibilului urmează prompt, înnobînd anecdota, trecînd notația concretă în sfera unde operează regula lui „dacă n-ar fi nu s-ar povesti”:

„Dumneata n-ai băgat de seamă? Poate a fost împărțatul. Îi străluciau solzii. Dacă-s de aur, atunci e împărțatul peștilor. Despre el știu și povestesc bătrînii. Vorbește ca omul și nu trebuie să-l prinzi niciodată...” Și așa mai departe.

Se produce aici acel proces de transfer, pe deasupra timpului și a oricăror determinări spațiale, care ne interzice să dăm speculațiilor sadoveniene despre civilizația țărănească și despre democrația rurală, despre virtuțile arhitației și ale primitivismului ș.a.m.d. o semnificație *contextuală* (extra-literară), îndemnîndu-ne să le interpretăm în planul intrinsec al *textului*. Acolo unde sînt circumscrise de frontierele imaginarii (ale posibilului), ale unui *ca-și-cum* al ficțiunii.

T RECÎND la altă categorie de texte - mărturisiri, evocări, amintiri - observăm că aici *problemele de personalitate se reduc, în ultimă instanță, la cele ale imaginației creatoare*. Ceremonialul amintirii - înscenat meticolos de autor - este un simplu truc, de care scriitorul profită ca să inventeze un autor-personaj. Sensul real al „autenticității” sadoveniene este de găsit în acest raport particular între cel ce scrie și cel ce este scris, în cantonarea autorului în *amintirea plauzibilă*. La Sadoveanu, un proces de transmutare convertește orice dat exterior - determinații sociale, date personale, informații istorice, sau topografice dintre cele mai palpabile - în proiecții ale ficțiunii. Eventual în simple jocuri ale povestirii.

În ce accepție trebuie luată condiția de „amintiri” - fie ele „cele mai vechi” sau nu - a multor proze ne lămurește tot autorul, cu mijloacele ficțiunii, în evocarea *Cuțitul*. Descoperim în ea o *poietică a rememorarii*: „Cred că marele cusur al celui ce scrie aceste rînduri a fost *imaginația*. Din pricina ei a suferit multe dezamăgiri. E adevărat că acest cusur i-a procurat, în schimb, și destule plăceri. Cumpănind cele bune și cele rele, poate am găsit la urma urmei, că nu trebuie să fim nerecunoscători celui care ne-a zidit și care a pus în făptura noastră *acel miraj puternic cît și realitățile*”.

Scriitorul divulgă rețeta acestor false confesiuni. Numai că procesul dezvoltării sîrșește prin a contrazice genericul autenticității sub care autorul a reluat aceste texte în volum: *Cele mai vechi amintiri*. În pasajul ce încheie bucată, prozatorul își deconspiră tehnica, în metafore inspirate. Realul este mai întîi exorcizat, apoi reconstituit în cuvînt, în discursul care devine, cum se va vedea,

PĂSĂRILE (Vulturul, 1959)

mai mult amintirea unei ficțiuni decât ficțiunea unei amintiri.

„În imaginația mea de atunci, aceasta era o execuție și o înmormântare, o despărțire completă de planul real în care era posibilă suferința. Impresia și hotărârea au fost de așa natură, încât în aceeași clipă am uitat cu desăvârșire și obiectul și fapta, așa cum nu-și mai pot aminti căteii de osul și piinea pe care le îngroapă, ca rezervă într-un colț de grădină. Printr-un fenomen de magie, obiectul se mistuise și trecuse pe o poartă de umbră, în întunericul mare al necunoscutului. Nimeni n-a mai știut de el, nimeni n-a mai întrebat de el, pînă ce amintirea lui s-a întors singură la viață ca un suflet rătăcitor, m-a găsit și s-a statornicit în ființa mea.”

Probabil că personajul principal al tuturor prozelor de evocare, de mărturisire, de rememorare sadoveniene rămîne - cum spune tot scriitorul într-un pasaj, pe care îl voi reproduce imediat - acel GLAS care rostește formula magică „a fost odată ca niciodată”, contemplîndu-se, observîndu-se atent, în chiar răstimpul cînd o rostește, o aude, o transcrie pe hîrtie:

„Era odată la noi, la Păstrăveni... zicea un glas.

Ce-a fost odată la Păstrăveni? Niciodată, cu toate întoarcerile în mine însumi și ciocnirile în subconștient, n-am putut găsi sensul de fapte și figuri care se clădea în juru-mi din vorbele vii rostite și ndată strînse. A fost ceva demult; ceva mîhnit; ceva sub un cer neguros, pe apa Moldovei; poate balaur; poate om cu ochii fioroși; poate o femeie care fugea despletită ca și ploaia. A rămas în mine numai florul șoaptei.” (Părul din ograda bunicilor).

EXISTĂ, deci, o latură epidermică și o alta profundă a literaturii sadoveniene. Pe cea superficială, conjuncturală, s-a apăsătoriat în timpul vieții sale. În cercurile apropiate sieși, a existat o anume „politichie”, mergînd în sensul însoțirii literaturii scriitorului de o imagine a omului - a insului empiric, individ cu idiosincrazii, cu afecte, cu aderențe ideologice ferme și mai ales cu un destin „determinant”. A fost exact nota care l-a deservit cel mai mult pe scriitor, grevindu-i receptarea o bună bucată de vreme, în posteritate și, la anumite nivele, încă azi. Căci, în fapt, imaginea, într-adevăr unică, ce se desprinde din întreaga proză a autorului, este exact reversul celei quasi-mitologizate în epocă.

O istorie a etapelor în care orizontul de așteptare față de literatura sadoveniană s-a schimbat ar fi instructivă pentru „estetica recepției”, în varianta sa modernă. Sadoveanu și-a dobîndit cu adevărat locul în literatura noastră doar atunci cînd opera i-a fost dezbrăcată de mitologiile deterministe, care i-au însoțit ieșirea în lume. În ceea ce îl privește, Lovinescu, de pildă, n-a putut scăpa niciodată de sub imperiul acestei imagini pe cît de superficiale pe atît de pervertitoare a scriitorului. Ea i-a obnubilat conștiința critică, grevind chiar și bilanțul din 1937 (*Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*), unde Sadoveanu este încă înregimentat „Sămănătorismului și poporanismului moldovean”, anexat romantismului minor, obsedat de sine și înduioșat de mirajul unui trecut idealizat.

Cum s-a putut vedea și din sumarele eșantioane de mai sus, în realitate, scriitorul nu se cîntărește din tranșeele propriului discurs, nu glisează în trecut - al său sau al altora - nu „restaurează” și nici nu „reînvie” nimic. Ci, pur și simplu, inchiuie, mișcîndu-se liber, între orizonturile generoase deschise de „calea fabulatorie”. Romanticismului, paseismului, lirismului sadovenian, determinărilor pur contextuale - intrate de mult timp în inerția receptoare - le ține locul o retorică, un fel al spunerii înimitabil în literatura română. Inimitabil, și totuși roditor.

Aptitudinea lui Sadoveanu de a inventa, de a fabula - nu mai puțin decît autohtonismul festiv și facil ce i s-a pus cu obstinație în cont - l-au transformat într-un scriitor mergînd împotriva curentului, într-o vreme de sincronizare galopantă cu apusul și de edificare a temeliiilor romanului. A fost deci considerat un autor important, dar lipsit de surprize, un creator de umoare egală și cu un destin de ziditor fără suspans.

Pe „calea fabulatorie” deambulează, însă, de o vreme, unii dintre cei mai talentați autori ai generației tinere.

O altă „imagine” a sadovenismului promite să se nască astăzi, răsfrîntă oblic în oglinda posterității sale creatoare. Se pare că, pentru ani buni de acum înainte, viitorul prozei românești va fi în mîna „fabulanților”.

Monica Spiridon

Ultima noapte a lui CARAGIALE

NENEA IANCU este semnul, numele-simbol al exemplarității scriitorului în general. În același timp: nume de personaj literar și nume de personaj biografic; în același timp: nume real, în devenire și nume-povestit, pietrificat, static. (Se pare că - de fapt - eu n-am scris niciodată despre Caragiale. Ci numai despre Nenea Iancu. Și asta mai ales datorită faptului că l-am citit „egoist” pe Caragiale, pentru a învăța cum se poate trăi și/sau scrie mai bine. Pentru mine, această lectură a însemnat întîlnirea fundamentală cu suprapunerea de autor-personaj-personoană care este Nenea Iancu. Întîlnire uimitoare ce m-a explicat în fața mea, m-a convins de mine însumi - cit se poate așa ceva -, modificîndu-mă și clarificîndu-mă. Nenea Iancu este simbol al faptului - banal, dar atît de greu de pus în aplicare - că a-ți profesionaliza viața ca scriitor ar fi foarte bine să fie același lucru cu a-ți face din viață o profesie.)

Încă din timpul vieții dramaturgului, familia Gherea vorbea prin casă, în mai toate secvențele cotidiene, folosindu-se de replici învățate pe dinafară din textele lui Caragiale. Ne putem imagina situația în care Nenea Iancu, în vizită la bunii săi prieteni, primea replici-vii, altădată scrise de el, el răspunzînd cu vorbe care, oricum ar fi fost, nu mai erau nici ale lui Ion, nici ale lui Luca, nici ale lui Caragiale. Vorbe care ar fi fost aproape ale nimănui. Ne putem imagina situația în care masca personajelor sale se suprapunea perfect peste figura sa reală. Iar din această suprapunere de măști nu poate rezulta decît masca mortuară, aceea față liniștită cu care Caragiale a fost găsit dimineața, după noaptea morții sale, după seara ultimei discuții cu fiul său.

NENEA IANCU: ce combinație bizară de autor genial și de „actor ratat” care-și joacă personajul în fața prietenilor și în fața posterității. Așa cum alții sînt oameni buni sau oameni răi sau oameni excepționali sau mediocri, Caragiale a fost om de teatru. Provenit dintr-o familie de actori, Caragiale scrie o fabuloasă operă dramatică și dă spectacole zilnice în Teatrul Lumii. NENEA IANCU e și în viață și în carte: sufleor, berar, gazetar, „om politic”, meloman, ipohondru, afemeiat, moștenitor, scriitor etc. Imensa majoritate a amintirilor despre omul-Caragiale ni-l prezintă într-o continuă scenetă improvizată în funcție de loc, timp și „spectatorii” aferenți. Unele din aceste momente cotidiene sînt chiar *momente* și pot fi înțelese ca parabole, ca pilde într-un mai buna cunoaștere a acestui Magnat al Carnavalului.

În ultima seară înaintea morții sale, Caragiale are o discuție cu fiul său, Luca, discuție în care (cred) s-a spus esențialul despre NENEA IANCU. S-a vorbit despre destin. Despre moarte. (Ce e, la urma urmei, destinul altceva decît felul în care îți este pregătită moartea și te pregătești pentru ea?) Caragiale nu se va mai scula a doua zi dimineață din somn. Va fi găsit mort, „sprijinindu-se cu un cot de perna de pat”, ne spune Luca Ion.

PENTRU a înțelege mai bine ultima noapte a lui Caragiale să ne întoarcem, însă, la o altă amintire publicată de Paul Bujor în 1938. Acesta ne povestește cum se plimba odată cu Nenea Iancu și cu Vlahuță prin Sinaia, „pe bulevardul acela ce duce înspre parc”. „Mai toată ziua” Caragiale se plînsese de neajunsurile materiale ale vieții. „Ce voiți, strigase el cu fața

îndurerată, eu totdeauna am fost un om fără de noroc. Pe ce am pus mina tot rău mi-a ieșit.” Din direcția opusă, spre cei trei tocmai venea un băiat cu un coș de portocale. Și, ca să dovedească prietenilor săi cele spuse, Caragiale îi asigură că portocala pe care o va alege din coș va fi stricată. „În adevăr, ia o portocală și ne-o arată... Coincidență neașteptată de noi. Portocala era, cum se zice, seacă, cu miezul cam uscat.”

Cred în povestea lui Bujor pentru că îmi amintesc titluri de-ale lui Caragiale: „Om cu noroc”, „Fără noroc”, „Norocul culegătorului”. Și pentru că în finalul relatării sale cel care își amintește se arată conștient de faptul că a avut în față un personaj de carnaval pe care mai că-l iei, mai că nu-l iei în serios.

Nenea Iancu crede că portocala e stricată doar pentru că a spus el că este. Caragiale conștientizează bolnăvicios „puterea” cuvintelor de a da realitate. Suferă, ca orice scriitor, (enorm și monstruos) de acea tristețe a lui Adam căzut din rai (deci conștient de sine și de păcat) dar păstrînd limba magică, edenică, limba ce dă ființă prin simpla rostire. Ca orice scriitor, Caragiale visează că trăiește pe undeva între Eden și Turnul Babel, înainte de acesta din urmă.

La Caragiale concepția clasică nu e doar o problemă de stil literar. Credința în motivarea cuvîntului devine la nivelul existenței o modalitate de a trăi profund realistă. Celebrele sale superstiții își au tot aici substratul. Ele sînt reflexele carnavalesce ale unui anumit tip de relație cu soarta. Norocul în viață nu-i decît posibilitatea de a adecva niște fapte la un conținut al lor autentic. Norocul este opus, de fapt, unei vieți „goale”, în care ceea ce faci nu corespunde cu ceea ce ești. Omul „fără noroc” este acela cărui totuși se-ntimplă pe dos, *viceversa*.

În ultima discuție, din ultima sa seară, Nenea Iancu vorbește despre teatru ca despre o artă ce nu necesită punerea problemei stilului („Spunea că teatrul nu-i literatură fiindcă nu ai grija stilului. Fiecare dintre eroi vorbește cum îi vine în momentul afectului”). Teatrul s-ar putea deci să fie o artă a situațiilor-limită, cînd nu mai trebuie să calculezi în minte ceea ce urmează să spui, ci te spun vorbele pe tine. Teatrul Lumii, arta sa dramatică, ar fi un fel de artă *luminos-mortuară* pe a cărei scenă ai mereu toate firele din cap numărate. Nenea Iancu juca în acea seară în fața băiatului său chiar pe viață și pe moarte (indiferent dacă știa sau nu acest lucru).

În ultima seară de viață Caragiale vorbește despre Shakespeare, despre Macbeth. Caragiale consideră această piesă capodopera artei dramatice. Iată vorbele sale transmise de fiul său: Macbeth „se-ntîlnește cu vrăjitoarele; îi spun că are să fie than de Cawdor, rege, dar că nu are să domnească. Pier vrăjitoarele și vine ștafeta de-l vestește că-i numit than de Cawdor... Ei. Atuncea știi că s-a isprăvit cu bietul om... că se împlinește ce i-a fost zis. Și aștepți, aștepți cu gura căscată... și vezi că totul se întîmplă așa... dar cum se-ntimplă, asta-i meritul lui Shakespeare”. În relatare urmează scena duelului cu Macduff. Caragiale o povestește înfigurat: „Macbeth îi spune: «Nu te măsura cu mine,

că mie mi-a fost ursit că nu am să fiu omorît de om născut din femeie și pentru ca să fiu doborît ar trebui să umble păsurile...» Și atunci știi bine că trebuia Macbeth să fie biruit și nu știi cum... Dar Macduff răspunde: «Nu m-am născut din maică, că pintecelor ei cu miinile am fost smuls, și afară vin crengile pădurii din Birnam duse de oameni...»

Cel care a scris cu atîta umor și, bineînțeles, cu destulă detașare următoarele vorbe: „Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!... Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne... mă gîndesc... la țărișoara mea... la România... la fericirea ei!... la viitorul ei!...”, Caragiale, vorbește în solemnele momente ale ultimei nopți de viață despre necazul, despre fericirea, despre soarta sa, la modul autentic, sincer și neduplicitar, făcîndu-se oglindă ce reflectă invers tonul ironic și sarcastic cu care rîsesse de-atîtea ori de cei ce invocau „implacabilul” destin românesc. Din perspectiva ultimei sale nopți, Nenea Iancu - personaj generic pentru noi toți - devine și un ins tragic, aproape împăcat cu soarta sa. Norocul, ghinionul, destinul formează un complex obsesiv pentru Caragiale. O dovadă că la fel ca și în cazul altor autori „porniți”, înversunați împotriva propriei țări, mai ales din motive pedagogice, terapeutice) România sa este - nu în ultimul rînd - și una exterioară, subiectivă, puternic personalizată. Se uită prea des că România lui Caragiale este - bineînțeles - tot o Românie de vorbe.

NENEA IANCU: cel mai antinomialist personaj al literaturii române. Personajul care, fiind scris, chiar dă realitate vorbelor de pe hîrtie. Personajul care este muncit de faptul că într-adevăr i se-ntimplă întruparea opere. NENEA IANCU: cel mai mortuar om-personaj al literaturii române. Și asta pentru că moartea e fenomenul antinomialist prin excelență.

A fi NENEA IANCU. Asta ar vrea să însemne: dacă se poate, să copiezi în cărțile pe care le scrii ceea ce ți-a fost scris. Peste cîteva ore Caragiale își trăia definitiv scriul. Deceda. Era, în sfîrșit și irevocabil - NENEA IANCU.

Cioran ne spune: „Sentimentul, fenomenul complex al muririi, cînd se manifestă și se consumă, este o suprapunere între act și realitate; căci actul nu mai este o manifestare a realității, ci realitatea însăși. Tot ceea ce este capital, tot ceea ce reprezintă o *metafizică a destinului* și în legătură cu moartea.”

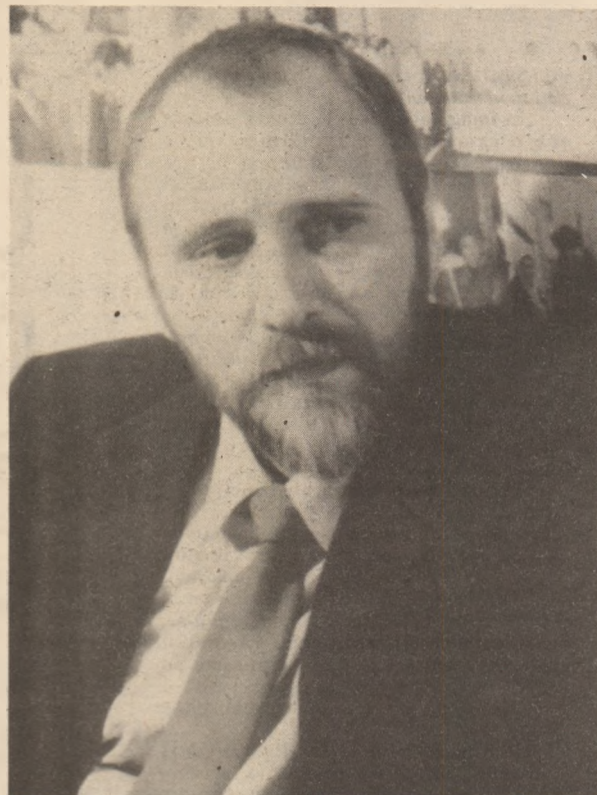
E limpede că moartea e lucrul care se poate face cel mai bine într-o viață de om. Singurul lucru despre care un scriitor scrie.

Cristian Popescu

Paul DAIAN

Cerul și ochii săi oblici

este mai presus de privirea fixă
în varul zidului în zid
călătorul prin viață cu armele
călătorului total pune în fierul
armelor lui cuvinte iar în cuvinte
uși negre ce se deschid mai mult
decît se poate deschide o ușă
neînțeleasă
încă

despre peretele acesta
nu aș putea scrie
nici un cuvînt
este peretele în care
cu grijă am așezat oboseala
a cărui sînge scorojește
varul adăpostul intrarea
cu o tehnică perfectă
în verde atunci cînd
tăietura oblică a iubitei
mai oblică decît ochii
ce privesc cerul seara
se strînge pe pieptul puternic
și lin al bărbatului
aici crește o plantă
despre care nu știu nimic
este planta nimicului

să te întorci în apă
este ceva ca părul
ce crește fără durere
odată cu sacoul și ușa negre
să mînci piine
să bei vin
să fumezi la colțul orașului
din mila singurului trecător
este ceva ca părul ce iese
din apă luminos

adînc și roșu și uscat
este lanțul ceasului
de buzunar astăzi
din înalt din înalt
din înalt zăpada purpurie
a tăcerii subțiază pomii
vicleni ca pe niște animale
de rasă
dar mai presus de înalt
lupta și desenele ei
primăvăratece construiesc
lungi coridoare pentru
nomadul luminii

cînd un lucru tainic te obligă
să știi că el există atunci
drumul pe care mergi a ajuns
la marginea pădurii din carne și păr
a nebuniei, dincolo stă viața
ca o blîndă lege a celor oboșiți
de sîngele lor bolnav
ce arde în depărtare ca timpul
în timpul însuși

acesta este zidarul
acesta este tîmplarul
aceasta este gramatica

la ospățul de deasupra orașului
comesenii beau vinul negru

revolta umilința și poezia
se întrec în marea
pe terasele liniștite ale munților
dimineața
o piele fermecătoare cîntă
în vale orezul cuprinde temeinic
nevoia aceea ca un salt
din dangat de clopot
în dangat de clopot
ziua sosește în chimonoul ei verde

și atunci
deodată
la marginea vieții
zidarul și tîmplarul
ca doi pești scoși din apă
se întrec în marea
pînă la ultimul

știu că ai murit
pentru a mă pedepsi
și mai știu că mă pedepsești
pentru că mă iubești
dar
în cartea galbenă ce coboară
din munții înalți
casa îndepărtată este mai mare
decît palatul în umbra căruia
își beau ei ceaiul ca pe o
victorie asupra nimanui

știu că voi ascunde
primele zile ale primei călătorii

încă nu vrea să se sălbăticească
busuiocul pe care îl privesc
cu luare aminte de cîte ori cred
că voi scrie despre venele tale
ce sînt gata gata să te părăsească
încet ca pe un trup de a cărui silă
te bucuri așa cum se bucură marea
de norii lipiți de cerul tulburător
de curat, se înalță în voie prin ape
noroși și țalpi harnice sălbaticia

deoarece
călătorul nu a putut trece
prin poarta de cărămidă roșie
a povestirii bătrînului samurai
clopotul de alarmă a prins
zvонul sosit de foarte departe
despre cineva care se adaugă luminii
la intersecția lemnului cu el însuși
prin vechiul oraș spre dimineața
animalele cu blana neagră
ocolesc paiele de orez
ce putrezesc în aerul sărat

chiar te aud căutînd prin var
cu mîinile ascunse căi ale
zguditorului de nămol pur
neîntrecut decît de febra
înfățișării noului născut lui
de la mare la mare
de la mare la mare se anunță
binecuvîntarea și liniștea
unor supuși pentru care
ceea ce este înaintea verbului
nu există

în munții în fluviul în marea
acelui pămînt al primăverii
în orezul cărnos în fumul opiului
în sexul lor
stau împăratul și animalul defensiv
și masca fadă a soarelui așa
această femeie frumoasă
pentru care aș putea ucide
își poartă tinerețea pe străzile
mai strîmte decît sîngele
acelui oraș

cînd șarpele de apă strălucește
și soarele apune în bambus
de-alungul fluviului focurile
celor care se odihnesc ard
femeia nopții cu pielea ei albă
își curăță sexul de mătasea
larvelor harnice și singure
există în depărtare o poartă
și un acoperiș în care umbrele
mîinilor se grăbesc să ardă

să știi dacă în spatele ușii
cîmpia pădurea munții sau marea
sînt mai grele decît cerul
albastru peste care stelele
își lasă pielea lor putredă

O scrisoare inedită către Leca Morariu despre moartea soților Torouțiu

În istoria culturii românești, I.E. Torouțiu se impune ca un eminent cărturar de care posteritatea trebuie să-și aducă mereu aminte. Originar din Solca, coleg de școală cu Leca Morariu, era un oaspete obișnuit la Pătrăuți, în casa părintelui și scriitorului patriot Constantin Morariu. Aici se făcea multă muzică, tinerii erau entuziaști, pădurea în coastă, iar locurile, de-o neasemuită frumusețe. Frați cu Leca, Aurel și Victor au ajuns mai târziu distinși intelectuali. O soră a lor, Victoria, a devenit soția profesorului universitar Vasile Grecu. De cea mai mică, Elvira, s-a apropiat Ite¹, nutrirind speranța că se va căsători cu ea.

Dragostea lor a fost reciprocă. În București, bucovineanul harnic și priceput, a înființat cunoscuta tipografie, unde în perioada interbelică și până la naționalizarea comunistă, au apărut nenumărate cărți.

Elvira publica recenzii și traduceri sub pseudonimul Valuca. I-a stat alături toată viața, ajutându-l îndeosebi la monumentală lucrare în 12 volume - *Studii și documente literare*, indispensabilă pentru oricine ar încerca să cerceteze istoria literaturii române.

Scrisorile către soție sînt pline de gingășie. Torouțiu o trimite în diverse stațiuni, pentru tratament, e mereu îngrijorat de starea sănătății ei. Într-o misivă din 1934², expedită la Govora, o încheiează: „Nu cea seara. Cruță-ți ochii, căci nu sînt ai tăi. Mi i-ai dat mie și eu mi-i reclam obosiți, slabi, cum sînt, dar frumoși, mi-i reclam pînă la sfîrșitul vieții mele, căci ei sînt, ei și numai ei sînt lumina vieții mele. Prin ei m-am născut la o viață conștientă, prin ei vreau să mor”.

Rîndurile acestea sînt o elocventă mărturie a iubirii ce-i lega și ne încheiează să credem că dacă unul din ei s-ar fi stins atunci, celălalt n-ar fi putut supraviețui. Lucrurile s-au petrecut într-adevăr așa, în 1953.

Meritele lui I.E. Torouțiu în propășirea culturii din țara noastră, sînt deosebit de mari. Și-a îngjghebat cu multe sacrificii tipografia „Bucovina” din București. Istoricul literar a refuzat ispita îmbogățirii fără scrupule. A editat nenumărate cărți, a ajutat scriitorii prin prețuri modice, care-l fereau de faliment și asigurau salariile muncitorilor. Artur Gorovei este unul din cei care-l laudă pe Torouțiu, într-o scrisoare către Leca Morariu, subliniind bunătatea acestuia. Conflicte de muncă n-au existat în întreprindere. Nici fluctuații ale mîinii de lucru. Salariații au rămas pe loc cîte 20-25 de ani. Își iubeau patronul, lucrau cu sîrg și au pus umărul la refacerea clădirii bombardate de aviația inamică în timpul celui de al doilea război mondial.

Rămas sărac după sălbateca naționalizare din 1948, Torouțiu a acceptat cu jenă, ca un semn de prietenie, modestul ajutor material al muncitorilor de altădată. Tot ei au petrecut în convoi pe soți plecați într-o lume mai fericită.

Un amic apropiat al familiei, juristul Gheorghe Stratulat, a fost martor al suferințelor prin care au trecut Ilie și Elvira în preajma morții. Le așterne pe hîrtie și-l pune la curent pe Leca Morariu. Au existat două misive trimise la Rîmnicu-Vilcea, unde se stabilise profesorul universitar după refugiu din 1944. Prima - ne-a relatat doamna Octavia Lupu-Morariu s-a pierdut. A rămas, din fericire, a doua, din 19 ianuarie 1954, care descrie pe larg o dramă ce amintește parcă de piesele marelui Will.

¹ Apelativ familiar al lui I.E. Torouțiu

² Păstrată în arhiva doamnei Octavia Lupu-Morariu la Suceava

Ite n-a supraviețuit soției moarte de inimă într-un spital bucureștean. Tot de inimă se stinge și el după 53 de nopți nedormite, cuprins de deznădejde. În noiembrie 1953 au plecat împreună, izbăviți de sărăcie și de alte nedreptăți, pe care le-au îndurat cu demnitate și discreție rar întîlnite. Erau în fond niște aristocrați ai spiritului.

Oferim cititorilor - aproape integral - textul scrisorii lui Gh. Stratulat. Din spusele doamnei Octavia Lupu-Morariu, misiva n-a mai fost arătată altor cercetători.

Eugen Dimitriu, Petru Froicu

1

București, 19 ianuarie 1954

Scumpe domnule Leca Morariu,

(...) soția d-tale mi-a spus că dorința d-tale ar fi să fii informat asupra ultimelor zile ale soților Torouțiu. Iată ce știu eu:

Am fost la Ilie în ziua de 20 noiembrie 1953, la orele 7 după amiază, după trei săptămîni de la ultima mea vizită, cînd soția sa era tot bolnavă și o căuta cu doctorii.

Sunînd la poartă, apare la geam d-na Papazian, chirașa de sub camera bibliotecii, și-mi spune că d-l profesor e plecat la spitalul Cantacuzino; iar la întrebarea mea „ce caută, tot nu s-a vindecat d-l Leca Morariu?”, îmi răspunde: „acela e plecat, acum este internată soția d-lui profesor; și d-l profesor mi-a spus că dacă veniți Dv. să vă suiți în birou și să-l așteptați”. Mi-a dat cheia de la poartă pe fereastră, mi-a deschis ușa de la intrare și, cu o sinceră tristețe, mi-a spus că: „d-na merge foarte rău, că a pierdut vederea, că are pneumonie și că d-l profesor e de multă vreme nedormit, că se zbate după procurarea de medicamente, iar d-ra Olguța e la spital lîngă doamna și că profesorul nu mai are nici un rost acasă, unde nu-și mai găsește locul”.

Am urcat sus. După trei sferturi de oră, sosește frînt de oboseală. Îmi povestește cum a trebuit să-și ducă soția la spital: „închipuieste-ți Gică, din senin se pomenește că are glaucom. Doctorul cere transportarea la spitalul Cantacuzino, spre a fi operată repede. O duc. Acolo, se declară - însă - o pneumonie și nu i se mai poate face operația la ochi pînă nu scapă de acea pneumonie. I se face, acum trei zile, o injecție cu penicilină rusească. Trece o noapte groaznică, fi aduc o penicilină englezească pe care o găsesc în oraș; i se administrează imediat. Mi se cere streptomicină. Alerg, nu găsesc la farmacia fără aprobare dată de ministrul sănătății. Eram disperat. La ieșire, o doamnă - clientă și ea - îmi spune că vede că este un caz extrem de urgent, că ea are două sute de unități disponibile - rămase din tratamentul soțului ei și că mi le pune la dispoziție”. (N-am reținut dacă i le pune sub formă de împrumut sau plătit).

Duce la spital și această streptomicină, care i se administrează soției lui și i se mai cere și alte cinci sute mii unități. I se găsește la un particular și se încredințează contra a cinci sute lei plătitibili după zece zile sau restituirea unei cutii identice nedesfăcute după zece zile.

Era fericit, și-mi arăta cutia mîngîind-o. A doua sau a treia zi urma să înceapă cutia. Pînă miercuri 25 noiembrie era asigurat că d-na scăpa de pneumonie și, miercuri, ne mai fiind nici un impediment pentru doctorul oculist, urma să i se facă operația glaucomului, pentru redarea vederii.

„Dar - adăogă el - dacă nu i se redă vederea, și ea rămîne oarbă, e o catastrofă! Ea nu poate trăi în întineric! Se asvrle de la etaj, sau își face ceva să moară!”.

Tot atunci, în cursul povestirii mi-a spus că e nedormit de 53 de zile, fapt confirmat de d-ra Olguța, veghind zi și noapte soția în

JEANNE D'ARC (Recunoașterea, 1957)

capriciile boalei.

Am stat apoi de vorbă de altele și am asistat la repetarea celor povestite mie, d-nei Papazian și fiului ei.

M-a rugat să vin a doua zi sîmbătă că vine și Lupașcu, că scoate dintr-o ladă niște manuscrise de ale lui Maiorescu pe care să le vîndă pe un preț derizoriu Academiei.

Eu nu am venit nici sîmbătă, nici duminică, căci gripa pe care o avusesem de trei săptămîni mă încercase din nou și m-a reținut în casă. Luni seara, pe la șase jumătate, mă pomenesc cu inginerul St. Georgiu, chirașul de jos, că-mi sună la ușă. Îi văd fața și atitudinea lui plouată, și înțeleg ceva.

„Ce, a murit d-na Torouțiu?” îl întreb eu. „Da!” îmi răspunde el, plecînd capul la pămînt, iar, după o pauză, continuă: „Și dl profesor a avut un atac de cord”.

Îl poftesc să ia loc și să-mi povestească cum s-a întîmplat cu d-na Torouțiu, căci eu nu înțelesesem că și atacul de cord fusese mortal și nu înțelesesem, fiindcă prin abilitate voise pentru moment să mă menajeze.

Mi-a povestit cum pe la unu după miezul nopții, sîmbătă 21 noiembrie s-a întors de la spital d-ra Olguța, îmbrăcată cu un palton străin împrumutat, spunîndu-le lui și d-nei Papazian, că pe la miezul nopții d-na s-a stins la spital. Ea nu s-a urcat sus ca să nu declanșeze o nouă nenorocire. S-a sfătuit cu aceștia și apoi a dat un telefon poetului Lucian Demetrescu să vie în Argentina 39. Și acesta a venit imediat. Pe la două dimineața Lucian cu inginerul și cu d-ra Olguța se urcă sus. Torouțiu dormea. Deșteptîndu-se a înțeles tot adevărul și, confirmîndu-i-se, s-a pornit pe plîns și tînguire. Îi spunea lui Lucian că nu poate supraviețui pierderii.

La ora 3 dimineața s-a dus la spital cu un automobil, însoțit de Lucian și de d-ra Olguța. Cum nu se putea elibera imediat cadavru soției, ci numai a doua zi, s-a înnapoiat cu greu adus de Lucian, d-ra Olguța rămînd în spital s-o îmbrace pe d-na și să-i aducă lucrurile.

A fost anunțată familia Grecu. Dl. Grecu venind a convenit să-i pună la dispoziție un loc de înmormîntare. Ilie fi cerea două locuri, lăsînd să se înțeleagă nesupraviețuirea prin sinucidere³. I s-a refuzat cu sfaturi, morală și îmbrăbătări, care s-au dovedit că au fost inutile. Ilie a refuzat primirea aceluia loc oferit, și a respins și părerea d-lui Grecu de a fi mai aduce soția de la spital acasă, ci direct la cimitir. El însă, înțelegea că aceea care i-a fost colaboratoare o viață - lucrînd la cel de al doilea birou din bibliotecă - trebuia să fie adusă acasă și expusă, în sicriu ei, pe biroul la care a muncit.

În timpul zilei de duminică l-au vizitat d-rul Grigorescu, Rațiu, pictorul Constantinescu, Lupașcu și Lucian Demetrescu; iar el nu a făcut decît să plîngă și să-i convingă de inutilitatea supraviețuirii sale după înmormîntarea soției. Iar după amiază s-a retras în odaia lui de culcare și-a scris testamentele pe care le-a încredințat lui Lucian Demetrescu - poet și locotenent farmacist.

Tot în timpul zilei de duminică a sosit de la Craiova cumnata D-tale⁴, anunțată fiind de d-ra Olguța. Ilie, s-a retras după douăsprezece noaptea în camera sa și s-a culcat îmbrăcat, scoțîndu-și numai haina. Pe

la șase jumătate dimineața d-ra Olguța uitîndu-se prin ușa cu geam în odaia lui, l-a văzut dormind cu fața în sus și cu mîna stîngă ațîrnîndu-i în jos spre interiorul odăii. Pe la opt jumătate văzînd că n-a ieșit din camera lui, s-a uitat din nou. Acum, era întors cu fața spre perete, cu palmele întinse și împreunate, așternute între obrazul drept și pernă. Ea a deschis ușa și s-a apropiat de pat, a văzut că nu mișcă, că nu respiră, că nu respiră. A dat imediat alarma în casă. Soția inginerului a telefonat soțului la serviciu să cheme salvarea, dar Ilie era mort. Murise în aceeași poziție cum murise și soția sa, cu palmele întinse, puse una peste alta, așternute între obraz și pernă, în ziua de luni, între orele 6 jumătate și 8 jumătate.

Probabil că moartea și-a provocat-o prin proprie persuasiune, prin obsesia pe care o avea de ani de zile că nu va supraviețui soției sale și, încordată după o zi de groaznică deprimare, inima lui - oboșită de cele peste cincizeci de zile și nopți trecute în veghe - a încetat de a mai bate, în urma unui atac⁵.

Cînd i-am văzut luni seara, în raclele lor, pe catafalcul improvizat în bibliotecă din cele două birouri alăturate, ambii aveau liniștea și mulțumirea întipărită pe fețe și pe buzele lor strînse, iar capetele lor erau îndreptate ușor unul spre celălalt, privindu-se cu ochii închiși și dădeau impresia - dacă ar fi fost în picioare - a doi miri în timpul oficierii căsătoriei lor religioase.

La vreo oră după sosirea mea s-a procedat la injectarea cu formol a doamnei - la care a asistat soția inginerului St. Georgiu - și apoi la a lui Ilie - la care a asistat inginerul - și de la care dețin următoarele remarce făcute de îmbălsămători:

„Doamnei a trebuit să-i deschidă artera din dreapta și din stînga unde să-i facă injecția, întrucît în prima nu a putut-o face fiind foarte sclerozată; iar la Ilie fi era frică îmbălsămătorului să nu-i plesnească seringă, întrucît sîngele coagulat nu permitea decît cu foarte mare efort injectarea formolului. Am aflat în seara aceea de existența testamentelor făcute și de executorii testamentari lăsați. Rudele lui Ilie au venit și ele, parte la înmormîntare și parte după, reclamînd moștenirea adică mobilierul și toate lucrurile să le suie la „pat-vagon” și au pricinuit multă bătaie de cap d-rei Olguța și lui Rațiu care i-a convins că nu se pot da decît prin trimitere în posesie oficială și lichidarea prin vînzare publică. Au luat numai ce a apucat d-ra Olguța să le dea fiecăruia, dar cred fără însemnătate. Restul afară de cărți și documente, care au plecat la Academie, fiindu-i testate, au fost inventariate de notar după indicațiile lui Vasile - soțul soriei lui Ilie.

Acestea sunt amănuntele din jurul și cu prilejul celor două tragice încheieri, romantice cum le-a fost și viața, pentru cei care au avut prilejul de a le-o cunoaște și cum probabil și-o va dezvălui și D-tale scrisorile lor intime sau romanul scris al vieții lui Ilie.

Cu bună prietenie și sărutări de mîini Doamnei,

G.I. Stratulat

³ Cu prilejul vizitelor duminicale ce le făceam pentru cercetarea documentelor de familie, doamna Octavia Lupu-Morariu admîtea uneori, vag, gestul disperat al cumnatului său. Poate că avocatul Stratulat știa mai multe, dar a vrut să-l ferească pe Leca Morariu de un șoc fatal.

⁴ Act funest pe care nu-i exclus ca soțul nefericit să-l fi pus în practică

⁵ Soția lui Aurel Morariu, decedat în orașul Băniei, unde a și fost înmormîntat

Dumitru ȚEPENEAG

Un român la Paris (XXII) (fragmente de jurnal)

7 septembrie 1971

Pituț și-a dat arama pe față! După ce-a făcut pe patriotul, moralizându-l pe Breban că pregetă să se întoarcă în România, după ce-a spus că el, fie ce-o fi, se duce să moară în țara lui, în fața tancurilor, ieri a declarat cu cel mai calm ton posibil că el are de gând să mai stea pînă în primăvară. De ce? Pentru că el nu are încredere în nimeni, știe că nu va fi apărat de nimeni și-atunci mai bine să profite de bursa pe care o are în Germania și să învețe nemțește (și franțuzește), să-și publice o carte etc.

(Iată unul din defectele jurnalului: diverse personaje care apar sînt urmărite numai episodice, în așa fel încît gesturile lor, la un moment dat, par inexplicabile și atunci ar trebui să mă întorc, să descriu alte gesturi pe care nu le-am notat, în momentul cînd s-au întimplat, din lene ori pentru că nu le-am acordat destulă importanță, fără ca nici măcar atunci să nu fiu sigur că gestul respectiv și toate implicațiile sale devin mai comprehensibile. Și-apoi jurnalul e o proză prin excelență analitică - deși mă gîndesc că ar fi mult mai interesant (literar vorbind) un jurnal „comportamentist” - și eu nu sînt obișnuit să scriu o asemenea literatură. - Bine, dar jurnalul ăsta e literatură? - Dar ce este? Doar nu e... viață!)

Vorbim cu Mona la telefon, nu știe dacă vine. Taina era și ea acolo, puțin speriată că vorbesc „pe de lături”. Dacă și Taina s-a speriat înseamnă că situația e destul de gravă.

13 septembrie 1971

Interviul lui Breban în *Le Monde* va fi destul de tăricel! Recunosc, nu mă așteptam. Și se pare că are de gând să meargă mai departe, să publice și în ziarele germane, poate chiar să vorbească la *Europa Liberă*.

Decamdată nici un ecou după demisia pe care și-a anunțat-o încă înainte de 1 septembrie. A aranjat cu Dimov să-i transmită după ce va ajunge la București care sînt opiniile membrilor mai importanți din Biroul Uniunii (Bogza, Preda, Jeleleanu etc.)

Beție Dimov-Cușa, cu cîntece legionare, enervantă pentru mine, fiindcă Dimov mima un entuziasm pe care nu avea cum să-l aibă. (...)

Scrisoare de la Peyfuss care a fost în luna august în România. Printre altele îmi spune că E. Barbu răspîndește tot felul de calomnii în legătură cu mine pentru a sublinia nepatriotismul meu. Jigodie!

Lui Goma i s-ar fi propus să plece în străinătate iar el - soljeniciian în toate - ar fi refuzat de frică, scrie Peyfuss, că nu va mai fi lăsat să se întoarcă.

Mi-a scris și Dimisianu - trebuie socotit un act de curaj?...

Am o senzație netă de zădărnice.

15 septembrie 1971

Ieri au plecat Dimovii. Erau fierți. I-am condus împreună cu Breban la aeroport. Imbrățișări, cuvinte solemne din partea lui Breban în legătură cu prietenia. Dimov are „misiunea” să ia contact cu nucleul rezistenței scriitoricești: Preda, Bogza, Jeleleanu (!) Asta e dorința lui Breban care vrea să facă opoziție cu bătrîni. Treaba lui!

Greu de suportat și Breban ăsta! Creează în jurul lui o tensiune stupidă care te face să te simți tot timpul stingherit. Toată nonșalanța mea se duce dracului în fața lui, ba m-am surprins - pînă și-aici, la Paris - făcîndu-i concesii, vrînd să-i fiu pe plac. E grosolan, bătăran aproape, fără simțul umorului, iar cînd vrea să facă

plăcere celuilalt, cînd face un compliment ori laudă pe cineva, atunci e atît de stîngaci încît nu numai că nu reușește dar pînă la urmă te și jignește. Nu-i rezistă decît tipi duri cum e Cușa, de pildă, sau Fănuș Neagu. Fiind în același timp foarte susceptibil, mereu la pîndă, îmi închipui că e cu neputință să fi prieten cu el și mă gîndesc că prietenia lui cu Nichita, Matei sau ceilalți n-a fost o adevărată prietenie deși el, Breban, pare să aibă un cult pentru prietenie și s-ar putea să nu fie doar simple vorbe, dovadă că și-a ajutat prietenii, cînd a putut.

Ieri la Eliade acasă (au mai fost Monica și Virgil) aproape tot timpul a vorbit numai el, întrerupîndu-i pe ceilalți cînd încercau să spună mai mult de două-trei fraze, luîndu-le vorba din gură etc. S-a laudat, a trîncănit verzi și uscate, a spus și ce trebuia și ce nu trebuia, a povestit despre ambasador, despre membrii C.C. anunțîndu-ne din cînd în cînd că ce ne spune el e un secret. Pînă la urmă tocmai habalerismul ăsta mi-l face simpatic. E susceptibil dar nu mefient. Vanitatea lui nu suportă să nu-l placă și cei de aici, așa că e înduioșător să-l vezi cum se dezvinovățește laudîndu-se, și asta cu atîta convingere că stai și-l ascuți cu gura căscată.

De vreo două zile se teme că *Le Monde* n-o să-i mai publice interviul; cei din țară nu vor să facă publică demisia lui, iar el nu îndrăznește s-o anunțe prin *Europa Liberă*. E descumpănit. Îl așteaptă acum pe Preda ca pe un salvator.

D-na Horowitz îmi propune să particip la o Antologie de literatură pentru copii. Îmi scrie că a trimis editorului două povestiri ale mele din primul volum și acesta a fost încîntat dar a obiectat că nu sînt pentru copii ci despre copii. Foarte bine! Doar n-o să mă apuc să scriu acum la comandă, mai ales că nici nu sînt în stare. Editorul îi comunică d-nei Horowitz în scrisoare că n-ar fi nevoie decît să-mi schimb optica. Ei da, un fleac optica asta, un fel de ochelari pe care îi pui

și-i scoți. O nimica toată!
16 septembrie 1971

A venit Țoiu la Paris și l-am întîlnit ieri. E vădit speriat. Mai întîi a încercat să facă pe optimistul: totul s-a făcut din teama de ruși, măsuri administrative nu se vor lua în nici un caz, Goma e bine merci. Pe urmă și-a dat puțin drumul și-a discutat normal pînă ce-a venit Breban, cînd iar s-a închis afișînd o gravitate optimistă. Ca să-l fac să aibă încredere m-am lansat într-o tiradă anti-ceaușistă, Breban a vorbit și el deschis și atunci Țoiu a acceptat să repete unele lucruri. În cursul discuției, eram la cafeneaua Apollinaire, i-a apucat la un moment dat pe amîndoi bănuiala că un tip de la o masă alăturată știe românește și trage cu urechea. După ce individul a plecat, Țoiu ne-a asigurat că pantofii acestuia erau de fabricație românească, i-a recunoscut el, justificînd în felul ăsta rețineria pe care o avusese pînă atunci în cursul discuției.

E limpede că Țoiu (membru în comitetul de partid al U.S.) are mai multă încredere în mine, opozant notoriu, decît în Breban, membru în C.C. Și pe bună dreptate. I-am explicat asta lui Breban care era furios și-l înjura după aceea de mama focului. Și-apoi, după cum a recunoscut și Breban, Țoiu ca atîția alții nici nu-l poate suferi pe el care a avut o ascensiune politică atît de rapidă și, adaug eu, care are și firea pe care o are. Iar ca Țoiu sînt mulți în România.

În continuare, în camera de hotel a lui Breban, discuții prelungite pînă la unu noaptea. Interviul din *Le Monde* apare vineri. Ambasadorul Flitan i-a propus postul de director la Maison de Roumanie. Eu ce părere am dacă el va accepta punînd mai multe condiții printre care și aceea ca eu să fiu numit secretar cu problemele culturale? M-am distrat explicîndu-i cinic riscurile. Într-un asemenea caz te discreditezi chiar numai discutînd. (...)

PREPELEAC

Regula potopului

STIM din atîtea filme documentare că în perioadele de catastrofe, cataclisme naturale, instinctul agresiv al animalelor dispăre, iar speciile care de obicei se luptă, se înghit una pe alta, se reconciliază. Ca și cum ele, deodată, și-ar da seama că au, în aceste împrejurări, un dușman comun. Care? Nu se știe. Dar se simte. Iar pe sloiul de gheață plutind singuratic după dezghețuri devastatoare, vulpea și iepurele, surprinși, obligați să împartă împreună acel minuscul spațiu de existență, nu mai dau semne că între ele ar fi ceva, că vulpea ar fi gata să rupă beregata iepurelui, sau acesta să aibă vreo temere de cumătra ucigașă și care cu atîta cruzime și iscusință a devorat de la începutul începuturilor atîția ascendenți... Nu am văzut, călătorind izolați pe un sloi, ori pe cîte un petec de pămînt, pe cîte o insuliță ruptă de șuvoaie din malurile fluviilor, un lup și o oaie, sau doi, trei lupi și două, trei oi, berbeci, berbecuți, conviețuind, împăcați de aceeași spaimă comună. Presupun că era pace. Instinctul pieirii anulează instinctul natural al sfîșierii aproapelui, în virtutea instinctului major, sau fundamental, al conservării. Nu este oare Potopul, în sine, cu arca respectivă, cel mai concludent, și minunat deopotrivă, exemplu, al acestei condiții a reîmpăcării universale? Și să nu tragem de aici concluzia că mult visata

ordine fericită a vieții, pacea, înțelegerea între toate creaturile Domnului nu le asigură, - paradoxal - decît dezastrul, primejdia de moarte, egal împărțite?

Domnule, îmi șoptește personajul dubios a cărui răsufare fierbinte o simt uneori lîngă urechea mea, îngerul de serviciu, un înger boem, cam derbedeu și care altă treabă nu are decît să ne chibîțeze cînd filăm cartea: intră asul la chînta noastră spartă? În prezent foarte spartă!... domnule, zice el, eu am văzut personal într-o primăvară în Siberia unde se varsă Obi în Irtiș, ori invers, un urs gigantic...

- În Siberia! Ce căutai dumneata în Siberia, dumneata care toată ziua stai la cafenea și joci biliard cu bișnițarii...

- Te rog să mă crezi, bișnițarii sînt cel mai greu de recuperat, au relații, fac afaceri pînă și cu *Banca Celestă*, pe șest...

- Ce expresie! De unde ai mai învățat-o și p-asta?

- De la Didinel, acordeonistul. E băiat bun, m-am împrietenit cu el, jucăm carambol, și ce serii mai scoate Didinel ăsta...

- Faceți și afaceri?...

- Nu, din contră, Didinel e artist și e contra, asta-mi place la el, și știi ce gest a făcut?... Să-ți povestesc. Un țigan de pe Lipskani m-a tras în piept cu niște dolari...

- Erau falși? am strigat îngrozit.

- Nu, e invers, eu dețineam dolarii. Patruzeci de dolari, două hîrtiute de cîte zece și una de douăzeci, și țiganul a zis că schimbă cu patru sute, era cînd cursul oficial era 345.

- Și... (gata să cadă teoria mea cu primejdia care înfrățește).

- Și țiganul, ce țigan prefăcut și mîeros... că vino dumneata aicișă în colț să nu ne gînească polițistul, și scoate șaișpe hîrti de-o mie, mi le pune în palmă și eu le bag repede în buzunar, și scot și eu dolărașii, îi dau, și el zice stai așa să-i încercăm să nu fie falși, - nu e falși, domnule - vorbeam ca el - ieri i-am primit de la... și era să zic și de unde, de la *Banca Celestă*, dar n-am zis, că nu-i voie; i-am zis doar atît e *buni, dom'le!* - stai așa să văz, a zis țiganul, și a pipăit hîrtiile de zece, pe urmă și pe-aia de douăzeci, pe urmă le-a făcut sul și a început să le învîrtă, să le răsucească, și le tot învîrtea și le răsucea, și eu mă tot uitam la el, ce le-o fi frecînd așa? și țiganul a zis nu e buni, dom'le, e falși, și că să-i dau înapoi miarele, și i le dau, șaișpe, și el îmi întinde scîrbit dolarii, și în clipa aia, chiar în clipa aia, pac diversiuinea! doi puști se înfig în mine, tabără pe mine, nene, nene, schimbăm noi cu patru sute douăzeci, și m-au imbrîncit, țiganul dispăruse, ședeam așa, năucit de căldură, cu dolarii în mîna, și cînd m-am pus în mișcare, smulgîndu-mă din ghearele celor doi puști, mă uit la dolărei, mă uit bine, îi desfac, iar mă uit, nu-mi venea să-mi crez ochilor, ce crezi că țineam eu în mîna?...
- Doi dolari, am zis cu toată siguranța. Trucul e vechi, te-a tras în piept, vezi dacă nu schimbi banii la bancă?

- Treizeci și opt de dolari duși pe copcâl... Fir-ar să... Doamne iartă-mă! Și era chenzina mea, că primim optzeci de dolari pe lună, atît ne dă, restul descurcați-vă, blocaj financiar, dacă pînă

și *Banca Celestă*!... I-am povestit și lui Didinel, și Didinel a zis că-l cunoaște, al trebuie să fie Chiștoc, a zis, e mîna lui, numai el operează așa, și că să-l văd cum lucrează cu sutele de dolari, că e mai greu, atenția deținătorului e mărită... Mi-a promis că intervine pe lîngă Chiștoc, să mi-i dea înapoi, că sînt prietenul lui, și că dacă Chiștoc se opune, Didinel mi-a zis că i spune cine sunt eu, - ceva, ceva a mirosit, dar lasă că și eu l-am lăsat să priceapă - și că acela, adică eu, poate să-l facă pe Chiștoc să viseze urît șase luni la rînd că-i bagă cineva pe gît un milion de dolari în hîrtiute de ONE și că moare așa, înecat... Așa a zis Didinel că o să-i zică lui Chiștoc. Acum, stau și aștept... Dar unde rămăsese?... A, la Siberia, pe Obi, inundație mare...

- Și ai văzut un urs...

- Un urs cocoțat pe un petec de pămînt smuls din mal și care venea la vale pe fluviu. Și mai era cu el și-o veveriță. Ursul și veverița, atît mai rămăsese din toată creația lumii. Vreau să te ajut în idee, cum zic activiștii voștri, că la caz de pericol, pacea lumii e asigurată, dar numai la pericol mortal. Ce crezi dumneata că făcea ursul cu veverița, teribilul urs siberian?!...

- Ce?! am exclamat alarmat, nu cumva să fi intervenit vreo excepție la regula potopului.

- O ținea pă genunchi, domnule, și o mîngîia dragăstos, de la căpșorul ei blond pînă la vârful cozii roșii ca focul, și-i zicea *fetița tatii*, scumpa și frumoasa mea, am rămas singuri pînă la lume, da' nu-ți fie frică, lasă, trece și asta și apucăm și noi vremuri mai bune...

Constantin Țoiu

În spatele ușii închise

PAUL GOMA nu e numai un scriitor imperativ ce își somează cititorul să-l admire sau să-l respingă vehement, dar, iată, și unul imprezibil pentru cei ce au crezut că pot să-l fixeze definitiv - și eventual să-l conteste - în formula prozei politice de extracție memorialistică. De proporții reduse, mai degrabă nuvelă decât roman, *Ușa noastră cea de toate zilele* este incontestabil una din performanțele narative ale autorului, atât prin concizia și armonia de-a dreptul clasice ale construcției - între un prolog și un epilog absolut simetrice, cele șapte capitole sînt variantele a două stări paroxistice: rîsul și plînsul - cît și prin pregnanța tipologiei feminine. Fără să fie ocolit, politicul nu mai e propriu-zis substanța narativă, fiind împins oarecum în arriere-plan, mai mult o conotație a destinelor personajelor. În prim plan trece relația psihologică ce se stabilește între cele patru femei scoase din cadrele sociale ale existenței lor cotidiene, eliberate deci de imperativul unei stricte conformități cu un anume statut prin însuși mediul neutru în care se găsesc: vacanță, o cabană de munte. Strîns legată de această relație se profilează o temă morală majoră, urmărită în infinitzimale nuanțe, în cotidianul și banalul manifestării ei, cea a transformării victimei în călău, sau, mai bine zis, pericolul moral al răzbunării.

Cu rol de agent epic funcționează un element ce depășește convenția realistă în care se situează de obicei scriitura lui Paul Goma, un element în jurul căruia se poate specula cu plăcere pentru că textul însuși invită la aceasta. Cele patru femei se trezesc laolaltă în camera de motel unde sînt ținute aproape prizoniere de o... ușă ce refuză să se deschidă. Soluția e mai mult decât un artificiu epic pentru că întreaga povestire e înscrisă în această ramă ambiguu fantastică, unde ușa ca atare funcționează ca un obiect a cărui existență obiectivă e puternic scurtcircuitată de investirea sa cu o funcție ce iese în mod cert din cadrele normalului. Ea poate fi interpretată atît ca transcendență veritabilă ce ar regiza

P. Goma, *Ușa noastră cea de toate zilele*, Editura Cartea Românească, 1992.

LIMBA ROMÂNĂ

Punem pariu?

ÎMPRUMUTAT din franceză (*pari*) și lesne adaptat în partea lui finală, după modelul nenumăratelor cuvinte vechi terminate în -ju, neologismul nostru *pariu* denumește o "convenție", o "înțelegere prin care doi inși, susținînd lucruri contrare într-o dispută, se obligă să ofere o compensație materială celui ce se va dovedi că are dreptate". Semnificația termenului ni se învederează deslușit în acest crîmpei sadovenian din povestirea *Prietenii*, aparținînd ciclului *Ți-aduci aminte* (1923): "... Îngăduiți-mi să mă prezint. Sînt Alexandre Lebrun, artist dramatic. E vorba de un însemnat *pariu*. Conform *înțelegerii* am pornit fără nici un ban și umblu numai pe jos, cum vedeți. Cheltuielile de drum le cîștig cu arta și conferințele mele."

Modelul francez *pari* este o mîlădită - îndepărtată și... nu prea - a latinescului *pari*, *paris* "egal", pe care îl regăsim în antonimele *par* și *impar* (*numere pare*, *numere impare*), în compusele *parisilabic*, "cu același număr de silabe" și *imparisilabic*, dar și în derivatul *paritate* (lat. *paritas*). Din *par* "egal", latina populară a desprins verbul *pariare* "a face egal, a egala", suport pentru francezul *parier*, împrumutat, și el, în română: *a paria*. În sîrărit, din verbul *parier*, franceza și-a plămănit derivatul regresiv nominal *pari* "pariu". În română, posibilitățile de asamblare contextuală a neologismului sînt reduse: *a face pariu*, *a pune pariu*, *a ține pariu*. Din aceeași "familie" cu neologismele înșirate pînă acum (*pariu* și *a paria*;

confruntarea morală și psihologică între cele patru ipostaze ale etern-femininului puse în joc, dar și ca transcendență auctorială, prezență in-discretă a unui autor ce joacă pentru personajele sale rolul de providență, împingîndu-le pe scena dezvăluirilor. În orice caz, în spatele ușii închise se desfășoară un spectacol plin de nerv, de umor și de finețe în abordarea psihologiei feminine la confruntarea acesteia cu istoria. Meritul autorului este remarcabil și în evitarea clișeeilor, atît al celui sartrian, cît și al celui facil moralizant: personajele sale nu se torturează, nici nu se judecă unele pe altele, deși ar fi tentate...

ADUNATE în camera ce devine pe rînd loc de petrecere, confesional, spațiu concentraționar sau funebru, și fără să conștientizeze de la început manipularea transcendentă (fie ea auctorială sau nu) ce le-a asociat, cele patru femei, reprezentînd tot atîtea tipuri de feminitate, aproape necunoscîndu-se una pe alta, ajung cînd să-și descopere puncte comune: Florica Iosub, activista, este cea care l-a trimis la canal pe tatăl Sofiei; Alice, actrița, fosta amantă a tatălui Violetei, a suferit la rîndul ei de pe urma regimului comunist de mîna forte personificat de aceeași Florica Iosub. Astfel, desfășurarea narativă se organizează inevitabil după liniile de forță ale unei problematice morale, *Ușa* putînd fi considerată și un eseu epic pe tema răzbunării, a relației călău - victimă.

Mircea Ignat, personaj episodic al unei rememorări, dezvoltă o teorie și o practică a răzbunării foarte semnificative pentru modul de problematizare din această carte. Prin excelență omul care refuză să se răzbuie, fostul deținut politic refuză deopotrivă reabilitarea și funcția socială care l-ar putea pune într-o situație vindictivă, pentru a ajunge în cele din urmă la refuzul vieții înseși. Teoria lui asupra răzbunării și a mecanismului resentimentului stă sub semnul inexorabilului: "Oamenilor care au suferit și au încasat pumni în burtă, dă-le decorații dacă vrei, dă-le o proprietate la țară, dar nu le pune ciomagul în mîna. Fiindcă nimeni nu știe să mînuiască ciomagul mai cu -folos- decât cel care a fost ciomăgit cîndva. Un -bun- gardian este un fost

deținut. Un -bun- vechil este un fost clăcaș care el însuși a fost biciuit și umilit. Un -bun- căprar care știe să scoată sufletul soldatului abia încorporat este un fost soldat căruia căprarul îi scosese sufletul..."

Esențialmente un mecanism circular, răzbunarea, deși este un fenomen general uman, e favorizată în primul rînd de o societate totalitară, fiind posibilă deci numai atunci cînd s-a schimbat raportul de putere discreționară (respectiv deținerea "ciomagului") dintre călău și victimă. Determinismul implacabil al relației îl face pe Ignat să se teamă că ar putea deveni din victimă agentul unei răzbunări violente. El nu poate ieși din logica acestei relații perpetuu reversibile decât prin sinucidere. Ceea ce nu se întîmplă cu cele patru femei. Raportat la ele, Ignat are funcție de contrast. La reuniunea de la cabană, Florica Iosub figurează ca personificare a regimului ale cărui victime sînt într-un fel sau altul și Alice și Sofia, dar capacitatea sa de a se adapta a acestora le-a scos din postura de victime propriuzise. Ele n-au curajul să-și proclame cu voce tare statutul de victime și nici să-și denunțe călăii, după cum n-au nici curajul de a se răzbuna: chiar în dizgrație, Florica Iosub continuă să reprezinte puterea. Dar acest veritabil călău al cooperativizării agriculturii a fost la un moment dat "victimă" unei răzbunări prin iertare: doctorul care o tratează fiind fiul unuia din țărani arbitrar arestați din inițiativa ei. Exemplară, "răzbunarea" doctorului constă din a-și proclama pur și simplu statutul de victimă.

CĂLĂU la pensie, lipsită de o mare parte din aura puterii, cu regretele, nemulțumirile și bolile bătrîneții, Florica Iosub rămîne un reușit portret al activistei absolute ale cărei ticuri de personaj al puterii, obișnuit să fie cu ceilalți în raport de comandă și subordonare, funcționează acum în gol. Nu știu ce grîlă de lectură au folosit cei care au identificat în acest personaj portretul necanonice al Elenei Ceaușescu. Oricum a fost o lectură pentru uzul cenzurii, fără acoperire în text.

Dacă Florica Iosub induce tensiunea politică și morală ca raport de vinovăție, prezența Violetei induce o tensiune morală

de alt ordin. Diferența de vîrstă dintre ea și celelalte devine în cele din urmă o diferență de conduită morală, ca nonconformism, nesupunere, răzvrătire. Momentul limită al revelației claustrării este expedit, la sugestia activistei, ca spațiu concentraționar ce trebuie organizat după niște norme, cutume prestabilite după infailibila regulă a lui "așa trebuie" care să elimine variația individuală. Revolta adolescentei confirmă faptul că și aici conflictul dintre generații este unul de ordin moral.

Aceeași scenă jucată în termenii catastroficului și ai funebrului pe lîngă manifestarea de isterie căreia îi cad pradă toate personajele primește un specific aparte ce vine din concurența pentru atribuirea nenorocirii. Fiecare personaj se distribuie în rolul principal în scena dramatică pe care o proiectează, contestînd celorlalte un rol similar. Apetența aceasta pentru un fel de masochism sentimental este în fond apetența pentru teatralitate de care femininul nu e străin în nici una din ipostazele lui.

Inevitabil, tensiunea acumulată sfîrșește în violență. Bătăia dintre Viola și Alice se generalizează, își schimbă obiectivul, se îndreaptă asupra activistei, într-un fel de defulare resentimentară, confirmare parodică a teoriei lui Ignat. Deschiderea ușii se produce la timp pentru dezamorsarea tensiunii și instaurarea rîsului eliberator.

Cartea lui Goma confirmă prejudecata literară că despre femei cel mai bine scriu tot bărbații...

Maria-Cornelia Oros

Pentru cuprinderea cît mai exactă a ecuației semantice dintre *prinsoare* și *pariu*, nu va fi, poate, inutil să luăm în considerare încă un sens al verbului *prinde*, anume acela de "a se angaja, a făgădui să...". I. Creangă, *Povestea porcului*: "Feciorul meu se prinde că i-a face podul"; Sadoveanu, *Divanul persian*: "...[...] Să vie aici, la poalele slăvitei mării, să arate dacă nu s-ar prinde el să dea învățătura cea deplină mării sale Ferid". Evident, în ultimele două citate reflexivul *a se prinde* dezvoltă conotații familiare conceptului "pariu".

Alt sinonim, vechi și popular, pentru *pariu* este *rămășag*. I. Creangă, *Povestea lui Harap-Alb*: "...[...] Eu pun rămășag pe ce vrei că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului aceluia, cu cap cu tot, așa împodobit cum este". O construcție sintactică interesantă ne întîmpină la Sadoveanu, în fragmentul următor: "... Uite, rămășag mă pun că trec și în astă noapte... - Taci măi, ești prost? ai mîncat ciomafai? și începe o sfadă, o hartă de nu se mai auzea nici în cer, nici în pămînt. Ne-am pus rămășag pe două oca de rachiu. Trebuia să lese la o cruce, în mijlocul țintirimului, un semn: o trișcă stricată, a mea". Bucată stranie, aceea din care am desprins citatul, chemîndu-se chiar *Un rămășag* și făcînd parte din culegerea de povestiri *La noi în Vișoara* (1907). Autorii *Caleidoscopului*... - dar inițiativa pare să-i fi aparținut lui D. Anghel - nu pregetă să introducă vechiul *rămășag* într-un mediu lexical dominat de neologisme: "Din loji și pînă-n galerii / Se angajase rămășaguri".

Cuvîntul se dovedește instructiv și dintr-o altă perspectivă, prîndu-se suplețea sistemului derivării românești, în cadrul căreia este posibilă alianța dintre o temă de origine latină (*rămas-*) și un sufix maghiar (*-gag*). În derivatul *vălmășag*,

același sufix se anină unui slavism (*vălmă*). Se pare că tot de la *rămășag* trebuie să pornim ca să ne explicăm vechiul verb popular, intruchipat prin derivare regresivă, *rămăși* "a paria", pe care îl aflăm la Anton Pann. În *Calendarul lui Bonifatie Setosul*: "O miere rea de multe ori își certa pre bărbatul său pentru căci foarte iubese banii, zicîndu-i: Eu m-aș putea *rămăși*, bărbate, că, de aș muri eu, tu ți-ai lua miere și pre fata dracului cea mai bătrînă, numai să aibă bani mulți. - Și aceea poate fi, zise bărbatul: numai e rău că nu poci lua două surori" dar și în *Povestea vorbii*: "... [...] Pînă-ți spăl obiele, vaca pînă mulg, / Și zece mîni încă să am, nu-mi ajung. / - Ba ești nevoieașe, în răspunse el - / Că d-ai fi bărbat, ar fi mai altfel; / Treburile tale, eu mă *rămășesc* / Că într-un ceas toate ți le isprăvesc".

Sinonim cu derivatul *rămășag* este și participiul verbului *rămîne*, devenit substantiv neutru, *rămas*. G. Coșbuc, *Filosofii și plugarii*: "Un plugar fără știință - eu pe asta *pun rămas* - / E în stare să vă-nvîrtă și să vă poarte de nas". Această mîlădierie semantică a lui *rămas* se explică lesne dacă avem în vedere amănuntul că verbul *rămîne* cumulează, printre înțeleșurile sale, și pe acela de "a lăsa în urmă", "a întrece", adică tocmai una din consecințele fatale ale oricărui *pariu*. Sensul cu pricina este identificabil, între altele, în următoarele incomparabile versuri argheziene, cu care începe *Scrisoare*, poem tîrziu: "Aveai un fel de noapte în ochi și-un fel de glas, / Că-n luptă de-a șoptit, pe seară, n-ai *rămas*". Expresia un *fel de*, repetată înaintea substantivelor *noapte* și *glas*, le subțiază, acestora, înțeleșurile obișnuite, strămîtîndu-le pe înaltele platouri ale Poeziei.

G.I. Tohăneanu

Ce este literatura?

IATĂ o întrebare pe care merită să ne-o punem din când în când, mai ales când simțim că vechile convingeri încep să ne părăsească. Întâlnirea cu scrisul lui Gheorghe Iova în asemenea momente poate fi foarte incomodă pentru cine nu are fie prejudecăți suficiente de rezistente, fie un bun simț al orientării în vasta lume a literaturii. Pentru Iova întrebarea cu pricina nu se pune, căci literatura îi pare un fel de consecință firească a actului de a scrie. Ceea ce nu înseamnă că am simplificat situația, întrucât a scrie reprezintă o stare ideală, o terapie a eului uman și un fel de-a fi al celui literar (Iova Dixit). „Să scriu”, „să mă lase să scriu”, „scriu”, „să mă liniștesc scriind propoziții”, „încerc să scriu”, „sentimentul că scriu”, „scrisul este epura mea” etc. etc. Preocupat până la obsesie de actul propriu-zis al scrisului, Iova uită să ne furnizeze încă o informație (ce-i drept, ne semnificativă): ce scrie? Ritualul acesta de pregătire a intrării în scenă poate fi interesant câtă vreme mai există speranța de-a te afla vreodată pe scenă, altminteri veșnica rămânere în culise devine frustrare inutilă. Pentru Gheorghe Iova însă literatura este direct reducibilă la procesul de fabricare, la travaliul dibuirii cuvintelor (descriu cu destulă artificialitate), la metaliteratură în chip absolut. Ideea este generoasă, dar nu și originală, astfel încât realizarea ei concretă devine foarte importantă. Fără să mai luăm în considerație pe scriitorii americani postmoderniști (ceva mai pricepuți poate), să menționăm doar fundamentul teoretic așa cum îl

Gheorghe Iova - *Texteiova*, Editura Cartea Românească, 1992.

construiește N. Frye (care probabil nu e singurul). Criticul distinge între literatura ca *produs* și ca *proces*, recapitulând din această perspectivă întreaga istorie a literaturii. Desigur că pentru scriitorul (post)modern literatura este proces, dar pe de altă parte și procesul poate fi osificat și falsificat, redus în ultimă instanță tot la produs. Este exact ceea ce face Gheorghe Iova, tocmai prin superradicalizarea conștiinței actului de a scrie. Refuzând genurile, subiectul, fabula, organizarea lirică, mințind voit orice semnificație, scriitorul ar vrea probabil să respingă forma. În realitate devine un formalist extrem, disperarea retorică îl îndreaptă către o altă retorică, din păcate lipsită de elocvență. Se simte în cartea lui Iova oroarea de a nu repeta ceea ce s-a spus deja, complexul absolut al originalității, pe care încearcă să-l disimuleze naiv prin negare: „Nu mă interesează în primul rând ce scriu. Nu mă interesează să fiu original. A fi original înseamnă a fi ușor localizabil, asta e o eroare strategică. Alt sens pentru original: firmă, patent, proprietate asupra unei producții. Mă interesează să scriu”. Focalizând atenția doar asupra scrisului pierdem sensul noțiunii de proces, pentru că de fapt nu mai există nici un fel de dinamism, ci o stază totală. Produsul obținut prin mortificarea procesului este însă indistinct, opac și deci neinteresant.

Probabil că Iova nici nu ține neapărat să scrie literatură, ci preferă să discute la nesfârșit despre literatură. Perfect de acord, iar când ideile sale sînt și inteligibile (ceea ce presupune detașarea lor dintr-o masă de teribilisme verbale) ele sînt și citabile: „nu vreau să fiu citit pentru că textul meu e roman, nu vreau ca între mine și cititor să apară

apropierea prin și pentru că există lume: personajul, peisajul. Ca și cum ne iubim pentru că sînt cazuri de iubire cunoscute. Imităm. Și imediat ce începem prin a imita să ne străduim a sfîrși prin a fi originali”. Așadar Iova respinge convenția, vrea o apropiere totală și nemijlocită, dar presupunând că ea e posibilă, nu ne dă nici cea mai vagă sugestie despre modul în care am putea-o realiza. Dar chiar un termen precum cel de cititor presupune inevitabil acceptarea unei convenții, însușirea regulii jocului, astfel încît nu putem să nu-l bănuim pe scriitor de o înduioșătoare ipocrizie sub care maschează de fapt oferta unei alte convenții. Numai că nu ni se spune care, primim doar un fel de convenție oarbă, un simplu concept, indistinct însă ca realizare. La urma urmelor, cum vrea Iova să fie citit? Cît despre neajunsul imitației și comparația cu iubirea, n-ar trebui să fim atât de îngrijorați. Nu credea La Rochefoucauld că nimeni pe lume nu s-ar îndrăgosti dacă n-ar ști că există iubire? Presupunând că răul repudiat de Iova chiar e rău, s-ar putea ca el să fie și necesar, uneori.

IN acest amalgam de reflecții - uneori mature și interesante - despre literatură și o facilă virtuozitate verbală (citeodată nici nu se mai joacă cu cuvintele, ci cu literalele) Iova rămîne un paradox de-a dreptul amuzant. Singur își spune: „ce se întîmplă cînd am tot timpul conștiința că scriu ce mi se întîmplă, trăiesc ca și cum aș scrie, însă nu scriu”. Tocmai superconștiința actului literar îl menține în artificialitate, iar *Texteiova* devine un document personal care nu poate circula în universul impersonal (și depersonalizat) al literaturii, decît stîngaci și

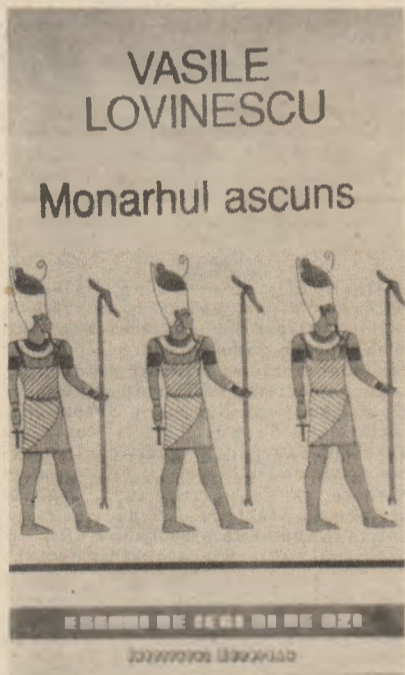
greoi. Ajuns în preajma literaturii (pe care o vede probabil prea cu înfiorare, ca monstru sacru, colos covârșitor), scriitorul se pierde cu firea și o ia pe cont propriu, preferînd să trăiască literatura în loc să o scrie. Visîndu-se sacerdot, el nu mai e conștient de pericolul de a deveni pur și simplu amator. Speculațiile sale filosofico-tehnice sînt uneori chiar de prost gust: „O femeie exercită presiuni și șantaje punîndu-și bărbatul în raport cu altul. Un bărbat își realizează ascendențul față de alt bărbat prin femeia aceluia.”

Așadar, ce este literatura? Întrebarea revine în finalul cărții, însoțită de nedumerire și chiar de un început de neliniște. Un proiect incoerent de realitate, un vestibul al unei alte rațiuni de a fi, un veșnic preambul care în cele din urmă se discreditează prin mult prelungita sa inconsistență? După „ofertaiova”, da. Putem să o acceptăm sau nu, în funcție de încrederea pe care o mai avem într-o literatură afirmată, nu doar aproximată în căutări și promisiuni.

Andreea Deciu

CARTEA DE ESEISTICĂ

Străfulgerați de priviri feline

VASILE LOVINESCU ne spune printre rînduri lucruri liniștitoare pe care doream de mult să le mai auzim. Ne spune că istoria națională păstrează chiar și în momentele ei de tulburare mersul rectiliniu către vremea de aur, că funcția voievodală pe care o venerăm instinctiv și spre care ne îndreptăm cu toată încrederea ca turma spre păstorul ei lumesc nu e realizată întotdeauna de titularii ei oficiali... și totuși trebuie să credem că adevăratul Voievod nu e niciodată cu totul absent. La aceste calde mîngîieri pentru orgoliul național actualmente zdrobit se adaugă sfaturi pe care nu ne vine deloc ușor să le urmăm. Sîntem îndemnați ca, atunci cînd oficialitatea a dat greș, să-l găsim pe

Vasile Lovinescu, *Monarhul ascuns*, Institutul European, Iași, 1992.

unicul și merituosul ocupant al funcției supreme printre cei aflați la cea mai mare depărtare de ea. Nebunul și măscăriciul, vorbitorul în pustie și umilul călăreț al măgarului readuc în matca firească umanitatea dezlănțuită. În caz de eșec al majorității, minoritatea singură mai știe care e sensul exact al înaintării.

Monarhul ascuns, cartea sa de hermeneutică ezoterică în stilul cel mai autentic al disciplinei, conservă izvorul aristocratic în cultura romană. Cît de puțin au de a face interpretările sale aplicate literaturii și folclorului cu înțelepciunea populară sau cu bunul simț comun reiese din neputința noastră de a-i accepta punctul de vedere privitor la eșec și la starea de necesitate națională. După părerea lui Vasile Lovinescu, de altfel, astfel de texte care acreditează idei contraveniente la simțul comun nu sînt de fapt decît rezultatul popularizării tezaurului de înțelepciune aristocratică, de castă, care fie că aparținut templierilor restabiliți în Moldova (după opinia specialistului), fie că nu, tot atât de elitistă rămîne. Iar dacă ar fi să acceptăm jocul inițiatului nu ne-ar rămîne decît să credem că Vasile Lovinescu dezgroapă texte de la periferia literaturii (Alecsandri, C. Stamati, dar și Creangă) și un mit baladesc, precum cel despre Ciubăr-Vodă, tocmai pentru a ne îndruma de la înălțimea ordinului ascuns pe care îl reprezintă în hațișul politic al prezentului.

Cartea, prin valoare, raritate și grad maxim de interes la public (best-seller) presează cultura națională să acrediteze și la noi mitul minorității respectate. Ca să poată să-l citească în semnele culturii noastre (și oare nu-i forțează cu bună știință nota?), a cărei reprezentare politică fidelă pînă în momentul de față e autocrația, eseistul ne propune o lectură

dificilă, față de care avem mereu obiecții, pretenții și suspiciuni, dar care în final ne convinge chiar dacă structura noastră mentală e incongruentă cu providențialismul și în ciuda faptului că ne-am pus cu sîrguință în joc toate resursele rațiunii și prejudecățile noastre pozitiviste. Putem accepta că „Percepem aspectele sensibile ale unei ființe vii, sentimentele ei destinate exteriorizării, posibilitățile sale care se pot formula discursiv, dar posibilitățile sale subliminale sau transcendente se ascund în Tenebrele sale inferioare și superioare”, dar nu putem consimți tot atât de lîmpele la ceea ce eseistul numește legea analogiei în sens invers și care s-ar traduce prin aceea că „Un detaliu neglijabil din istoria exterioară poate și simptomul unui rug arzător pe plan superior”. „Un popor deci poate să aibă vizibil o istorie considerabilă, spectaculară, dar fără importanță, deficitară în invizibil; inversul este tot atât de adevărat”. Recunoaștem însă că Vasile Lovinescu își satisface condiția pe care singur și-a pus-o ca să reușească: „Trebuie un ochi de linx pentru ca privirea să străbată zidurile groase ale istoriei aparente și să ajungă în sanctuarul unei entități, în inima ei vie, în punctul de interferență unde se aud șoptele ursitoarelor ei.”

NI SE PROPUNE să pornim străfulgerați de tășurile privirii feline pe urmele enigmaticele Ciubăr-Vodă, personaj cu o existență reală de două rînduri în cronică lui Ureche. Literații par a se juca nevinovat cu apariția lui în istorie, Alecsandri îl cheamă să joace un rol de recuzită romantică în fața lui Despot; C. Stamati (*Povestea poveștilor*) îi împinge existența către începuturile istoriei statale în Moldova, el e tatăl lui Bogdan, întemeietorul Moldovei și purtător de semne rosa-croceene, ultimul din

dinastia Ciubăreștilor, păstrătoare a Graalului; la Negruzzi (*Păcală și Tîndală*) se confirmă că Ciubăr domnea în 1359 (primul an de domnie a lui Bogdan - 1360); la Creangă (*Moș Nichifor coțcariul*) același Ciubăr sare în timp pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Prinși de pasiunea detectivistică a autorului, sîntem împinși către concluzia că literații în cauză sînt la curent cu anume tradiții orale despre „perpetuitatea” personajului. Și dacă primim noua deslușire a unor texte atât de familiare pînă la pierderea în anonimatul posesiunii noastre culturale, fiind fericiți de a o fi găsit, trebuie să cercetăm în același timp teritoriile diferite în care Vasile Lovinescu reasează lucrurile. Unul este cel simbolic - o elită împinge în mentalul colectiv un nou șir de simboluri, un mit nou, i se impune vieții sociale și spirituale să selecteze criterii noi. Cel de-al doilea presupune că această elită realizează nu numai reprezentarea verbală, persuasivă, manipulatorie, ci investește de-a dreptul o persoană anume cu un rol extrem de important sub numele ocult de Ciubăr-Vodă, autorul unor schimbări spectaculoase în istorie, fără știința conducătorilor propriu-zisi.

Învinși de demonstrația solid armată și uluiți de o erudiție inaccesibilă rămînem oficial în teritoriul simbolic, mai sigur, recunoscîndu-ne revelația pe care o încercăm, cu rezerve însă față de posibilele implicații reale. Rămăși numai cu noi înșine, ne surprindem visînd și la latura aventuroasă a lucrurilor. Stimulînd interese de lectură dintre cele mai diverse, cartea se înscrie într-un circuit spectaculos și incontrollabil.

Romanița Constantinescu

Exerciții de memorie

MEMORIALISTICA lui Paul Dimitriu poartă pecetea inconfundabilă a autorului. Nu se întâmplă întotdeauna astfel, antinomiile instalându-se, adesea, între mărturisire - contrafăcută - și autor. De astă dată, dorita armonie a triumfat, binefăcătoare, într-o carte încântătoare și, îndrăznesc a crede, substanțială. Mi-a fost dat să-l cunosc pe acest autor ale cărui memorii au incomodat pe destui. Nu, cum s-ar fi convenit, pînă în 1977, anul cînd s-a desțărât. Ci, tîrziu, în septembrie 1989 și, de curînd, în iunie 1992. Nu știu ce fluid intelectual-afectiv ne-a apropiat, stăruind în prelungite convorbiri. Omul e efectiv fermecător. O personalitate în care neglijența studiată conviețuiește (de obicei aceste trăsături se resping) cu un dandysm potolit, înțeles ca stil, elegantă și detașare. Prețuirea sa predilectă se îndreaptă spre inteligență, pe care o cultivă și o folosește drept criteriu de selecție și evaluare. Utilizarea unui astfel de cod al valorii, mărturisit și în carte, nu i-a făcut viața deloc ușoară. Și-a ales prietenii în funcție de acest criteriu atît de dificil de aprătat. A izbutit pentru că, și-a dat seama, avea vocația victimei, nefiind și nevoind deloc să fie un martir sau un erou. Și n-a fost, deși a pătimit mult mai mult decît alții care, acum, își desenează aureolă de martiri. Cum are astăzi 72 de ani, Paul Dimitriu a fost elev (la liceul Sf. Sava din București) și apoi student în anii treizeci, adică în acel convulsivat deceniu dintre cele două războaie. A studiat Literele și Filosofia, ca și Dreptul, doctoratul lufundu-l, tocmai la începutul lui 1948, în drept. Nu fusese năist, ci tînăr liberal ca apartenență politică, frecvența (la disciplinele filosofice) cursurile lui P.P. Negulescu și Anton Dimitriu. A izbutit să scape de front, se întilnea cu prietenii în cercuri potrivnice regimului antonescian iar, după război, a scris la gazetele liberale *Viitorul* și *Liberalul*, remarcîndu-se în gruparea tinerilor liberali condusă de dl. Radu Cîmpeanu. După lăsarea cortinei de fier, cu un dosar încărcat, a avut o slujbă de normator pe un șantier Sovrom la Sinaia. Apoi a venit, în 1952, prima arestare de care a scăpat relativ ușor prin 1954. În climatul mai destins, din 1955, a devenit salariat la Biblioteca Academiei, frecventînd cenacurile literare ale acelor ani care, apoi, după 1956, aveau să aducă valuri de arestări și prigoană. Dar năpasta stătea la pîndă și, în 1958, urmează a doua arestare, pentru „vina” de a fi fost găsit, pe un post de ministru, în lista unui guvern fantomă alcătuit de Aurel Bentoiu în Cișmigiu (înutil să spun că memorialistul habar nu avea de această „investitură”). A fost o încercare mai grea, datorată nu atît condamnării la 16 ani, cît condițiilor aspre de detenție în închisoarea din Galați. Destinul l-a ajutat. Pentru că tocmai cînd era cu totul istovit și aproape muribund a fost dus la Jilava pentru a fi martor în vestitul proces al scriitorilor (VI. Streinu, C. Noica, Ion Caraion, N. Steinhardt, Al. Paleologu, Dinu Pillat, I. Negoieșcu etc.). Pentru a compărea ca martor trebuia reverificat. Și asta l-a salvat. Apoi, cum închisoarea de la Galați se desființase, a vegetat vreo doi ani la Jilava în compania unor mari intelectuali. A fost eliberat în 1963 și, mi-a mărturisit, fără resentimente și elanuri răzbuunătoare.

Am citit, în ultimii ani, multe cărți despre martirii închisorilor comuniste. Aceasta, a dlui Paul Dimitriu, se detașează prin absența înfrîncării, descriind starea de încarcerare ca o fatalitate a sorții, stăruind în ideea că a supraviețuit prin noroc și forța umorului. Se consideră o

victimă a istoriei care l-a înlăunțit, fără a i se putea împotrivi. Atmosfera în țară se mai destinsese și a avut iarăși noroc. Și-a găsit slujbe intelectuale desigur subalterne datorită poverii dosarului. A lucrat o vreme la Institutul de Inframicrobiologie, firește ca bibliotecar, (protejat de prof. Nicolae Cajal și Radu Portocală), apoi, în specialitate, ca documentarist (de cercetător nu putea fi vorba) la Institutul de Cercetări Juridice (protejat de prof. Ion Vintu și cîțiva prieteni) pentru ca, apoi, să devină chiar cercetător la laboratorul de perspectivă înființat de prof. Mircea Malița la Ministerul Învățămîntului (în compania lui Mihai Botez). Așa a dus-o, cu inteligență și umor, timp de vreo 14 ani, învățînd destule despre viitorologie studiată, ajutat de dl. Mihai Botez, cu mijloacele matematicii. Cînd cercul s-a strîns și atmosfera a devenit sufocantă, s-a desțărât. Și-a găsit, prin prieteni francezi, un post de profesor la o universitate, pentru doctoranzi și specializare postuniversitară, la Nisa. Cunoștințele sale juridice completate cu cele despre perspectivă îi alimentau prelegerile, recoltînd audiență și chiar succes didactic. Toate aceste împliniri îi veniseră însă prea tîrziu. Nu se plînge pentru că, inteligent, sceptic și cu sentimentul relativului, se supune sorții. Și-a păstrat prietenii de odinioară la care s-au adăugat altele puține, neangrenîndu-se în disputele intestinale ale exilului românesc. Nu voi intra în detalii, mărginindu-mă a spune că sînt în carte pagini amare despre dihonia paralizantă - cu exemple - despre straturile exilului românesc din Franța, Germania și Spania. Merită citite și cunoscute. Sînt, apoi, cîteva portrete demne de reținut printre care cel despre fîntînirea, pe Coasta de Azur, cu Noica și cel al poetului Sandu Tudor, fostul director al ziarului *Credința*, călugărit după 1948 la schitul Antim și, după cîțiva ani, devenit chiar schimnic la Durău. Reîntîlnirea, în 1955, cu acum schimnicul Daniil la cofetăria Nestor din București e savuroasă. Cum savuroase sînt și alte întîmplări asupra cărora n-am vreme să zăbovesc. Interesante cu totul mi s-au părut reflecțiile dlui Paul Dimitriu despre eroism și ratare. Nu agreează eroismul egalizat cu fanatismul și nici cultul principiilor fixe, socotînd că, de fapt, „consecvența față de o idee este incompatibilă cu inteligența”. Cît despre ratare i se pare că, pentru a o atinge „trebuie să fi ajuns în prealabil la un anumit nivel al competiției umane” iar ratații sînt cei care reabilitează și înobilează lumea, salvînd-o „de monotonia infatuată a celor ce s-au realizat. Nimic nu este mai autentic, mai uman decît ratarea”. Exemplul lui cel mai apropiat de ratare strălucită i se pare a fi Petre Țuțea. Fermecător - prin erudiție, inteligență și aprecieri paradoxale - în conversație, unde oferea veritabile spectacole cueritoare, devenea plat pînă la deznădejde în scris. Memorialistul povestește că i-a citit un manuscris „mortifiant”. Întrebat, la Paris, de Emil Cioran despre Țuțea și afirmă că acesta scrie, filosoful „s-a oprit un moment, complet interzis și a izbucnit într-un rîs prelungit”. De toată atenția sînt și considerațiile memorialistului despre viața politică românească postrevoluționară, invitînd la potolirea patimilor și elanurilor răzbuunătoare, la reconciliere națională fără de care nu se poate înălța România de mîine. Aceste convingeri, nutrite din plasma unei veritabile culturi politice, l-au desțărțit de unele prietenii pe care le credea trainice. Viitorul va verifica, numai el, valoarea util funcțională a celor două tipuri de opțiuni.

MĂ DESPART și eu, în destule cazuri, de unele opinii ale memorialistului. Mi se pare, de pildă, o exagerare aprecierea despre „genialul om de stat care a fost Mihai Antonescu”. Aprecierile au și ele grade în

evaluare. Dacă genial este M. Antonescu, atunci cei doi Brătieni (tatăl și fiul) ce calificativ mai pot să primească? Exagerată mi se pare a fi considerarea actului de la 23 august 1944 drept „penibil” și investirea, dimpotrivă, a încrederii toată în Ion Antonescu care, ni se spune, de prin 1943, începuse tratative de pace cu anglo-americanii și chiar cu Stalin. Am mai avut prilejul să comentez tentativele lui Antonescu relatate de Pamfil Șeicaru în care pune temei dl. Paul Dimitriu. Cred că n-are dreptate și, în acest caz, clarviziunea a fost de partea opoziției antonesciene în frunte cu Palatul regal. Dl. Dimitriu consideră că Antonescu ar fi putut obține, din partea lui Stalin, condițiile propuse. E puțin probabil de vreme ce, în 1943, la Teheran, aliații se înțeleseseră, cedînd România, ca și întreaga Europă de est și de centru, Uniunii Sovietice. E drept că la începuturile cărții sale (p. 18) dl. Dimitriu își exprimă îndoiala că Antonescu ar fi izbutit să obțină României un statut similar celui dobîndit, pentru Finlanda, de generalul Mannerheim tocmai datorită faptului că „zonele de influență fuseseră deja stabilite de marii aliați cu un an în urmă”. Acest fapt hotărîtor (înțelegerea de la Teheran) pune sub semnul nulității întregul plan ambițios al lui Ion Antonescu, dînd dreptate - întreagă - opoziției care a procedat înțelept, încheind - peste capul mareșalului - armistițiul necondiționat. Asta nu înseamnă deloc că Iuliu Maniu, regele Mihai și șefii celorlalte partide care au încheiat armistițiul de la 23 august 1944 nu au greșit investind încrederea toată în Charta Atlanticului cu ale sale principii ale drepturilor omului.

Puțin le păsa lui Churchill și americanilor din Partidul Democrat de înalte principii care ne vînduseră, pragmatic, Uniunii Sovietice, așezînd sub semnul iluziei vane zbaterea României dintre 1944-1947. Demonstrațiile dlui Paul Dimitriu despre relativitatea democratismului marilor puteri aliate sînt drepte și pertinente. Dar acesta este destinul fatal al țării mici împotriva căruia nu există arme eficiente de atac și scăpare. Atunci, acum și oriînd. Aș mai nota că nu împărtășesc opiniile dlui Dimitriu despre personalitatea, apreciată superlativ, a lui Carol al II-lea și nici cele care îl diminuează pe Titulescu, socotit „un exemplar strălucit, un moment euforic al diplomației europene, inconsistent și fragil, sortit eșecului: momentul pactelor încrucișate, al idealismului juridic, al spiritului normativ iluzionist, care credea că poate să înfrunte realismul politic al revanșarzilor”. Nu e aici locul să-mi dezvolt contraargumentele. Dar Titulescu este, cu adevărat, simbolul rezistenței împotriva totalitarismului fascist și de ar fi fost ascultat de Anglia și Franța, cu politica lor obedientă și tolerantă față de agresori, soarta Europei de pînă la 1940 ar fi fost, cu siguranță, alta.

Cartea dlui Paul Dimitriu, incitantă, plină în reflecții și observații, scrisă cu culoare și cu acel simț al relativului specific naturilor sceptice și elegante, merită să fie citită. Oferă, la lectură, delicii și invită la meditație întotdeauna folositoare.

Cu o tristețe deghizată în umor

• LA Onești, *Zburătorul*, revistă culturală onorabilă, face față cu incredibilă tărie greutăților vremii. Publicînd numere duble și chiar triple, tratată cu neînțelegere de locuitorii orașului, cititorii din linia întâi, cum s-ar zice, revista izbutește totuși să existe în primul rînd, dar și să fie interesantă. Încă o publicație aflată sub semnul înaintașilor, fără nimic decrepit însă. Numărul triplu 4-5-6 are ca editorial fragmente din *Articolul-program* al *Sburătorului* lui Lovinescu, care deducem că se potrivește ca intenții cu actuala revistă.

Zburătorul este practic opera unui inimicos factotum, Gheorghe Izbășescu, ceea ce rezolvă problema coeziunii și explică uneori stingăciile de paginație. Vocația de profesor a lui Gh. Izbășescu este evidentă din felul cum dirijează revista, „crescîndu-și” colaboratorii sau publicînd din creația elevilor-membri ai cenaclului *Zburătorul*. Un didacticism bine intenționat devine uneori ușor derizoriu, dar reproșuri nu i se pot face decît atunci cînd e realmente nelalocul lui, ca de pildă în cronica Adrianei Iliescu la *Poeme din Ev-Mediul odăii* de George Vulturescu, un fel de plan de lecție bazat pe metoda predării prin descoperire. Centrul de greutate al revistei se află în anchete (*Literatura și politica, Literatura generației '80* - tot o bibliotecă melancolică?), la care răspund numeroși

și importanți scriitori tineri (Radu G. Teposu, Lucian Vasiliu, Florin Berindeanu, Liviu Ioan Stoiciu, Ioan Buduca). Cu ajutorul lor, revista face cunoscută o generație foarte importantă, din păcate oferind mai ales ample liste de nume și expediind în cîteva formule particularitățile ei. Principala temere a lui Gh. Izbășescu și a celor anchetați pare a fi pericolul de a pierde vreun nume, simplificînd astfel problema la una de curată evidență. În tot cazul, întreprinderea este absolut laudabilă, ca și cea inaugurată prin rubrica *Debuturi întîrziate: scriitori fără cărți*, asigurată de Nicolae Oprea. Remarcăm articolele politice, scrise cu o tristețe abil deghizată uneori în umor. (A.D.)

DR. PETRU un moșier convertit

„... e suficient să încovoi suprafața unei oglinzi pentru a te prăbuși în imaginar?”
Umberto Eco - „Pendulul lui Foucault”

AR FI NAIV și derizoriu ca, după decenii de aservire și teroare, să mai siluim adevărul istoric (așa cum am făcut-o, destui, pînă mai ieri). Așadar, să recunoaștem cu mîna pe inimă, vrînd, nevrînd, că emisarii sovieticilor (primul eșalon de comuniști) au fost - din punctul de vedere al Moscovei - la înălțimea misiunii lor, demni de gradele și de rosturile care li se distribuieră la Centru, acolo unde, noaptea de noapte (pretindea Agripropag-ul), o fereastră rămînea veșnic luminată, fiindcă Iosif Vissarionovici Stalin nu putea pune pleoapă pe pleoapă de grija Umanității¹.

La data aceea, speranțele românilor au rămas, însă, treze, deoarece existau și unele semne încurajatoare: în ziua aterizării, la Popești-Leordeni, a bombardierului cu însemnele U.S.A., aducîndu-i în România pe reprezentanții americani și britanici în Comisia Aliată de Control, postul de radio „Vocea Americii” ținea să arate că „prin alinierea României alături de Aliați, Germania este amenințată la Sud-Est și Ungaria se află pe pragul prăbușirii, drumul din Sud-Est care duce la Budapesta, Praga și Varșovia a fost deschis și asta constituie

contribuția cu care poporul român are dreptul să se felicite...” În memoria - încă neultrașiată! - a românilor se mai păstrau cuvintele încurajatoare, datînd din vremea Conferinței de la Teheran, a Celor Trei Mari (28 noiembrie-1 decembrie 1943), unde s-au luat nu numai importante decizii militare, ci s-a lansat - sub semnăturile lui Stalin, Churchill și Roosevelt - o chemare adresată tuturor națiunilor, pentru ca, unindu-și forțele, să „suprime tirania și aservirea, opresiunea și intoleranța”. Și mai devreme, la 1 ianuarie 1942, în Declarația Națiunilor Unite, Aliații au stabilit că scopul luptei lor ar fi „apărarea vieții, a libertății, a independenței, a libertății religioase, pentru păstrarea drepturilor omului și a justiției”.

Cuvinte înălțătoare. Și totuși, la doar trei zile după ce „Vocea Americii” a răspîndit în lume asigurările firești, iar aici, la București, s-au prezentat la post trimișii americani și britanici, titlatura Comisiei Aliate de Control dobîndește un apendice (între paranteze) rău-prevestitor: Comisia Aliată de Control (sovietică).

F.N.D. - Fără Neam și Dumnezeu

UN POPOR întreg se trezește prins sub foc încrucișat: pe de-o parte prezența Armatei Roșii (timp de 14 ani!) pe teritoriul național; pe de altă parte prezența, în conducerea statului, a unor exersați „revoluționari de profesie” (absolvenți ai Școlii Leniniste din Moscova, cu o durată de trei ani pentru cadrele superioare, ori cursanți ai școlilor sovietice de spionaj extern, cum ar fi cea din orașul Astrakhan, absolvită de Emil Bodnăraș) - oameni buni la toate, necruțători, devotați trup și suflet Kominternului (Internationalei a III-a comuniste). Așa sînt: Ana Pauker, Vasile Luca, Emil Bodnăraș, Constantin Pîrvulescu și mulți alții, printre care merită să fie citat și un Gheorghe Gheorghiu-Dej sau Petru Groza...

Acesta din urmă va juca, în curînd, un rol de prim rang. Dr. Petru Groza, personaj contradictoriu și controversat, este un moșier convertit la comunism încă înainte de izbucnirea celei de a doua conflagrații mondiale. Doctor în științe juridice. Racolat de mult de către comuniști, după cum relatează un om de știință (sociolog și istoric) membru

P.C.R. din ilegalitate, căruia dr. P.G. i s-a destăinuit, la Cluj, în perioada ocupației horthyste: „Pentru omenire nu există nici o ieșire în afara socialismului... Sînt adept al materialismului istoric, mi-am însușit gîndirea dialectică, mă consider socialist adevărat, urmăresc cu simpatie dezvoltarea Uniunii Sovietice... La Deva am stabilit contacte cu cîțiva comuniști... La finele anului 1931 am făcut cunoștință, la Cluj, cu un tovarăș din conducerea Partidului Comunist. Cred că convorbirile sistematice cu acesta mi-au îndrumat definitiv gîndirea spre socialism și comunism. În linii mari am ajuns la concluzia că, dintre toate orientările socialiste, calea comunistilor este „cea mai bună” (unele voci actuale, pînă la număr, susțin că dr. P.G. s-ar fi „sacrificat” de dragul redobîndirii Transilvaniei). În guvernul generalului Nicolae Rădescu, venit la putere la 6 decembrie 1944, el a deținut postul de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, pentru ca apoi, călătorind la Moscova în secret, să fie „uns” prim-ministru (la reîntoarcere, un prieten l-a rugat să-i facă un serviciu, iar P.G. i-a cerut să mai aibă răbdare... cîteva zile). Și astfel, la cererea imperioasă a lui A. I. Vișinski, venit anume la București, iată-l în fruntea guvernului la 6 martie 1945).

Totul s-a derulat conform stratagemelor îndelung exersate. Minusculul partid - P.C.R.-ul - cu cîteva sute de membri² trebuia să-și lărgească, în fel și chip, platforma. Manifestațiile „spontane” se înmulțesc, deci, încă de la sfîrșitul lui septembrie 1944: „Tehnică folosită pentru organizarea acestor marșuri forțate este simplă: muncitorii, după ce au pontat la sosirea lor în locurile de muncă, sînt încercuți de oameni veniți, de obicei, din afară, și care poartă brasarde; autocamioanele apar de nu se știe unde și toată lumea este înghesuită într-insele; ajungînd aproape de centrul orașului, mașinile sînt descărcate și responsabilii cu brasarde îi aliniază pe muncitorii, fiecare avînd în grijă patru sau cinci rînduri de manifestați. Atunci cînd cortegiul pătrunde pe bulevardele și străzile principale, obligația muncitorilor este de a scanda sloganurile urlate din timp de către responsabili, precum și de a sublinia totul prin urale răsunătoare... Muncitorii au înțeles mecanismul care îi folosește ca pe niște marionete, ei se simt umiliți fiindcă sînt manipulați astfel, trebuînd să se supună unor ordine a căror origine n-o cunosc, la fel cum nu știu nici de ce este nevoie să facă asta... Strada, astfel investită, întretine climatul de nesiguranță și delatiune. Ea reclamă, zbiră...” (Nicolette Franck în „La Roumanie dans l'engrenage”).

- Jos Sănătescul! (apoi: „Jos Rădescu!”)

Și întruna:
- Vrem guvern F.N.D.! (Frontul Național Democrat - căroro adversarii îi spun: Fără Neam și Dumnezeu).

Este masca pe care și-au pus-o comuniștii.

Tribulațiile unei „vizite particulare”

ÎN „Mic dictionar enciclopedic” (Editura Enciclopedică Română, 1972, pagina 1270) a apărut o scurtă

biografie, însoțită de portretul oficial al fostului premier român: „GROZA, PETRU (1884-1958, n. Băcia, Hunedoara), om politic democrat român. Militant pentru unirea Transilvaniei cu România; a fost ales de șase ori deputat în parlament (1919-1927). Ministru în guverne prezidate de generalul Al. Averescu (1920-1921, 1926-1927). În 1933 a întemeiat organizația Frontului Plugarilor, al cărei președinte a fost pînă în 1953. În această calitate a încheiat cu organizațiile democratice conduse de P.C.R. un acord de luptă contra fascismului (dec. 1935). Întemnițat în timpul dictaturii antonesciene. După Eliberare, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (nov. 1944-febr. 1945). Președinte al primului guvern revoluționar-democratic al României (6 mart. 1945-2 iunie 1952). Președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (2 iun. 1952 - 7 ian. 1958)”.

Momentul 6 martie 1945 apare, în istoriografia comunistă, astfel definit: „Formarea guvernului de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza (în care F.N.D.-ul deține poziții preponderente - președinția și 14 ministere - iar clasa muncitoare are rolul conducător) deschide calea înfăptuirii pînă la capăt a transformărilor cu caracter burghezodemocratic și a trecerii la revoluția socialistă”. Cum s-a ajuns aici? Relativ simplu, printr-un șir de „crize politice”, repetate, voite, așa cum avea să declare alt agent de prim-rang kominternist, Ana Pauker: „O criză politică la fiecare zece zile!” (decembrie 1945), iată în ce anume constă „tehnica loviturii de stat” într-o țară satelizată de un astru gigant, pentru a se aplica aici, ca și aiurea, modelul totalitar sovietic. Nimic n-a fost lăsat la voia întîmplării, pe parcursul anilor, totul culminînd cu Conferința de la Ialta care s-a încheiat cu nici o lună mai devreme de mult invocatul 6 martie 1945. Atunci (4-11 februarie), pe coasta Crimeei, s-au consfințit sferile de influență ale Celor Trei Mari, România revenindu-i Uniunii Sovietice în cel mai ridicat procent (singura care figurează, pe peticul de hîrtie scris de Churchill, cu 90 la sută, în timp ce Bulgaria, Ungaria și Iugoslavia cad sub „forța de atracție” a U.R.S.S.-ului în proporție de 50 la sută). Pecetluînd destinul neamului românesc pentru aproape o jumătate de secol, Conferința de la Ialta s-a încheiat într-o zi de duminică, iar luni, însă peste două săptămîni, un emisar sovietic (fost acuzator principal în procesele staliniste din anii '30, încheiate prin nenumărate sentințe capitale) descinde la București: Andrei Ianuarievici Vișinski, „specialist” al Moscovei în... problemele românești (?).

Ciudat este faptul că A.I.V. a venit în capitală într-o... vizită particulară. Cît de „particulară”? Chiar a doua zi după sosire, marți 27 februarie, solicită - prin Ministerul Afacerilor Străine român - o audiență la M.S. Regele Mihai I.

- Cînd? dorește să afle ministrul Constantin Vișoianu.

- Imediat! replică ministrul-adjunct sovietic.

De ce atîta grabă? Aceeași istoriografie comunistă explică astfel perioada aceasta: „La 24 februarie 1945, cercurile reacționare (!) au încercat să înăbușe prin salve de mitralieră puternica manifestație a celor 600 000 de reprezentanți ai poporului [cifra relativ apropiată de cea reală, deoarece pretutindeni fusese proferată amenințarea concedierii celor care vor absenta de la manifestația... voluntară]

¹ De altminteri, Stalin - ca și Hitler - suferea de noctambulism (stare a persoanelor cărora le place să ducă o viață activă noaptea). „Tătuca” își consuma noaptea la dașa (vila) lui din imediata apropiere a capitalei, acolo unde cina de regulă (istorisește Hrușciiov) cam trei ore, de la 3 la 6 dimineața, cînd se ridică de la masă fiind „foarte beat după cină și foarte bine dispus”; apoi dormea pînă spre prînz, fără ca nimeni să îndrăznească a-l trezi, indiferent de împrejurare. Recent, Gheorghe Apostol își aducea aminte de noctambulismul lui Stalin: „Stalin lucra numai noaptea. Discuția aceasta [cu „Părintele popoarelor” - decembrie 1952] s-a terminat pe la ora 0,30 noaptea. Ne-am dus la hotel, ne-am culcat și, pe la ora 2,30 sîntem treziți și anunțați că ne invită Stalin la masă. Era o zăpadă, un ger teribil și am plecat la casa lui, în afară de Moscova. Ne-a primit foarte bine. Acolo erau: Stalin, Beria, Mikoian și Molotov”. Cît despre fereastra iluminată, noaptea de noapte, la Kremlin, probabil că un ofițer K.G.B. se ocupa (prin rotație cu alții) de comutatorul cu pricina: aprins, stins. Misiune de mare răspundere! De care depindea imaginea „Tătucului” pe glob...

O simplă foaie de hîrtie avînd titlul „CONDAMNAȚI LA MOARTE” și șapte nume dactilografiate. În dreptul primelor patru nume o mîna a scris cu cerneală „exec”. (egal fie execuție, fie executat). În dreptul celor trei nume din josul paginii, aceeași mîna a desenat o acoladă și a scris: „comutare”. Dedesubt, semnătura: P. Groza. Publicînd - în iunie 1991 - copia xerografată a acestui document (comunicat de Al. Șiperco), „Magazin istoric” precizează că nu se știe destinația actului reproduș, adică dacă a fost întocmit înainte de execuție, ori reprezintă o consemnare a celor gata săvîrșite. Avîndu-se în vedere prezența

semnăturii, se poate deduce că documentul certifică și o opțiune a semnatarului? Mai mult chiar: în măsura în care titlul acestei note dactilografiate este „CONDAMNAȚI LA MOARTE”, se poate deduce că textul a fost redactat și bătut la mașină posterior sentințelor rostite în sala așa-zisului Tribunal al Poporului, în cadrul Procesului Marii Trădări Naționale (!). Să fi avut dr. Petru Groza o asemenea putere încît, de cerneala stiloului său să fi depins viața sau moartea unor personalități, bune, rele?

² Fix 964 la sfîrșitul anului 1944.

GROZA: a comunism

cereau instaurarea guvernului D. În urma acestei manifestații și a demonstrații de protest în toată țara, guvernul generalului Rădescu a fost înlăturat de la putere, fiind obligat să demisioneze la 28 februarie 1945. La 28 februarie, A. I. Vîșinski se va afla, tot în „vizită oficială”, în capitala României...

De fapt, incidentele din 24 februarie aveau sursa în împrejurări diferite: alte sute de mii de oameni, organizati după metoda descrisă de Petre Franck, au manifestat - la 13 februarie - cerînd alungarea guvernului reacționar din fruntea guvernului, fiindcă ceruse sprijinul Occidentului (a se citi: Occidentului) în teme care privesc „exclusiv” poporul român etc. Adversarii comuniștilor - net organizati, însă fără a dispune de curele de transmisie, de sprijin logistic - se arătau curajoși, ferm, mașinațiilor D. Cui. Generalul Rădescu, fiind și portofoliul Ministerului de Interne îl demite - la 19 februarie - pe secretarul de Stat la Interne, generalul comunist Teohari Georgescu care protestează în felul său, rădîndu-se în cabinetul ministerial rădînd de peste drum de Palatul de viitorul sediu al C.C. al P.C.R.).

Adal uriaș! F.N.D.-ul cheamă la „luptă”, radioul sovietic se aliază cu „forțele populare”, urmează alegerile locale de la uzinele „Malaxa” unde comuniștii (în podid aranjamentelor) au puși în minoritate, ceea ce face ca de demonstrații, avîndu-l în frunte pe alt lider comunist, Gheorghiu de la Ionița, pe atunci secretar general al Federației Generale a Sindicatelor din România să pătrundă în incinta complexului metalurgic. Grupul este organizat, a sărit gardul și a forțat intrarea, se produce un schimb de focuri, un om este atins de un glonte. De la „pretextul” e mană cerească. Într-o noapte ne reamintim la 24 februarie: D. iștii invadează Calea Victoriei și se adună în fața Palatului, scandează „Guvernul Rădescu” și „Teohari Georgescu, ministru de Interne”, demonstrații încearcă să se adună în minister, santinelele trag de avertisment (în aer), mulțimea se scurge în fugă. Un om zace pe caldarîm. Sînt și răniți. La autopsia celui rănit se constată că glonte ucigașe de fabricație... sovietică (dar actul de fabricație va fi contestat). Unii specialiști vor afirma că l-ar fi rănit pe Teohari Georgescu, sus, pe scara imobilului, în preajma unor etaje neidentificați. Tinerii P.N.Ț. și P.N.L.-iști apar pe Bulevardul Unirii, încep să se producă ciocniri între tabere, atmosfera devine extrem de tensionată. Pe postul de radio București, ministrul de Interne se adresează direct publicului, sfidînd cenzura instituită de Comisia Aliată de Control (sovietică), fiind printre altele:

„În trecut, Națiunea noastră a știut să lupte de-a lungul existenței. Ea va lăsa astăzi, cu atât mai puțin, să fie rănită la pămînt de o mînă de lași, sub masca democrației - o democrație pe care o calcă în picioare la fiecare pas - nu sînt decît hiene fricoase care sfidînd să se erijeze în stăpîni pe solul țării. Noi trebuie să ne ridicăm cu înaltă înfrîngere, pentru a ne apăra de acestui pericol. Armata și eu vă vom face datoria pînă la capăt și voi toți trebuie să fiți gata la orice voastre.”

„Posta comunistă este pe măsura timpului: ziarele, demonstrațiile fiind, acum, memoria victimei din

Piața Palatului), radioul și, ca un ecou reverberat, presa și radioul din Uniunea Sovietică (mai cu seamă emisiunile în limba română) clamează „Moarte asasinului!”, „Moarte călăului Rădescu!”. Mai mult chiar: deoarece soldații români au tras, pare-se din ordin, omorînd un militant comunist, Comisia Aliată de Control (sovietică) ordonă dezarmarea întregii garnizoane române, a Capitalei, manevră care urmărește favorizarea comuniștilor (pretextul este de-a dreptul sfidător: că Armata Română din spatele frontului constituie o amenințare „potențială” pentru Armata Roșie, iar Poliția, la urma urmelor, ar ajunge pentru a păstra ordinea internă). Rămînd înarmați doar militarii sovietici și românii din Formațiunile de Luptă Patriotice, întemeiate și comandate de Emil Bodnăraș & succesorii.

„Noi vrem un guvern și mai democratic!”

ÎN CADRUL audienței acordate de Regele României, A.I.V. intră de-a dreptul în subiect:

- Într-adevăr, situația nu-i prea bună în România! Dezordinea se înmulțesc și împotriva trupelor sovietice se comit acte de sabotaj! Noi facem răspunzător guvernul și cerem să fie imediat schimbat!

- Să mai schimbăm o dată guvernul? [formațiunea ministerială fusese schimbată la 2 decembrie 1944] Dar de ce? El nu-i răspunzător pentru faptele izolate care s-au putut produce! Compoziția lui este conformă exigențelor democratice, într-insul fiind reprezentate toate partidele.

- Noi vrem un guvern și mai democratic!

- Voi chibzui.

Audiența e scurtă. Regele nu s-a lăsat intimidat. Vîșinski se retrage. Dar a doua zi, miercuri 28 februarie, extrem de devreme, dimineața, Constantin Vîșoianu este informat că vice-ministrul sovietic cere imperios să-l revadă pe Suveran. Din nou: audiență acordată. Vîșinski arborează aerul unui procuror care își rostește textul într-un proces cu sentința dinainte stabilită:

- Mă simt obligat a vă expune punctul de vedere al guvernului meu. Guvernul sovietic consideră că situația actuală este atât de grea, încît socotește că Maiestatea Voastră trebuie să intervină. Aveți de luat hotărîri urgente. Situației actuale, devenită intolerabilă, trebuie să i se pună capăt neîntîrziat. Maiestatea Voastră trebuie să-i ceară generalului Rădescu să demisioneze. Maiestatea Voastră trebuie să formeze un nou guvern, alcătuit din membrii partidelor realmente democratice și din personalități fără partid.

Vîșinski își continuă perorația punctată de imperativul *trebuie*, insistă asupra cererilor avansate. Regele Mihai rămîne pe poziția adoptată în ziua precedentă, repetînd că guvernul actual este reprezentativ pentru toate tendințele politice din țară și, în consecință, acest guvern se bucură de sprijinul națiunii, răspunzînd astfel pe deplin exigențelor conținute de declarația de la Ialta, recent întocmită și semnată de Cei Trei Mari. La care ministrul sovietic, furios, rostește:

Dr. PETRU GROZA (1884-1958), președinte al Consiliului de Miniștri (1945-1952), președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale (1952-1958). Portret oficial multiplicat în milioane de exemplare, atîrnat la vedere pe toți pereții, purtat - pretu-

tindeni - la manifestații, folosit abil în campania electorală din 1946, cînd poporul român era îndemnat: „Votați Soarele!” Rezultatul s-a văzut: în cadrul primelor alegeri parlamentare postbelice, „partidele democratice” au obținut o mare... victorie

electorală: 79,86% din totalul voturilor exprimate, deci 378 mandate din totalul de 414 mandate. Firește, guvernul a fost remaniat, însă dr. Petru Groza a rămas președinte al Consiliului de Miniștri. Era, într-adevăr, de neînlocuit!

- Ialta sînt eu!

După care repetă ultimativ cererea Moscovei: *guvernul Rădescu să demisioneze imediat, un alt guvern - realmente „democratic” - să-i ia locul.* Prezent la audiență, Constantin Vîșoianu intervine pentru a-i explica oaspetelui nepoftit care sînt mecanismele constituționale valabile în România: înainte de a numi un cabinet, Suveranul e dator să se consulte cu partidele politice... Vîșinski ascultă, nu mai spune nimic, salută și se retrage.

În ziua următoare - ziua Mărtisorului - se solicită cea de a treia audiență la Rege. Promptitudine forțată: audiență acordată pentru ora 15,30. Vîșinski se reavîntă în atac:

- Am venit să întreb pe Maiestatea Voastră ce hotărîri a luat în privința celor discutate ieri...

Regele Mihai nu pare dispus să cedeze. Totuși:

- L-am informat pe generalul Rădescu asupra părerii guvernului sovietic. S-au întreprins consultări în vederea alcătuirii unui guvern de foarte largă coaliție națională.

- Asta nu-i deloc destul! bubuie Vîșinski, fulgerîndu-l cu privirea pe tînarul din fața lui. Noi considerăm că generalul Rădescu este un fascist și că guvernul său este sprijinitorul fasciștilor! Am impresia că Maiestatea Voastră și persoanele apropiate nu sesizează cît de gravă e situația!

De dîndărătul lentilelor, ochii lui Vîșinski se mută asupra colegului român. După ce trage aer în piept, diplomatul sovietic adaugă ritos:

- Situația asta a durat destul! Ea trebuie schimbată chiar astăzi! Demisia guvernului Rădescu trebuie să devină publică înainte de ora șase. În două, trei ore, trebuie să fie cunoscut și numele succesurului său. Cer un răspuns din partea Maiestatei Voastre!

Ultimele cuvinte au fost rostite pe un ton amenințător. Dar Regele Mihai nu se pierde cu firea:

- Sînt obligat să aflu părerea șefilor de partide...

Vîșinski sare în picioare, cu ochii injectați și gesturi brushte. Bate cu pumnul în biroul regal și șuieră:

- Cer răspunsul Maiestatei Voastre! Se răsucește pe călcîie și întinde pasul spre ușă. Aici se oprește și țipă:

- Cu asta am terminat! Aștept

știrea demisiei guvernului Rădescu!

Nici după 45 de ani de la această scenă, Regele Mihai I nu va uita: „Vîșinski mai fusese de patru ori înainte, cu fel de fel de invenții. Vorbea de manifestații și greve, dar acestea erau organizate de către el cu Partidul Comunist, ca să poată să-mi probeze mie că situația din România este un pericol pentru frontul rusesc. Erau povești, pentru că - pe vremea aceea - în martie '45, frontul era deja trecut în Ungaria, mult departe. Astea erau invenții ca să răstoarne tot ei guverne, unul după altul. În martie, Vîșinski a venit să protesteze că este o situație inadmisibilă și că trebuie schimbat guvernul. În fine - m-a lăsat cîteva zile - am început consultările, cum trebuiau să se facă în mod constituțional. Pînă la urmă s-a enervat, fiindcă nu mergea totul destul de repede și atunci mi-a spus că ei consideră că singura persoană de încredere pentru ruși este Groza. Și eu [rîde] i-am spus că acestea nu sînt lucruri care se pot face așa. Eu trebuie să urmez o anumită procedură constituțională. Am discutat cu el, pînă la urmă s-a supărat, a bătut cu pumnul în masă și cînd a plecat a trîntit ușa atît de tare, încît a crăpat zidul... Nu că ar fi căzut numai așa [tencuiala]. A crăpat zidul... Și atunci, iarăși, am tergiversat pe cît se poate. Și pînă la urmă n-am avut încotro, fiindcă a sosit și Malinovski, președintele Comisiei de Armistițiu [Comisia Aliată de Control (sovietică)]. A doua zi [2 martie 1945] a scos tancurile rusești, armata a început să facă o grămadă de demonstrații împreună cu comuniștii. Asta arăta clar că, dacă nu se va face ce voiau ei, urma să fie ocupată complet țara. Și vor înlătura orice guvern. Atunci n-am mai avut încotro și a trebuit să-l numesc pe Groza. Așa s-a întîmplat” (Mihai de România - 1990).

Lovitură mortală pentru fragila tentativă de redemocratizare a țării. Vor mai fi și alte lovituri de același fel. În toate, un rol de seamă îl va juca moșierul convertit la comunism, dr. Petru Groza.

Mihai Stoian

(Din volumul „CINE a fost CE?” (în pregătire la Editura „GUTENBERG - CASA CĂRȚII”)

VIN AMERICANII

să cuprindă Fia?

Trecuseră mai bine de doi ani de când Pascal Podoleanu le fusese adus plocon bunicilor de către mama lui, Kitty Kariadi, despărțită de Paul Podoleanu încă de la nașterea băiatului. Bătrînii, credea el, îl acceptaseră ca pe o pecoste inevitabilă, ca: pojar, scarlatină, gîlci, de care n-ar strica să scapi cît mai repede, de aceea e bine să-l îngrijești cît mai bine. Era nedrept, știa că e nedrept, era modul lui de a o pedepsi pe Kitty, pedepsindu-se cu neubire. „Numai oamenii lipsiți de educație se manifestă zgometos, zicea doamna Podoleanu, nu noi, care avem ca străbunici un pașă, un bey, (ba chiar și un hoț de cai, gîndea Pascal, răutăcios).

Deci, să ne întoarcem în 1943, împreună cu Pascal, la începutul acelei primăveri, atît de importantă pentru el, căreia îi va urma o vară aștătoare, aproape inițiatcă. Fusese împins, „azvîrlit”, va zice el, într-un alt destin, în soarta unei colectivități căreia nu-i aparținea, dar care-l va cuprinde, îl va încorpora, și-l va asimila, obligîndu-l să participe, ba chiar să determine întimplări pentru care nu era pregătît, să se lase legat în chingi mai puternice decît înțelegerea și decît propriile lui griji și amărăciuni, chingi tiranice, acaparante, din care nu există decît o singură scăpare, supunerea, acceptarea. Și asta îl ajută, îl sili să se maturizeze brusc.

Seara se străduia să rămînă ultimul. Margareta, laboranta, se întîlna cu teologul ei în cimitir, bunicii se retrăgeau în odăile dinspre grădină.

S TIȚI cum sună ceasul într-o veche farmacie? Un ceas încastrat în lemn, una cu mobilierul, de o nobilă austeritate, căldura culorii și luciul stins al castanei abia scăpată din ariciul găoacei păzea ritmat intrarea înspre laborator și oficiu, sfînta sfîntelor. De jur împrejurul pereților lambrizați străluciau în rafturi mari recipiente de porțelan albe, sau roz, sau opaline purtînd nume de medicamente pompoase, latinești, borcane, borcanele, sticlețe verzui cu dopuri șlefuite, curate și etichetate ascundeau o lume miraculoasă de leacuri ciudate, al căror efect nu se mai știe, al căror înțeles s-a pierdut, păcat că nimeni nu le mai prescrie, ele au rămas doar în rețetarele bătrînilor doctori de casă, cu geantă de piele-burdof și pince-nez cu ramă subțire de aur.

„Pasta Regia”, sună grozav, te duce cu gîndul la un balsam rar folosit de fețe prea înalte; de fapt, un banal laxativ pentru copii; „Martius Panis”, ei? e mult îndrăgîitul marțipan; „Teriaca Venetiana”, te poartă spre gondole, spre „O, sole mio!”, se obișnuia pe acele eliminarea nedoriților cu otrăvuri, iar acesta era un antidot, se lua împreună cu „Orvietanum” și cu încă un leac care era - să zicem - secretul casei, împotriva mușcăturilor de șarpe, sau otrăvirilor cu ciuperci, oricum, poate e mai sănătos să nu-l încercați; „Oleum Philosophorum”, ei, da, mai știi? „Oleum olivarum empyreumaticum” aha! empyreus, ceva cu căsătorie... de ce nu? parcă oamenii căsătoriți n-au și ei copii care fac limbrici? „Artemisia abrotanum”..., asta e mai sănătos să nu știi la ce servește, Pascal aflase și-l mai dădea fetelor, uneori, în cazuri grave de lacrimi și suspine, împreună cu chinină și cu frigurică („Centaurum umbellatum”), bătrînul domn Podoleanu zicea că sînt bune doar la scuturat nuci... „Cantharida”, un prăpădit de gîndac, ce i-o fi trăznit și lui prin cap să-și fabrice din micile-i elitre!, da, dar împreună cu

„Euhimbina” și „Strobili lupulis”, cîtă încredere mai aveau în ele flăcăii din șapte sate, intrînd în rețeta proprie a inventivului practicant Pascal, sub numele de „prafuri de măritat”. A fost singura „scuturătură” pe care a încasat-o de la bunicu-su și fără „frigurică” et comp.

În vase înalte, de sticlă gălbie, printre fire suple de mătasea broaștei se vedeau lipitori placide, care de abia își așteptau rîndul la re folosire, să-și împlinească cu deliciu cuțitașele în sînge negru, încheșat, ca apoi să cadă pe spate ghiftuite și să aștepte, stoarse, un alt ospăț. Cupele de cristal adăposteau mărunte boboțe colorate, roșii, verzi, galbene, pe care copiii din sat le visau și le rîvneau, puțin le păsa că erau doar vulgare leacuri pentru limbrici. Mai erau și tije lungi, ca de vanilie, cu parfum de anason (al căror gust îl simț și azi pe cerul gurii), bomboane elastice de tuse, mai numite, vai rahat de urs.

Deasupra, în toate colțurile, mici busturi de fildeș îngălbenite, Hygaea, Demetra, Asclepios, Hyppocrates, și, desigur, bustul lui Heppites, marele dascăl de la Brăila al domnului Podoleanu. Ca o altă zeităte rotundă, ceasul cu cifre romane împărțea seara în sferturi de singurătate, pe care, înainte de a le bate, le anunța, dregîndu-și, hîrfit, glasul dogit.

Pascal se instala pe trepte, în vaga lumină a unui mic becuțel verzui care ardea ziua și noaptea în farmacie și aștepta. Aștepta să răsară luna din spatele caselor lui Balaban, pînă se aprindea lampa cu globul galben în chioșcul unde lucra Fia, cea mai de soi dintre cele trei fete ale băcanului Balaban. Citea romane, știa poezii, vorbea franțuzește, că o dăduse taică-său la pension, la Tătăranu, „unde învățau - se lauda el - numai fete de boier”.

Dar, mai ales, picta. Ziua făcea portrete, marea și colora fotografii. O știau satele din jur, ba, pînă și din

capitala județului soseau trăsuri, mașini, cîteodată, lanțul ajungea pînă la biserică. Dacă vă spun că a venit chiar principesa Morunglav în echipajul ei de lux și au vorbit ele ce-au vorbit, că Fia a lucrat o săptămînă la niște portrete pe care nu le-a văzut nimeni.

Seara, cînd se aprindea lampa în chioșcul ei, Fia picta „pentru sufletul ei”, cum îi plăcea să spună. Picta icoane cu sfînte prea cuvioase și sfînți scoflciți. Sfînții ei păreau mahmuri, ca după chef, cît despre sfînte, aveau un nu știu ce șăgalnic și ticălos în priviri, sub pleoapele întotdeauna pe jumătate plecate.

Pascal se încumetase odată să treacă strada și s-o privească printre lețe, fiind sigur că habar n-are de prezența lui. Nu-și luase ochii de la ea, iar ea nu întorse capul măcar o dată. Îi întinse, apoi, un cartonaș lung: chipul lui între un șarpe încolăcit pe caduceu și... un borcan cu lipitori. Iar caduceul era o uriașă acadea cu caneluri roz și bleu. Îi venea să plîngă și să i-l arunce în față, dar ea se întoarse și se așeză pe băncuța care proptea gardul privindu-l cu duioșie, puțin amuzată. Și, pentru că băiatul rămăsese nedumerit, parcă, Fia scoase mîna mare și puternică printre lețe și-i mîngîie capul tuns și aspru, îi trecu degetele peste pleoape, pe conturul obrazului, parcă ar fi vrut să și-l imprime în palmă. Nu spuse nimic. Rareori vorbea, graseia plăcut și se purta de parcă veșnic ar fi fost cineva în preajma ei gata să adoarmă.

Atunci se auziră vaiete dinspre lagăr, țipete, răcnete, împușcături, se ambalau motoarele de jeepuri, ba și vreo două-trei rachete luminară citeva clipe cerul.

Fia se înfioră, își strînse șalul pe piept și șopti: „poate a scăpat”. Cine să scape? Ce știa? Ce spera Fia?

Lagărul din capul satului, înconjurat de un zid înalt cu sîrmă ghimpată fusese pregătît cam de vreo șase luni, între moara Bălășeștilor și Morunglav.

INFERNUL (Metamorfoza, 1976)

C OBORÎND din mult încercatul Studebacker, Nicolai Borisovici privi prin binoclul de cîmp satul, moara, clopotnița, ulița mare numită pompos „Principala”, ulița bisericii, ulița gării - prin care nu mai trecea de mult trenul, doar cîte o drezină cu pădurari - tăiate de multe ulicioare drepte, un sat ca un grătar, văzut de pe dealuri. Mijloc de septembrie, 1944...

Binoclul se poticni o clipă de mesteacănul tăiat în formă de cruce al farmaciei „La crucea albă”, căreia i se zicea mai pe scurt „La Mesteacăn”. Nicolai surse, amintindu-și de prietenul său, micul practicant din farmacia bunicilor.

Lîngă moară fusese lagărul, dar, iată, se vede fum, arde, ard barăcile. Cam devreme, războiul nu s-a terminat. S-ar putea să mai fie nevoie de ele.

Iar ea, domnișoara Fia, fata lui Balaban, ar putea să-i apară iar, dreaptă și gravă, în haina ei lungă de mătase cenușie, cu șalul alb pe cap, ca de călugăriță penitentă.

O forfotă neobișnuită agita satul atît de pașnic. Ocolind pădurea, peste holde, către munți alergau căruțe încărcate, învîlmășindu-se pe drumul desfundat, împiedicîndu-se în altele care încercau să întoarcă. Boii se rupeau din jug, caii se ridicau nechezînd și, smucîndu-se înnebuniți, răsturnau încărcătura cu totul.

O cireadă de vaci prinsă la mijloc alerga în trap oblu și, oarbe, masă compactă, indiferentă, călcău totul în picioare, nemaițîfnînd seamă nici de înjurătură, nici de lovitură. Copiii plîngeau, în zarva infernală se auzeau doar femeile țîpînd: „Vin cozacii! Viin! Vin cozacii!”

Deci, asta era. Mai veniseră. Cu aproape o sută de ani în urmă. Din străfunduri de frică suiau reminiscențe din alte năvăliri, din spaime străbune străbătute același țîpăt de groază trecut prin cine știe cîte generații: „Vin cozacii!”

... Cînd generalul Bem era fugărit de Lüders și de cetele de cazaci conduși de prinții ruși...

Da, groaza nu era nejustificată, cum să știi cît îți sînt de prieteni dușmanii de pînă mai ieri, cum să-i oprești de la jafuri și blestemății pe cei care, după ani de privațiuni și de suferințe se vor trezi într-un ținut de basm, în care porumbul foșnește pe holde, vitele pasc în voie, femeile strălucesc de curățenie și de dorințe de mult neîmplinite, cînd din curți și din grădini urcă parfum îmbietor de cazan cu prune, de rachiu încă în fașă, nedospit.

Domnul farmacist Podoleanu ședea, imperturbabil, în ușă. Doar cînd mașina frînă în fața treptelor își întoarse puțin capul și zise, mustăcînd: „nu m-aș mira ca Nicolai ăsta al tău să fie cel puțin polcovnic”.

Ținînd în mînă veșnicul mojar, pe care, de emoție era cît p-aci să-l scape, practicantul din farmacia bunicilor săi se repezi afară. În fața lui suridea chiar el, Nicolai, înalt și blond și ostentiv de moarte. Lufîndu-l în brațe pe băiat, îl îndepărtă puțin și-l privi grav și întrebător.

Obloanele caselor lui Balaban erau bătute-n cuie, peste ele, cruci și curmeziș, drugi de fier cu lacăte grele.

Bunicu' îl scăpă de mojar și intră în casă, Nicolai spuse o singură vorbă, întrebare, nerăbdare, bucurie, cuprînzînd tot ce trei litere erau în stare

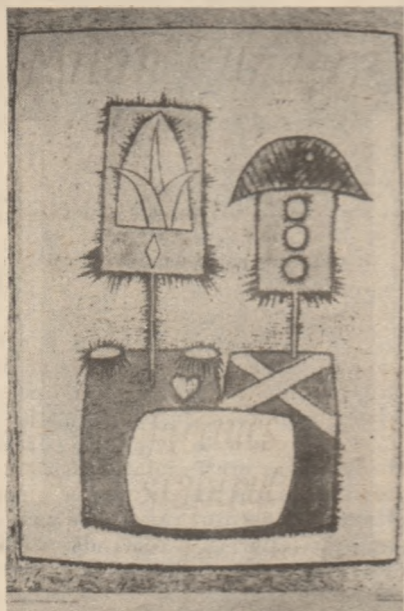

Între stagioni

• Cortina a căzut pentru două luni. Teatrele sînt în vacanță. Perioada dintre stagioni este deopotrivă una a amintirilor și a proiectelor. Pornind de aici, încercăm să oferim cititorilor noștri ceea ce s-ar putea numi o carte de vizită a principalelor teatre din București și din țară: repertoriul, premierele stagionii trecute și ale stagionii viitoare, turnee, festivaluri, premii (acasă ori în străinătate). Nu

facem publicitate (și încă gratuit!), informăm. Și nu vom uita, acolo unde sînt (și unde nu sînt?), dificultățile teatrului românesc al epocii de tranziție: publicul, sălile, încasările, subvențiile, sponsorizarea. Ordinea trecerii în revistă este întâmplătoare, în funcție de posibilitatea pe care am avut-o de a ne documenta, acum, vara, cînd teatrele sînt în vacanță și cortina a căzut pentru două luni.

Reîntîlnirea în același spațiu teatral

ÎMPREUNĂ cu doamna Dana Manu, secretar literar, ne-am amintit spectacolele și premierele Teatrului Mic în stagiunea 1991-1992: *Mătrăguna* de Niccolò Machiavelli, în regia lui Dan Micu - distins cu Premiul UNITER pentru Regie - 1991, *Monștrii sacri* de Jean Cocteau, regia Cornel Todea; *Elisabeta, din întâmplare o femeie* de Dario Fo, regia Mihai Lungeanu.

Seria premierelor a fost deschisă cu *Regăsire* de Luigi Pirandello, un spectacol montat de regizoarea Cătălina Buzoianu (decoruri - George Rasovszky, costume - Carmen Rasovszky, distins cu Premiul pentru cea mai bună interpretare feminină la Festivalul Național de Teatru I.L. Caragiale, ediția a II-a, 1991, acordat actriței Valeria Seciu. Spectacolul a pus în lumină atît valențele individuale, cit și profesionalismul întregii trupe.

La Teatrul Foarte Mic, regizorul Mihai Lungeanu și scenografa Maria Miu au pus în scenă spectacolul *Artur Ondaș*, piesă scrisă de Matei Vișniec în 1982. „Piesa poate fi receptată ca o parabolă, dar pentru mine rămîne o meditație dureroasă despre ceea ce ne mai rămîne, ca indivizi sociali, cînd nimic nu ne mai rămîne” este definiția pe care o dă autorul textului său. De ce oare acest spectacol a avut nici

zece reprezentări?... Relația spectator-spectacol, și ea afectată de timpul pe care-l trăim, scoate la iveală și un paradox: texte bine alese de regizori, montate și jucate cu pasiune și cotate de trupe ca spectacole reușite, nu ajung și nu conving pe spectator. Unde se întrerupe fluxul comunicării? Tot în această sală s-a jucat și *Zoo story* de Eduard Albee, regia Felix Alexa, scenografia Dragoș Buhagiar (atunci student în ultimul an la scenografie).

„Teatrul lui Feydeau nu este un teatru de lectură solitară și nu suportă interpretări medicore. Sala să fie plină, iar pe scenă să se ostenească virtuozii. Dar să se ostenească într-adevăr. Dacă la sfîrșitul

Scaunele de Eugen Ionescu, regia: Dragoș Golgoțiu. În imagine: Rodica Negrea și Dinu Manolache

spectacolului onorații interpreți nu sînt literalmente istoviți, înseamnă că trebuie să se lase de Feydeau și să joace teatru de atmosferă”. Această referire a lui N. Carandino la teatrul lui Georges Feydeau se pare că a fost și una dintre motivațiile regizorului Emil Mandric pentru a monta *Fazanul*. Piesa a fost și ultima născută sub direcția lui Alexa Visarion. După demisia acestuia, aproape de sfîrșitul stagionii, alt regizor acceptă această funcție: Dan Micu. În mai și iunie au loc ultimele două premiere: *Scaunele* de Eugen Ionescu, regia Dragoș Golgoțiu, scenografia Lavinia Drișcu și Valentin Călinescu; *Jacques și stăpînul său* de Milan Kundera, regia Petre Bokor, scenografia - Maria Miu, Dragoș Buhagiar, Sever Frențiu. Acest spectacol a marcat încheierea stagionii și tot el o deschide pe cea nouă. Este de fapt o punte între două stagioni, între două intenții directorale.

În jur de 1 octombrie, sub direcția regizorului Dan Micu, Teatrul Mic își va ridica cortina. Proiectele acestei noi stagioni sînt promițătoare. S-a cumpărat de la Cassandra spectacolul *Gaițele* de Al. Kirilescu, regizat de profesorul Florin Zamfirescu și i s-a pus la dispoziție sala teatrului. Se speră ca astfel acest spectacol al absolvenților de la Academia, secția actorie, să atragă atenția publicului. În regia lui Sabin Popescu (student-regie la Academia de teatru și film) se va monta *Rege, preot și profet* de Radu Stanca. Tineri sînt și cei doi scenografi: decor - Dragoș Buhagiar, costume - Irina Solomon; din distribuție: Maria Ploae,

Gheorghe Visu, Mihai Dinval. Premiera este programată pentru 15 octombrie.

Trei personalități regizorale se regăsesc, se reîntînesc, printr-o fericită întâmplare la Teatrul Mic: Dan Micu, Cătălina Buzoianu și Alexa Visarion. „Sîntem cei trei cai înhămați la o troică care nădăduiește să redevină logică, firească, importantă chiar și prin posibilele eșecuri ale buiestrașilor. Lucrul cel mai important este reîntîlnirea noastră. Ne-am înhămat ca prin valoare și echilibru să o purtăm pe drumul ei firesc, normal”, spune Dan Micu despre „fericita reîntîlnire”. Expresia din urmă îi aparține directorului însuși.

În stagiunea 1992-1993, vom mai vedea: *Revizorul* de Gogol, regia Dan Micu, scenografia Maria Miu, din distribuție: Valeria Seciu, Rodica Negrea, Mitică Popescu, Dan Condurache, Dinu Manolache, Mihai Dinval; *Pescărușul* de Cehov, regia Cătălina Buzoianu și *Vizita bătrînei doamne* de Fr. Dürrenmatt, regia - Alexa Visarion.

Marina Constantinescu

Erată

În numărul 25, dintr-o eroare de montaj, care nu implică redacția, imaginile de la pagina 16 au fost inversate. În aceeași pagină, pe coloana a 4-a, prin omiterea unui rînd, regia spectacolului *Escu* este atribuită scenografului Vasile Buz. Regia aparține Danielei Peleanu, așa după cum revista noastră a informat la rubrica „Semnal” din nr. 26. Cerem scuze cititorilor. (R.L.)

CRONICA MUZICALĂ

de Alfred Hoffman

Înainte de concurs

NU SE MAI CÎNTĂ la „Sala mică a Palatului” (cînd o să se lichideze stricăciunile, moral incalificabile, aduse acelei aripi a clădirii?), în schimb acum avem voie să intrăm în curtea principală, altădată interzisă muritorilor de rînd și - chiar dacă nu avem talente de detectiv prea dezvoltate - găsim, undeva în partea stîngă, o sală micuță dar simpatcă, unde se poate face muzică. Acolo am mers în dimineața de 23 august (măcar de parazi oficiali am scăpat!) ca să ne întîlnim cu doi juri pianişti care plecau în zilele următoare la Senigallia, spre a participa la concursul de acolo. E vorba de Toma Popovici și Marta Tărnea, dar am auzit că deplasarea o mai făceau Răzvan Dragnea (al cărui talent l-am descoperit mai demult, cînd a cîntat *Concertul în do major, KV 467* de Mozart, ajuns în străinătate să fie denumit *Elvira Madigan* pentru că în respectivul film suedez de succes se folosea în chip inspirat muzica părții lente a lucrării, dar mai firesc urmînd să fie numit la noi *Concertul Lipatti*, dat fiind că pianistul român l-a interpretat în chip genial) și două fete - Karine Šabac și Iulia Moțoc. Între timp concurenții s-or fi întors acasă, poate unii dintre ei or fi luat și premii (întîlnirea de la Senigallia era programată între 28 și 31 august), însă ce s-a întîmplat în sala de

concert era și mai important, ridicîndu-se deasupra competenței, exigenței sau autorității unui juriu, din care făcea parte și profesoara bucureșteană Liudmila Popișteanu, îndrumătoarea întregii echipe evocate mai sus. În adevăr, să răspunzi nevoii de muzică a unui public aflat în pauză estivală și să compensezi în așa măsură puținătatea experienței cu calitatea prestației artistice, cu plinătatea participării interioare, într-un cuvînt cu trăirea totală a emoțiilor strînite de capodoperele abordate - iată o performanță înfîlînită rareori în sălile de concert, chiar din partea unor artiști cu activitate notorie. De altfel, mă număr printre cei ce susțin că a merge la manifestarea unor tineri de talent nu reprezintă în nici un caz o *amabilitate* sau o *concesie*. Dimpotrivă, se cuvine să mulțumim celor ce îți antrenează și pe ascultători în apropierea proaspătă și neuzată de textul respectiv, luminat cîteodată cu o intensitate și - am spune - cu o responsabilitate greu de aflat în versiunile oferite de cavaleri reputați ai domeniului respectiv.

Dar, să detaliem. Ambii pianişti au început, după cum pretindea programul concursului, cu cîte un *Preludiu și fugă* din *Clavecinul bine temperat* de Johann Sebastian Bach: în fa minor (caietul II) la Toma Popovici, în mi bemol major (caietul

I) pentru Marta Tărnea. Redări corecte, curate, îngrijite, dar neridicate, deocamdată, către tările rarefiate ale artei interpretative. Poate în și mai mare măsură a apărut imperativul adevărului obligatoriu la stiluri diferențiate în primele părți ale *Sonatelor* de Mozart - în fa major, KV. 533 la Toma Popovici, în re major, KV. 311 aleasă de Marta Tărnea. Redarea era îngrijită și respectuoasă cu litera muzicii, dar nu trăia cu spiritualitatea, neprevăzutul, mireasma reavănă pe care trebuie să le includă orice abordare de revelație și autenticitate a adevărurilor mozartiene. Este însă și foarte greu - iată și motivul unei asemenea obligativități repertoriale.

Apoi, au început surprizele fericite. După *Studiile* (Chopin și respectiv Rahmaninov) care au constituit concluzia de virtuoziitate a primei părți de program, au urmat *Sonatele*, chemate să surprindă complexitatea gîndirii pianiştilor, capacitatea lor de a fora la zonele de mare adîncime ale solului muzical. În ce-l privește pe Toma Popovici dacă am fi putut aspira la o și mai mare libertate a recitării instrumentale în partea I din op 90, în mi major de Beethoven, în schimb mișcarea lentă ne-a încîntat prin umanitatea cuprinzătoare a frazării și căldura tonului, diferențiat și totdeauna justificat de nuanța sentimentului liric pe care îl transmitea. Pe de altă parte, *Sonata nr. 3* de Serghei Prokofiev nu a succumbat tentației predominant motorice propuse de o asemenea pagină, ci a făcut dreptate complexității psihologice oferite doar interpretului cu putere de a scruta fntreg spectrul emoțional parcurs de muzica respectivă. De asemenea, *Variațiunile după o temă de Corelli op. 42* ne-au arătat pe Serghei Rahmaninov în cea mai bună lumină a capacității sale de a captiva ascultătorul: alternarea de tensiuni

interioare și descătușări cantabile ale sentimentului, diversitatea aspectelor includerii, în țesătura muzicală, a aluziilor la tema prelucrată, cea a variațiilor *La follia*, au imprimat lucrării un interes acut resimțit chiar pentru cel ce o asculta prima oară.

În ce o privește pe Marta Tărnea, am spune că o culme a recitalului ei a fost constituită de înfățișarea *Sonatei în la minor, op. 143* de Schubert - lucrare încadrată între cele de dramatism și înclinație către stările sufletești extreme, prezente în special în perioada din urmă a creației maestrului romantic vienez. Pianista ne-a confirmat ceea ce știam despre predilecția ei pentru pagini de colorit puternic diferențiat, chiar cu aspecte sumbre. Stăpînirea textului a fost impresionantă, autoritară fără asprime, pătrunzînd în intimitatea simțirii schubertiene.

Astăzi, par să nu mai existe opreliști repertoriale pentru pianişti în formare. Astfel, Marta Tărnea a abordat extrem de dificila *Kreisleriana op. 16* de Schumann și - chiar dacă tumultul episoadelor cu alternări epice sau introspectice de mare incandescentă se va mai filtra o dată cu maturitatea - am rămas cu impresia unei bogății interioare remarcabile. La fel și în *Sarcasmele* de Prokofiev - un succes stabil și reprezentativ al unei tinere muziciene ce-și depășește condiția de - încă - elevă.

P.S. Recitînd cronică trecută, despre dascălii de pian, aș vrea să adaug că Dan Grigore este astăzi profesor la Academia de Muzică bucurește. Iă, după cum n-aș vrea să omit pe Marta Paladi (îndrumătoarea lui Viniciu Moroianu și autoarea a unei cărți despre Florica Musicescu), pe Veronica Gașpar sau Delia Pavlović.

Echipajul unui S.F. de cursă lungă: *Alien*.

Lady Exterminator în exercițiul funcțiunii

CINEMA

Premiere

Alien

Iubitorii de S.F. pot găsi în *Alien* (prod. 1979, 20th Century Fox), suficiente motive de interes. Ne iubitorii de S.F. se pot consola cu profesionalismul unui regizor ca Ridley Scott (cunoscut, pe ecranele noastre prin *Dueliștii* și prin polițier-ul *Cineva care să mă apere*) sau pot admira în voie o scenografie „futuristă” de

Aniversare

Paul Călinescu - 90

În 1952 apare în „Viața românească” nuvela lui Marin Preda, *Desfășurarea*. În 1955 Paul Călinescu termină filmul cu același titlu. Subiectul este unul caracteristic perioadei în care au fost realizate nuvela și filmul: procesul de colectivizare într-un sat românesc sau mai exact lupta activiștilor de partid cu cei ce se împotriveau orientării impuse de politica partidului. Perspectiva asupra faptelor este de asemenea tipică momentului respectiv: membrii de partid și cei mai nevoiași țărani doresc înființarea gospodăriei colective pentru bunăstarea generală (în chip dezinteresat deci), cei mai cu stare oameni din sat se opun; rolurile sînt desigur distribuite conform schemei cunoscute - primii sînt „cei buni”, ceilalți nu pot fi decât personajele negative, care se folosesc de cei săraci, îi mint și îi manipulează spre a-și menține poziția privilegiată.

A aborda o asemenea temă tocmai astăzi poate părea o bizarerie și în egală măsură tema poate fi considerată o „inadecvare” la momentul în care ne aflăm. Problema nu este însă de a justifica sau de a blama doi artiști ce vor rezista incontestabil - unul în istoria literaturii, celălalt în istoria filmului românesc - ci de a afla o modalitate cât mai exactă de a privi astfel de producții.

Judecata ce s-ar menține exclusiv în sfera esteticului, a artisticului, devine inoperantă în această situație, deoarece unul din termenii dihotomiei „istorie-discurs” (termeni ce se pot utiliza și în legătură cu narațiunea cinematografică), respectiv cel de „istorie”, cade sub incidența deformării realității, a falsificării programatice a faptului istoric prin intermediul propagandei ideologice promovate în perioada anilor '50.

Desfășurarea lui Paul Călinescu reflectă unica imagine ce se putea proiecta asupra satului românesc, adică „variante” oficială a vremii. Astfel, orice comentariu despre conținut devine inutil, rămînînd de observat faptul că filmul este o caracterizare fidelă a nuvelei lui Marin Preda, ce renunță uneori la episoade secundare ale narațiunii, că este un film sobru din punct de vedere al limbajului cinematografic, ce conține scene mai reușite decît multe din „filmele de actualitate” din zilele mai apropiate de noi (v. scena de pe prispa casei în care Gherghina coase cămașa lui Ilie Barbu

CALEIDOSCOP

mare plasticitate (autori: Les Dilley și Roger Christian). Se poate descifra, în scenariul lui Dan O'Bannon (scris după o povestire de Dan O'Bannon și Ronald Shusett) și un discurs despre manipulare, plasat într-un secol viitor, undeva în afara sistemului nostru solar. Echipajul unei nave cosmice comerciale trimise într-o misiune secretă, e sacrificat cu bună știință de un „program” nemilos, pentru care, mai importantă decît salvarea oamenilor (care, în ciuda cadrului sofisticat, au probleme cît se poate de terestre) este achiziționarea, cu

orice preț, a unei ciudate, oribile, distrugătoare „forme de viață” extraterestră, egală cu „ostilitatea în stare pură”, și aptă, în perspectivă, să fie exploatată ca armă în războaiele stelare. De remarcat modul în care actorii de mare subtilitate, de pildă un Harry Dean Stanton, acceptă să nu aibă altceva de făcut, decît să se lase devorați de monstru. De remarcat și faptul că, după un cross pe coridoarele S.F.-ului, groazei, efectelor speciale, supertechnicii - filmul ne întoarce tot la antichitatea greacă: „în lume-s multe mari

minuni, minuni mai mari ca omul nu-s!”

Lady Exterminator

Lady Exterminator a ținut afișul la *Patria* cu o generozitate demnă de cauze mai bune. Generozitate a Difuzării, se înțelege, și cîtuși de puțin a filmului - care nu este altceva decît una din multele subproducții de serie, kung-fu, made in Hong Kong, care ne-au intoxicat repertoriul în ultimul timp. Cui prodest? Sala, oricum, era goală.

Accente necesare

Un mare incomod: Mircea Daneliuc

În această lungă vară prea fierbinte, cititorii diverselor publicații s-au putut delecta, printre altele, și cu „scandalul cineaștilor”. Tabăra aflată timp de 2 ani la putere, acum în pericol de a pierde pîinea și cuțitul, a scos secura de război, a contestat alegerile, aleșii, statutul, a contestat totul, în afară de propriul drept de a conduce în continuare, și, dacă se poate, „per toujours”, cinematografia! Pentru această tabără (Pița-Nicolaescu) și pentru sfera ei de influență, un regizor de calibrul lui Mircea Daneliuc, un personaj care n-a putut fi cumpărat, nici înainte, nici după revoluție, cunoscut pentru obstinția cu care a refuzat întotdeauna compromisurile, e o prezență extrem de incomodă. Pentru cititorii atacurilor - directe sau indirecte, unele foarte abile -

apărute în presă la adresa lui Mircea Daneliuc, credem că sînt necesare unele precizări.

După ce Mircea Daneliuc a criticat, public, devizul ultimului film al lui Dan Pița, cîteva ziare alimentate pe conducta Nicolaescu-Pița au glosat pe marginea inexactității cifrei furnizate de Daneliuc. Eroare! Mircea Daneliuc s-a referit, evident, nu la o anumită cifră în sine, ci la modul incorect, neprincipial, în care s-a ajuns la acea cifră. Este limpede pentru orice om de bună credință că Dan Pița a profitat de poziția de președinte al CNC, fructificînd cu succes înțelepciunea populară: „Cine împarte, parte-și face!” În rest, că filmul lui Pița ar fi costat 50 de milioane, sau 30, sau 60, este absolut același lucru și nici nu prea ne interesează. Nu mărirea devizului este în discuție, ci faptul că, în lipsa transparenței și a unor reglementări juridice stricte, un regizor-președinte are un statut privilegiat față de un regizor-simplu cetățean. Ceea ce înseamnă că, făcînd abstracție de acest aspect moral-financiar al problemei, nu ne-am bucura cu atît mai mult cu cît filmul în discuție, *Hotel de lux*, aflat în aceste zile la Veneția, ar fi mai izbutit. Dar, apropo de Veneția, Mircea Daneliuc a mai fost nedreptățit în aceste zile, în presă, și atunci cînd, în recenta „campanie publicitară” a filmului lui Pița, s-a insistat (inclusiv pe prima pagină a *României libere*) pe ideea că „pentru prima oară un film românesc a reușit să fie admis în prestigioasa competiție venețiană”. Din nou, eroare! Tot la Veneția, și tot în competiție, a fost admis, în condiții infinite mai neprielnice, în 1985, un film pus la index la el acasă: *Glissando* de Mircea Daneliuc...

Pagină realizată de Eugenia Vodă

Semnal

Guild Film Romania

În curînd vom vedea, pe ecranele noastre, *Basic Instinct*, filmul proiectat în deschiderea Festivalului de la Cannes din acest an. E o surpriză plăcută să constatăm că distribuția în România a unui titlu racordat la actualitatea marelui repertoriu internațional se datorează unei firme mixte, româno-britanice, *Guild Film Romania SRL*. Iată deci că inițiativa particulară începe să-și facă loc și pe terenul cinematografiei. Președintele noii societăți este și vicepreședintele executiv al Companiei britanice Guild Entertainment (fondată în 1936), dl. Burton Gintell. „Partea română” este compusă din trei reprezentanți cu o binecunoscută experiență (acumulată la Româniafilm) în domeniul import-exportului și al distribuției cinematografice: dna Pauca Podeanu (marketing manager) și d-nii Mihai Duță (managing Director) și Dumitru Fernoagă (distribution manager). De la sediul cu alură occidentală, pînă la repertoriul „la ri” pe care îl are în vedere, noia societate furnizează un motiv de speranță privind „desprovincializarea” repertoriului nostru. De menționat că firma Guild, care nu s-a numărat printre furnizorii cu care a lucrat vechea Româniafilm, este prima companie occidentală de distribuție a filmelor care, propunîndu-și extinderea ariei și în România, nu s-a limitat la colaborarea cu structurile existente, ci și-a creat unele proprii. Printre filmele de perspectivă distribuite de Guild și exploatate la scară națională, în rețeaua existentă, de către Româniafilm, se numără și *The Player* (de Robert Altman), *Batman Returns* (de Tim Burton), *Twin Peaks* (filmul „de cinema” realizat de David Lynch după succesul serialului). Declarația noilor întreprinzători: „Ne propunem cu prioritate readucerea spectatorilor în sala de cinema”. Succes!

de Radu Coraşu

De la studioul personal

ŞASE personaje încărcate de un straniu sentiment pirandellian pentru fiinţa noastră caragialoeminesciană - acela al dorinţei aprige de a fi preşedintele României - ne-au luat luni, 31 august, dreptul la „O noapte furtunoasă” anunţată, iar de la 1 septembrie ne-au confiscat „Telecinema”, aşa cum mama şi tata ne luau mingea de fotbal când ne sileau să trecem la lucruri serioase ca studiul gamelor sau pregătirea tezei la matematică. Toată lumea e cu ochii pe ele, toţi nu discută şi cer să nu se discute decât despre ele, instituindu-se acel climat dur pe care copiii îl caracterizează prin expresia: „mi s-a luat jucăria”. E adevărat că ni s-au lăsat toate seriile. Dar ele nu s-au jucat. În aceste condiţii, cronici ca ale subsemnatului sînt constrinse la o viaţă cu câteva riscuri în plus, dacă acestea le lipseau. Blocată între Bosnia şi Abhazia, dar şi între studioul economic şi cel electoral, de nu mai ştii cum arată propriul studio pe care-ţi întinzi oasele, s-ar putea ca acum, pe orice altceva pun ochiul şi-mi cade pleoapa, în afara lor, cît de fleac ar fi, să capete acea dimensiune suspectă pe care cei mai calmi o numesc semnificativă, cei mai culti - ironică, iar cei mai vigilenţi - subversivă. Cititorii devin extrem de atenţi, extrem de deştepti şi, mai ales, extrem de absoluţi. Încît tot ce-am văzut în week-end-ul dinaintea acelei zile pirandelliene, poate să curenteze. Foarte bine.

„Domnul Klein” al lui Losey e dintre acele filme „iar cu evrei” deşi nici cu somalezii n-ar fi fost o

pomană. E despre confundarea şi identificarea unui Klein care nu e evreu (decît „undeve, departe, poate pe o ramură olandeză, obscură, din partea mamei”) cu un alt Klein care, în Parisul ocupat de hitlerişti, e hăituit peste tot căci el nu e numai francez, cu amante şi cultură franceză, ci şi unul cărui toţi ceilalţi - conform observaţiei lui Sartre - îi spun evreu, după ce a închis o uşă şi a ieşit din cameră. Păcătuiesc. Fraza mea este mult prea clară pentru densitatea filmului în care rafinamentul demonstraţiei produce minuni, înflorind chiar clişeele cele mai împietrite ale antisemiţilor. Losey e un asasin perfect cînd suceşte gîtul retoricii. Klein, arianul, se înfrăţeşte cu Klein, impurul, fără să-l vadă, din om în om, din aerul unei odăi pustii, din spaimea unei taine care trebuie păstrată pentru a nu compromite o femeie, din ochii unui cîine, din mersul unui poştaş pe ploaie, din grozavul nimic fără de care o viaţă nu e nici mare, nici mică. Se ajunge, într-o tăcere fastuoasă a fiecărui tăcere, la ideea divină: „numai o întimplare face ca tu să nu fii eu”, auzită de Moise al lui Mann, în tratativele sale secrete cu Invizibilul. Şi e necesară, pentru această asasinare a oricărei teze în folosul unei insomnii a sensurilor, privirea unui Delon, impasibilitatea aceea moştenită de la „Samuraiul” din urmă cu un deceniu, răceala aceea în care tresare, din cînd în cînd, ca un canar trezit într-o colivie, frica pentru ceea ce se acumulează. Privirea aceea, de mesager mut al pericolelor, Delon a

pierdut-o după 1976, „Domnul Klein” fiind ultimul său film serios. Dar să mai insist asupra lui Losey? Acum? De ce tocmai acum?

Duminică seara, la o oră de vîrf, am primit o grea lovitură în jerrylewismul meu. Căci, în climatul obsedant al domnilor K., trebuie să mă autodenunţ ca un marxist de aripă Groucho, sîfîind dintodeauna entuziast spre Jerry Lewis. Am avut o viaţă grea în războiul meu cu toţi cei care din „idiot” şi „ingrozitor” nu-l scot. Am adus permanent muniţia unor argumente cît se poate de copilăreşti, supremele, cred, în masacrul care înseamnă discutarea marilor comici ai ecranului. Nu ascund eşecul meu sistematic. Am curajul să recunosc că filmul de duminică - „În război cu armata” (1950), unul dintre primele ale lui! - dă apă la moară duşmanilor lui. De cîte ori vîd această apă şi această moară, am învăţat să tac, odată cu armele, odată cu muzele. N-am să mă apuc să discut acum despre marii comici ai ecranului. De ce? E, de ce? Acum cînd s-a răcorit afară şi kilu’ de roşii a devenit cît kilu’ de pepene? „Aţi vrea voi?” - cum răspundea Groucho Marx cînd trebuia, la vamă, să completeze rubrica: „semne particulare”. Frustrat, mă gîndesc la o singură răzbunare. Tot copilărească: să vîd „Noaptea furtunoasă”, aminată din săptămîna în săptămîna, pînă la sfîrşitul campaniei electorale, însoţind-o ca o umbră veselă de n-are încotro.

de Antoaneta Tănăsescu

Procesul

ÎMI AMINTESC foarte bine neliniştea şi speranţa stîrnite de anunţarea în „Programul radio-t.v.” (vechiul nume al „Panoramicii”) a dramatizării după romanul *Castelul* de Franz Kafka. Nelinişte la gîndul că premiera ar fi putut fi, în ultimul moment, anulată (motive „obiective” nu păreau, la acea dată, greu de găsit), speranţă că, totuşi, evenimentul va avea loc. Aşa s-a şi întîmplat, iar emisiunea, odată transmisă, a pulverizat prin simpla sa prezenţă bine ştiutele rigori (interdicţii) repertoriale ca şi multe obiceiurile ale teatrului radiofonic. Era în vara lui 1983. Am ascultat, atunci, unul dintre cele mai puternice spectacole înregistrate în studio şi a trebuit să aşteptăm şapte ani pentru ca reluarea să fie permisă, cîştigînd, numai astfel, certitudinea că premiera a existat ca adevărat, în realitate, nu doar în spaţiul iluziilor şi proiectelor deşarte. În 1972, la aproape un deceniu de la cea dintîi transmisie, *Castelul* a fost reluat pentru a doua oară, fără ca decizia să fie sau să apară ca subversivă. Dimpotrivă, ea nu a făcut decît să întărească starea de normalitate pe care ne încăpătînam a o considera ca singura posibilă. Sub acest orizont (real şi utopic, în acelaşi timp), am întîmpinat cu emoţie difuzarea spectacolului după *Procesul* de Franz Kafka, realizat tot de regizorul *Castelului*, Cristian Munteanu. Reuşita este, din nou, incontestabilă. Şi regizorul, şi autoarea dramatizării, Catina Muscan (ce porneşte de la traducerea realizată de Gellu Naum), propun nu o recitare „arheologică” a romanului ci, dimpotrivă, fac din el un „contemporan” al nostru, aducîndu-l în actualitate, astfel, din perspectiva unor opţiuni, mentalităţi, stări de spirit proprii celor ce au fost marcaţi de evenimentele petrecute după 1925, anul apariţiei *Procesului*. Adică, mai precis şi în primul rînd, de experienţa totalitarismului comunist. Linia epică se încarcă de o tensiune neînchipuită, modificarea de optică fiind asumată de la primele file ale scenariului pentru a deveni tot mai evidentă, în continuare. Ascultam această versiune a *Procesului*, neputîndu-mă elibera de amintirea unor rînduri scrise chiar de Kafka: „Simţul pentru exprimarea vieţii mele interioare, fantomatică, a împins tot restul pe plan secundar, şi acest rest a degenerat într-un mod oribil şi nu încetează să degeneze... Universul monstruos pe care-l am în cap! Dar cum să mă eliberez şi cum să-l eliberez fără ruptură? Dar mai bine de o mie de ori ruptura decît să-l ţin şi să-l îngrop în mine!”. Scrisul, cathartica descărcare a fantomaticului monstruos, viaţa ca teritoriu atît de vast încît are disponibilitatea (îngăduinţa) de a găzdui şi realul monstruos. Cele două lumi se privesc nestîmjenit. Şi ar mai fi de spus ceva.

Partidului Republican din România are asigurată şi titulatura de candidat la preşedinţia ţării.

Într-o perioadă de prosperitate şi de certitudini politice, candidatura cu valoare simbolică a dlui Mircea Druc ar fi reprezentat cu totul altceva decît în prezent. Un posibil garant al unirii, dl Druc ar întruni un număr uriaş de voturi dacă unirea cu Basarabia ar părea posibilă în acest moment. Dacă alegerile prezidenţiale ar fi avut loc anul trecut, în august, după puciu de la Moscova, în zilele cînd Moldova se pregătea să-şi declare independenţa, dl Druc ar fi avut un procentaj de 80-90 la sută. Acum, dl Druc m-a făcut să-l privesc cu multă simpatie, ca pe un candidat cu mari şanse, într-un viitor nu prea îndepărtat.

Candidatul Convenţiei, dl Constantinescu, a întrebunţat enunţuri scurte şi limpezi. Nu şi-a luat un aer electoral şi cu atît mai puţin unul de trimis al providenţei pentru a scoate ţara din criză. Spre deosebire de dl Mînzatu, nu şi-a subliniat cu ostentaţie succesele profesionale, ci s-a prezentat în calitate de om obișnuit care se adresează oamenilor obișnuiți. N-a pornit de la ideea că pînă în momentul acestei apariții t.v. publicul apucase să-l cunoască, ci a luat lucrurile de la capăt, destul de emoționat, dar izbutind să-și domine emoția. Cred că reușita sa a fost că a găsit acel ton de adresare către fiecare în parte; fiindcă prima condiție pentru a convinge e ca interlocutorul să vrea să te asculte. Ceea ce se pare că dl Constantinescu a izbutit, judecînd după ultimele sondaje.

TELEVIZIUNE

de Cristian Teodorescu

Competiția celor șase

PRIMUL tur, televizat, al campaniei prezidențiale a provocat nesfîrșite discuții despre telegenia, dicția, spontaneitatea și charisma celor șase candidați, de parcă aceștia s-ar întrece pentru un post de prezentator la TVR, nu pentru funcția de președinte al țării. Firește că toate acestea contează, dar nu în primul rînd. Nu cred că telespectatorul obișnuit numără poticnelile din discursurile candidaților, pentru a-și stabili preferința. Mă îndoiesc, de asemenea, că mai mult roșu pe fața vreunuia dintre candidați (ceea ce se vede numai la televizoarele color, care nu sînt prea multe) îi va ajuta acestuia să iasă mai în față. Scorul fiecăruia dintre competitori ține de ceva mai simplu, și anume de convingerea sa că va fi ales. Asta se simte, nu se vede, și dacă acceptăm acest criteriu, între cei șase există o primă diferență. Dnii Caius Dragomir, Mînzatu, Funar și Mircea Druc mi-au dat impresia că speră să-și atragă electoratul, în vreme ce președintele în funcție și candidatul Convenției că vor: unul să nu-și piardă alegătorii de acum doi ani, iar celălalt să dovedească, pe înțelesul tuturor, că e omul schimbării.

S-a spus că dl Iliescu a făcut o gafă citindu-și intervenția. De fapt, a fost o încercare de diferențiere de ceilalți candidați. Un fel de a reaminti că se reprezintă nu numai pe sine, ci și instituția de la Cotroceni. Dar, mergînd ceva mai departe, dl Iliescu, vrea sau nu, reprezintă și starea de lucruri actuală. Și acesta e marele său handicap. Orice ar fi declarat președintele, intervenția sa ar fi fost receptată tot ca un bilanț al acestor doi ani. Iar dacă bilanțul tranziției ar fi fost favorabil, dl

Iliescu și-ar fi încheiat discursul cu mult înainte de expirarea numărului de minute acordate.

Aș zice că președintele n-avea altă soluție decît aceea de a-și citi discursul. Cel puțin pentru a sugera că situația grea în care ne aflăm s-ar fi produs oricum. Că așa ne-a fost scris. Dacă ar fi vorbit liber, asta ar fi însemnat personalizarea totală a bilanțului celor doi ani de cînd e președinte, adică exact ceea ce dl Iliescu vrea să evite.

Dl Funar, decis, sigur pe sine și pe cele peste douăzeci de puncte ale programului său, chiar dacă a afirmat de mai multe ori că e adeptul schimbării în România, chiar dacă s-a declarat adversarul vechilor structuri, mi-a reamintit de disputele dintre PUNR și UDMR, m-a făcut să mă gîndesc la tragedia de la Tg. Mureș și, prin rîcoșie, la conflictele interetnice din jur, ceea ce m-a făcut să-l privesc cu reticență.

Dl Caius Dragomir își stăpînește bine fraza, dar tocmai din pricina asta e, uneori, mai greu de urmărit. Vorbînd, dl Dragomir are aerul că se află în plin proces de deliberare interioară. Ceea ce afirmă e complicat de o sumedenie de circumstanțiale. Dl Dragomir seamănă, într-un fel, cu acei jucători de șah care, înainte de face mutarea o explică în amănunțime pentru a-și convinge privitorii că nu există alta mai bună. Probabil din pricină că d-sa nu are altă posibilitate înainte de a-și expune propriul program, trebuie să explice și să justifice guvernarea FSN.

Destins, trecînd cu ușurință de la un subiect la altul, dl Mînzatu concurează, s-ar zice, pentru palmares. Omul anului '92 al unei universități occidentale, liderul

Poezia română în Italia

REGRETÎND că informațiile de mai jos ne-au parvenit cu oarecare întârziere, semnalăm mai multe manifestări literare care s-au desfășurat în Italia la finele lunii august. Astfel, a fost prezentată comunicarea *Poezia lui Sandro Penna în România* susținută de Viorica Bălțeanu, la Perugia, în 24 august, în cadrul unei interesante dezbateri conduse de profesorul

universitar Norberto Cacciaglia. La reușita manifestării ocazionate de împlinirea a 15 ani de la tragica dispariție a marelui scriitor perugin au contribuit Enzo Forini, directorul Centrului Social Universitar,

Walter Cremonese, președintele cenaclului literar Merendacolo, prof. Roberto Abbondanza, din conducerea *Fundației Sandro Penna*, Dapela Margariti și Mauro Galmacci, din partea instituției-gazdă. Manifestarea, ce a avut loc în Sala Goldoniană a Palatului Gallenga, sediu al Universității Italiene pentru Străini, s-a bucurat de aprecierea publicului.

La Universitatea din Urbino, în 25 august, a fost organizată o manifestare de lirică românească intitulată *Respiro*.

A citit în versiunea sa italiană poezii de Mihai Eminescu, Ion Pillat, Lucian Blaga, Nicolae Labiș, Eta Boeriu, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Alexandru Andrițoiu, Ana Blandiana, Constanța Buzea, Ștefan Augustin Doinaș, Anghel Dumbrăveanu, Cezar Ivănescu, Ileana Mălăncioiu, Adrian Popescu și Marin Sorescu doamna Viorica Bălțeanu. Au intervenit pe marginea

lecturilor și comentând literatura română în ansamblu prof. Bianca Tosco Jacopini, secretar general al Centrului de Înalte Studii Europene, profesorii universitari Giuliana Bonacchi Gazzarrini (Florența), Gualtiero De Santi și Um-

berto Piersanti (Urbino).

Același recital de versuri a fost prezentat publicului roman, în seara zilei de 27 august, la Academia di Romania. Ca și la Urbino lecturile au fost însoțite de succinte note bio-bibliografice ale poezilor.

În partea a doua a seriei, un colectiv al Teatrului de Păpuși din Tg. Mureș, (secția română), a susținut spectacolul *Aventurile lui Chiț-Miț*, bine primit, în prima parte a săptămânii respective și la Festivalul de la Perugia.

Fototeca României literare

La înmînarea Marelui Premiu al Uniunii Scriitorilor lui Alexandru Philippide. În primul rînd, de la stînga: Alexandru Raicu, Barbu Brezianu, Șerban Cioculescu, Alexandru Philippide, Dumitru Ghișe, George Ivașcu, Ion Bănuță. În sală se mai aflau: Marius Robescu, Sașa Pană, Radu Petrescu, Franz Storck, Nichita Stănescu, Laurențiu Fulga. (Fotografie de Ion Cucu)

Calendar

• **15 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Gh. N. Dumitrescu-Bistrița (1895), Emil Botta (1912), a apărut, pînă în august 1927, revista „Cultura proletară” (1926), Ilse Hehn-Guzun (1943), Ioan Lăcustă (1948). Au murit: George Buznea (1976), Ovidiu Cotrus (1977), Paul Sterian (1984).

• **16 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Nicolae Deleanu (1903), Lucia Demetrius (1910), Victor Martinescu (1910), Nicolae Dumbravă (1927), Victoria Ana Tăușan (1937), Marin Codreanu (1937), Gheorghe Schwartz (1943).

• **17 SEPTEMBRIE.** S-au născut: George Bacovia (1881), Veronica Russo

(1918), a apărut revista „Sburătorul”, director E. Lovinescu, (1921), Tiberiu Tretinescu (1921), Gica Iuteș (1925), Nicolae Ioana (1939), Aurel Scobioală (1941), Maria Urbanovici (1948), Dan Ciachir (1951). Au murit: Gheorghe Lazăr (1823), Iulia Hasdeu (1888), Horia Lovinescu (1983).

• **18 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Const. Papadopol-Calimah (1905), Marcel Blecher (1909), Igor Block (1918), Stelian Filip (1924), Valeriu Sârbu (1931). Au murit: Vasile Cîrlova (1831), Tudor Șoimaru (1967).

• **19 SEPTEMBRIE.** S-au născut: Ludovic Dauș (1873), Ion Agârbiceanu

(1882), Marcel Breslașu (1903), Heinz Stănescu (1921), Majtenyi Eric (1922), Grațian Jucan (1929), Liana Corciu (1949), Corneliu Ostahil Cosmin (1951). A murit George Popa (1973).

• **20 SEPTEMBRIE.** S-au născut: folcloristul Gheorghe (George) Catană (1865), George Coșbuc (1866), Scarlat Callimachi (1896), Tașcu Gheorghiu (1910), Petre Got (1937), a reapărut seria nouă a revistei „Contemporanul” (1946). Au murit: N. Burlănescu-Alin (1912), Constanța Marino-Moscu (1940), Marcel Breslașu (1966), Iorgu Iordan (1986).

În librării

• Yeichi Nagawa - REGINA NOPTII ÎN RAI.

Roman. Traducere de Ion Brad. (Editura Demiurg, București, 80 p., 90 lei).

• Zorela Creța, Lucreția Mareș, Zizi Ștefănescu-Goangă, Flora Șuteu, Valeriu Șuteu - MIC DICȚIONAR AL

LIMBII ROMÂNE. (Editura Demiurg, București, 304 p., 275 lei).

• Kosmas Politis - PĂDUREA DE LĂMIÎ. Roman. Traducere de Lia

Brad-Chisacov. (Editura Demiurg, București, 120 p., 145 lei).

Premiu de debut pentru poeți

• Primit un anuș îmbucurător din partea Editurii Saeculum: în dorița stimulării literaturii române originale Editura Saeculum instituie Premiul anual LUCIAN BLAGA de debut în volum, menit a da posibilitatea tinerilor poeți să se afirme convingător printr-o selecție masivă de circa 100-150 de pagini. Premiul unic în valoare de 150.000 lei se va acorda de sfintele sărbători ale Crăciunului de un juriu format din mari personalități ale vieții literare. Volumul premiat va fi publicat de Editura Saeculum în colecția „Debut”.

Cei interesați sînt rugați să expedieze volumele pe adresa Editurii Saeculum (Str. Ciucea, nr.5, bl. L 19. ap. 216, cod 74696, București - 72) pînă la data de 25 noiembrie 1992.

Pentru identificarea paternității, dactilogramele vor purta cîte un motto. Același motto va trebui să fie scris pe un plic închis în care vor fi trecute numele și adresa autorului.

Relații suplimentare la telefonul: 90/30.19.11 (seara).

În expoziții

• **GHEORGHE LABIN, pictură.** (Galeria municipiului București). Buna tradiție interbelică a școlii noastre de pictură se regăsește deplin în expoziția lui Gh. Labin. Rigoarea meseriei și bucuria culorii colaborează fertil în portretistică și naturi statice, dar suferă împreună în proiectele epoeice cînd bucuria devine *grandilocventă*, iar rigoarea simplă *știință a enunțului*. Aerul așezat, muzeistic, dă expoziției soliditate, iar privitorului confortul de a nu-și pune prea multe întrebări.

• **ELLY HETTE, sculptură** (Căminul Artei, parter). Volumele grele, inerte, dezvoltă o retorică istorică împinsă atît de departe încît înăbușă orice sentiment al istoriei. Fiecare lucrare pare a fi o nouă variantă pentru un „monument” propagandistico-haiducesc „al neamului”. Dacă am spune că peste întreaga expoziție plutește spiritul tutelar al „Cîntării României”, singura greșală ar fi că n-am găsit un eufemism mai potrivit.

• **EXPOZIȚIA DE FOTOGRAFIE ARTISTICĂ „Poporul japonez”** (Teatrul Național, et.4). Tematica enciclopedică a expoziției dovedește încă o dată capacitatea fotografiei de a absorbi realul sub infinitele sale înfățișări, iar personalizarea imaginii prin alegerea unghiului de privire, la care se adaugă performanța tehnică absolută, dau expresiei fotografice o ținută artistică remarcabilă. O întreagă civilizație, cu vigoarea și fragilitățile ei, oferă, în această expoziție, fotografia japoneză.

• **GEORGE DUMITRESCU, grafică** (Teatrul Național, et.4) Doar euforia diletantismului îl împiedică pe George Dumitrescu să observe momentul care desparte expresia artistică de simplele consecințe grafice ale unor reverii prelungite. Lipsa de inhibiții a neprofesionistului și fascinația *povestirii* sînt notele dominante ale întregii expoziții.

Pavel Șușară

Postscriptum la o premiere

ANUL literar 1991 a fost marcat - nu fără legătură cu împlinirea a 170 de ani de la nașterea poetului - de două versiuni integrale ale poeziei lui Baudelaire, datorate, prima, lui C.D.Zeletin, pentru care acesta a primit premiul Uniunii Scriitorilor, a doua, lui Radu Cârnci. Mai puțin comentată, aceasta din urmă, ne-o mărturisește chiar autorul, reprezintă rodul unei lupte cu ingerul, al unei trude aproape ascetice, care a încercat imposibilul: identificarea cu spiritul lui Baudelaire, pînă la o "retopire a eului" propriu.

Dezvăluirea, patetică, se cere desigur confruntată cu realitatea cărții. Înainte de a o face, mă voi mulțumi să mai observ doar că cele două integrale constituie, prin amploarea proiectului, nu numai un moment însemnat în istoria foarte bogată a receptării lui Baudelaire în România, ci și reflexul unei alte vârste a limbajului poetic românesc. De la publicarea antologiei lui Geo Dumitrescu (1968), care aducea în prim plan traduceri ale Al. Philippide, apoi pe cele ale lui Ion Pillat, Lazăr Iliescu, Tudor Arghezi sau Ion Caraion - a trecut aproape un sfert de secol, iar această distanță se simte la lectura celor două integrale de astăzi. De altfel, pentru Radu Cârnci, transpunerea pieselor baudelairene „într-un registru contemporan” reprezintă un punct central în proiectul său. Modernitatea poate fi lesne sesizată, bunăoară, printr-un detaliu, care ține de suprafața textului, dar care nu e lipsit de importanță: frecvența neologismului, utilizat cu dezinvoltură („nonșalanță” din versiunea la poemul *Danse macabre* nu a mai ispitit pe nimeni altcineva!), mai ales la rimă. De fapt, foarte atent la

Charles Baudelaire, *Florile răului și alte poeme*, așezate în limba română de Radu Cârnci, Chișinău, Hyperion, 1991.

calitatea rimelor sale, Radu Cârnci urmărește îndeaproape originalul, atunci cînd cuvintele din franceză au un echivalent neologic românesc: limbaj/miraj (*Obsession*), arsenale/metale (*Litanies de Satan*), funebre/tenebre și iriza/cristaliza (*Rêve parisien*), tenebre/vertebre (*Danse macabre*) și chiar suport/aortă (*Le crépuscule du soir*). Faptul nu e lipsit de importanță, pentru că denotă un alt tip de reflecție asupra actului de a traduce. Este limpede că această *prea mică distanță* față de original nu mai este socotită acum drept un semn de inabilitate poetică, că traducerea trebuie să urmeze pe cît posibil sugestiile semantice, dar și *sonore* ale originalului. O asemenea dedublare în ecou, imperfectă desigur și parțială, nu mai apare simțită ca o palidă copie, realizată printr-un fel de automatism verbal, din comoditate sau neștiință.

Tentativa de identificare cu spiritul poetic care animă un text nu este nici ea lipsită de primejdii. Iar cea mai însemnată dintre ele ar fi aceea că niciodată un traducător (interpret, în ultimă instanță) nu se poate uita cu desăvîrșire pe sine în fața celui text, nu poate renunța la propriul eu creator și nici nu este întotdeauna conștient de această imposibilitate. Așeza de care vorbea cu îndreptărire Radu Cârnci implică și această necesară depersonalizare a traducătorului, care trece într-un plan secundar. În finalul pertinentului său studiu introductiv - *Între Dumnezeu și Satan* - Mihai Cimpoi observa, într-o formulare concisă, că traducerea lui Radu Cârnci accentuează latura „zeiască” a spiritului baudelairean, în timp ce Al. Philippide explorează mai ales registrul demonicului. Nu voi zăbovi asupra ambivalenței care guvernează poezia și poezia baudelaireană, asupra tensiunii în echilibru și, în același timp, împinsă la extrem, între infernal și

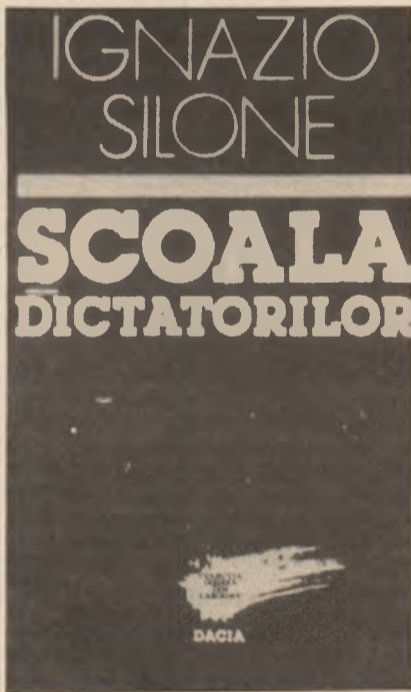
paradisiac, între genunea păcatului și a remușcării și înălțimile celeste. Voi aminti doar că scriitura poetică se așează, chiar atunci cînd pare ordonată de ample antiteze, de altfel disprețuite de poet, sub semnul antinomiei, a cărei figură esențială rămîne oximoronul. Poezia romantică s-a construit - Baudelaire însuși o releva în cazul lui Hugo - pe opoziții simetrice, pe sisteme „de aliniere și contraste uniforme”; poezia baudelaireană trăiește în regimul unei „Coincidentia oppositorum”. Exact acestei tensiuni speciale i se pune adesea o surdină în traduceri ale lui Radu Cârnci, în așa fel încît surditățile, ce cheamă în minte analogia cu tăișul strălucitor al unui cuțit, apar „fmbllnzite”, „tocite”. Aceasta se înfăptuiește fie prin reducerea/eliminarea construcțiilor antinomice, fie prin evitarea conotațiilor din registrul „infernal”. În *La Chevelure*, sugerarea părului întunecat - „fôret aromatique”, „mer d'èbène”, „pavillon de ténèbres tendues” - stă într-o tensiune bine echilibrată cu sugerarea viziunilor paradisiace, luminoase, cu care părul iubitei se asociază: „un éblouissant rêve”, „la gloire/ D'un ciel pur où frêmit d'éternelle chaleur”, „l'azur du ciel immense et rond”. Traducerea lui Radu Cârnci păstrează toate analogiile care eliberează sugestia „luminozității”, în schimb, polul opus, „întunericul” este oarecum șters: „l'alcôve obscure” devine „alcovul de tot ce-a fost odată”, iar versul „Dans ce noir océan où l'autre est enfermé” își află corespondentul în „Voi scufunda-o-n blîndul ocean, spre-a mi-l privi”. Tot astfel, în *La Géante*, tensiunea versului ce conține un oximoron emblematic pentru poezia baudelaireană „Deviner si son cœur couve une sombre flamme” se risipește în echivalentul lui românesc „Și inima ghicindu-i un foc ce prjolește”. În traducerea la *Sed non*

satiata conotațiile „demonice” sînt ocultate: „Bizarre déité, brune comme la nuit” apare transpus în „Ciudata zeitate cu trup misterios”, iar „enfant des noirs minuits” dispারে cu totul.

Impresia globală, la lectură, este de apropiere a termenilor contrastanți și de privilegiere a laturii „luminoase”, „paradisiace”. Radu Cârnci se găsește mai aproape de Baudelaire în acele poeme în care antiteza este suverană pe spații textuale întinse - *L'Hymne à la beauté*, *L'Irrémédiable* - sau în poemele cu aparență de descripție, ca *Les Aveugles* și ca, de altfel, tot ciclul *Images parisiennes*, cărui a fi oferă o admirabilă versiune. În acele poeme însă, care mizează pe amalgamarea sugestiilor, pe subtile corespondențe analogice - *La Chevelure*, *Le Balcon*, chiar *Correspondances* - versiunea sa este mai limpidă, dar și mai săracă decît originalul. Un romantism de intensitate medie îl constrînge pe Radu Cârnci la o asemenea opțiune de lectură.

Gabriela Duda

Nemuritorii dictatori

Îngrijorat de pericolul fascist și hitlerist, ezită uneori să le alătore comunismul. Istoria secolului XX a făcut ca specificitatea nefastă a comunismului să apară în toată grozăvia ei mult mai tîrziu, cînd tăvălugul roșu lichidase, pe tăcute, milioane de oameni, cît un alt război mondial. Totuși, un intelectual lucid, deprins cu decantarea duhului malefic din natura politicii, nu putea să nu observe încă de atunci motive care fuseseră deja obiectul deposedărilor succesive și alternative ale celor două totalitarisme. Fasciștii și comuniștii au, de la început, același scop: subminarea ordinii democratice. Tot arsenalul violențelor, mistificărilor și înșelătorilor demagogice este activat fără scrupul. Împotriva democrației, ei se întrec în rău, se atrag și se completează, se ating și își împrumută metodele. Cînd, incapabilă să reziste asaltului, democrația intră în degingoladă („Democrații de astăzi nu mai au nici un ideal de realizat. Ei trăiesc din renta cuceririlor înaintașilor”. - p.39), atît fasciștii cît și comuniștii înțeleg că demonia lor nu se poate opri la jumătate și că, pînă la urmă, vor ajunge să se devore unii pe ceilalți.

*) Existau însă intelectuali, chiar intelectuali români, care apropiu fără ezitare cele două extremisme, caracterizîndu-le cu exactitate. În 1924 Lovinescu scria în *Istoria civilizației române moderne*: „Două fenomene violente și antitetice, bolșevismul și fascismul, rup firul dezvoltării armonice a Europei de astăzi (...). Epifenomene ale dezechilibrului războiului, bolșevismul și fascismul sînt apariții trecătoare; în perspectiva timpului, ele vor apărea ca nefînse abateri ale ritmului uniform al dezvoltării sincronice a societății contemporane” (vol.III, cap.VIII. În treacăt fie spus, aceste pasaje ca și multe altele, nu apar în reeditarea din 1972 a Editurii Științifice. E timpul unei reparații).

Școala dictatorilor apărea în timp ce democrația murea în România. „În timpurile moderne moartea unei democrații este cel mai adesea o sinucidere camuflată” - scrie Silone (p.90), iar aprecierea era, parcă, anume pentru România contemporană lui. În anii tulburi dinaintea războiului regimurile de mină forte atrăgeau ca un miraj multumile excedate de prelungirea crizelor economice și intelectualei dezabuzată în căutare de experiențe noi, „autentice”...*)

Ce poate spune cititorului de astăzi Școala dictatorilor? A trecut peste noi o istorie care ne-a edificat în privința asemănărilor și deosebirilor între totalitarisme. Dar e suficientă experiența aceasta pentru a le face irepetabile? M-am întrebat adesea cîți români recunoșteau în Ceaușescu un dictator, cîți simțeau că trăiesc într-o dictatură. Oare era conturată în mintea românilor această noțiune? Dacă da, atunci în ce măsură termenul provoca repulsie și rezistență? Iar dacă nu, atunci unde începea teroarea sistemului? Mulți acceptau în 22 decembrie '89 că Nicolae Ceaușescu este odios însă de ce era el dictator, asta, cred, n-au prea înțeles, acceptînd epitetul din comoditate, laolaltă cu adevăruri și deformări amestecate abil în fluxul formidabil de stereotipii care au invadat scena politică. În definitiv Ceaușescu nu fusese un singeros, nu ordonase execuții în masă, nu exterminase întregi grupuri sociale - orori legate, în general, de stigmatul dictaturii. Dictaturile își caută perfecțiunea în ocultarea esenței lor, iar dictatura lui Ceaușescu excela în privința aceasta. Psihoza mobilizării permanente, amploarea și asiduitatea propagandei, cu tot grotescul lor, tociseră eficient acuitatea proverbială a românilor. Intrat pe un sol bine pregătit de anii lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu a știut ce să semene pentru că știa ce vrea să culegă. El a devenit un performer, unul din cei mai „interesanti” dictatori,

întrucît a reușit să dea altă realitate și alt nume execuțiilor, lagărelor, exterminărilor, devastărilor... El ieșea din cadrele schițate de Ignazio Silone: n-a fost reclamat de o conjunctură anumită ci și-a creat dictatura în virtutea propriei sale coerențe, pur și simplu din atașament la ideea dictaturii. Nimic nu-l obliga să meargă pe drumul pe care a mers - dar a învins consecvența față de vocația înnăscută.

A recunoaște că trăiește într-o dictatură nu-i un fapt suficient prin el însuși pentru ca un popor să-l dezavueze. Dictaturile, dacă nu se pot face iubite, știu să se facă temute, respectate și chiar convenabile. Ele concentrează toate formele de interdependență socială (colaborarea, subordonarea, educația, schimburile), subordinîndu-le din modalități specifice ale coexistenței, în caracteristici auxiliare concurente spre un singur scop: controlul discreționar. În anumite condiții istorice, focalizarea ierarhică poate răspunde nevoii de certitudine a indivizilor, căci suferetele moarte (specialitatea comunismului) tinjesc după neantul existenței și au frenezia supunerii. Dictaturile nu sînt condamnate apriori de nici un imperativ sacerdotal al oamenilor. Abia valorile civilizatorii - exigențele morale și raționale izvorîte din continua meditație a omului în jurul condiției sale - au decis asupra incompatibilității dictaturii cu demnitatea umană.

Dictaturile sînt guvernări în care oamenii li se cere să protesteze împotriva propriilor drepturi și libertăți. Așa ceva este cu puțință și chiar la noi a fost cu puțință pînă de curînd. Utopiile decăzute sînt compromise pentru totdeauna însă omul pare condamnat să inventeze continuu altele. Specia noastră perpetuează atavisme ireductibile. Vom vorbi întotdeauna despre dictatori; ca întrupări ale unui subconștient vis utopic, ei nu mor niciodată.

Iuliu Paltin

Regele jazzului

„EI, bine, am ajuns regele jazzului de-acum“, își zicea Hokie Mokie în timp ce-și aranja glisada trombonului. „De mulți ani, nu mai aveam cu adevărat un rege al jazzului. Dar acum, dacă Spicy MacLammermoor, bătrînul rege, a murit, bănuiesc că eu sînt acela. Ia, mai bine să cînt cîteva note pe fereastră aici, ca să mă conving încă o dată de asta.“

- Hei! zise cineva de pe trotuar. Ai auzit?

- Am auzit, răspunse tovarășul său.

- Poți să distingi între ei pe marii noștri interpreți americani de jazz?

- În general, da.

- Și atunci, cine a cîntat adineaori?

- Sună cam ca Hokie Mokie. Aceste puține dar perfect alese note au cu adevărat o aură de epifanie.

- Au ce?

- O adevărată aură de epifanie, așa cum pot obține prin cîntec numai artiști de talia lui Hokie Mokie, care e din Pass Christian, Mississippi. Acum el e regele jazzului, de vreme ce Spicy MacLammermoor s-a dus.

Hokie Mokie puse trombonul în cutia lui și plecă la un club de jazz. Acolo, toți se îngrămădiră în fața lui, prestînd omagiul convenit unui rege.

- Salutare, Bucky! Salutare Zoot! Salutare, Freddie! Salutare George! Salutare Thad! Salutare Roy! Salutare, Dexter! Salutare, Jo! Salutare, Willie! Salutare, Greens! le răspunse el.

- Ce ne-apucăm să cîntăm, Hokie? Tu ești regele jazzului acum, tu decizi.

- Ce ziceți de *Smoke*?

- În regulă, se auzi o voce. Ați auzit cum a zis? Hokie Mokie te face praf numai cum pronunță un cuvînt. Ce intonație poate să aibă băiatul ăsta! Doamne Atotputernice!

- Eu nu vreau să cînt *Smoke*, spuse cineva.

- Repetă ce-ai zis, străine!

- Nu vreau să cînt *Smoke*. E o melodie plictisitoare. Nu-mi plac mărunțurile. Refuz să cînt *Smoke*.

- Auziți, refuză să cînte *Smoke*. Dar Hokie Mokie este regele jazzului și el a zis *Smoke*!

- Omule, nu ești din oraș, nu-i așa? Ce înseamnă asta, că nu vrei să cînti *Smoke*? De fapt, cum de-ai ajuns aici? Cine te-a pus să faci asta?

- Mă numesc Hideo Yamaguchi, din Tokio, Japonia.

- Aha, ești unul din miorlăiți ăia de japonezi.

- Da. Sînt numărul unu al trombonului în Japonia.

- Ești binevenit la noi, pînă cînd ne vom convinge cum cînti. Ia zi, tot Ceainăria Tennessee este clubul de jazz de elită din Tokio?

- Nu, acum este Square Box.

- În regulă. Gata, acum vom cînta *Smoke*, cum a zis Hokie. Ești gata, Hokie? OK, dați-i drumul pînă număr la patru. Unu! Doi! Trei! Patru!!!

Cei doi care stătuseră sub fereastra lui Hokie l-au urmat la club. Acum exclamau:

- Oh, Doamne!

- Într-adevăr, asta-i celebra manieră de a cînta a lui Hokie, cunoscută sub numele de „răsăritul de soare englezesc“. De parcă o mulțime de raze s-ar pogori peste noi, unele roșii, altele albastre, verzi, unele din cele verzi izvorînd din violet, altele oliv din cafeniu roșiatic...

- Japonezul ăsta tînăr e și el destul de bun.

- Da, e bunicel. Și își ține instrumentul într-un mod personal. Adesea, ăsta-i semnul marilor interpreți.

- Înclinat asupra lui cu capul între genunchi. Păi, e senzațional!

„E senzațional“, se gîndea și Hokie. „Poate ar trebui să-lucid!“

În acel moment, însă, cineva intră pe ușă, trimițînd înaintea lui o marimba de patru octave și

jumătate. Da, era chiar Jones' grasul și începuse să cînte încă înainte de a intra bine pe ușă.

- Ce cîntăm, fraților?

- *Billie's Bounce*.

- Asta mi-am închipuit și eu. În ce gamă?

- Fa.

- Chiar așa gîndeam și eu. Nu mai cînti cu Maynard?

- Am fost în grupul lor pînă să intru-n spital...

- Pentru ce?

- Eram extenuat.

- Ce-am mai putea adăuga manierei lui Hokie?

- Ce ziceți de niște „ploaie“ sau „stele“?

- N-ar fi o aroganță?

- Întrebați-l.

- Întrabă-l tu, mie mi-e teamă. Nu poți să te porți așa cu regele jazzului. Japonezul ăsta tînăr e și el destul de bun.

- E senzațional.

- Ce zici, cîntă în manieră japoneză?

- Oricum, nu în cea engleză.

„Trombonul ăsta îmi distruge gîtul de treizeci și cinci de ani“ se gîndea Hokie. „Cum o să fac față acestei noi provocări, ultima din cariera mea?“

- Ascultă, Hideo...

- Da, domnule Mokie?

- Mi-ai plăcut în *Smoke* și *Billie's*. Ești aproape la fel de bun ca mine, o zic cu tot regretul. De fapt, am decis că ești mai bun ca mine. E un lucru îngrozitor pentru mine, dar asta e. Am fost regele jazzului doar pentru 24 de ore, dar logica neiertătoare a artei ne obligă să ne înclinăm în fața Adevărului.

- Poate vă înșelați?

- Nu, urechea mea de muzician nu mă înșeală. N-am greșit. Hideo Yamaguchi este noul rege al jazzului!

- Vrei să rămii rege onorific?

- Nu, am de gînd să-mi împachetez trombonul și s-o șterg

de-aici. Clubul e-al tău, Hideo. Poți să alegi tu următoarea melodie.

- Ce ziceți de *Cream*?

- OK, ați auzit ce-a zis Hideo, *Cream* deci. Ești gata, Hideo?

- Hokie, nu pleca. Poți și tu să cînti. Mută-te numai un pic mai încolo...

- Mulțumesc, Hideo, e foarte drăguț din partea ta. Cred că voi cînta un pic, dacă tot sînt aici. Sotto voce, desigur.

- Hideo e teribil în *Cream*!

- Da, cred că-i cîntecul lui cel mai tare.

- Dar ce se-aude acolo?

- Unde?

- În stînga.

- Te referi la acel sunet asemănător celui produs de lama tăioasă a vieții? Aidoma urșilor polari traversînd banchizele Arcticii? Ca un roi de tăuni în zbor? Asemenea morselor plonjînd spre fundul oceanului? Ca fumarolele de pe versanții muntelui Katmai? Aidoma curcanului ce se plimbă în inima pădurii? Asemenea castorilor fărâmițînd copacii prăbușiți în mlaștinile Apalașilor? Ca mușchiul ce crește pe trunchiul plopului tremurător? Aidoma căpriorului rătăcind prin Sierra Nevada? Asemenea ciinilor de preerie cînd se sărută? Ca lamantini rumegînd alge la Cape Sable? Precum ratonii mărșăluind în turme prin Arkansas? Aidoma...

- Doamne, e însuși Hokie! Chiar cu amortizor la trombon, îl face praf pe Hideo.

- Hideo cîntă în genunchi acum! Atenție, și-a scos de la centură o lamă tăioasă de oțel... Opriți-l.

-Extraordinar! Cel mai emoționant *Cream* care a fost cîntat vreodată! Hideo e teafăr?

- Da, cineva îi aduce un pahar cu apă.

- Ești omul meu, Hokie!

- N-am văzut niciodată ceva mai impresionant!

- Ești regele jazzului din nou!

- Hokie Mokie este cea mai mare figură de aici!

- Da, domnule Hokie, trebuie să recunosc, m-ai desființat. Înțeleg că ai în plus față de mine mulți ani de studiu.

- OK, fiule. Nu te mai gîndi la asta. Se întîmplă și celor mai buni, mai întotdeauna. Acum, vreau ca toată lumea să se simtă bine, fiindcă vom cînta *Flats*. Acesta-i cîntecul următor.

- Cu permisiunea dumneavoastră, sir, mă voi întoarce la hotel să-mi împachetez lucrurile. Vă sînt extrem de recunoscător pentru tot ce-am învățat aici.

- În regulă, Hideo. Îți urez o zi plăcută în continuare. He, he, l. a. Și-acum, *Flats*.

Jennifer Horne

● PRIN grila noastră de europeni care nu sînt la curent cu importantele mișcări ideologice din Statele Unite, o putem recepta pe JENNIFER HORNE ca pe o poetă feministă decentă. Nefamiliarizați nici măcar cu acest concept de „feminism“, încă inutil în contextul socio-literar actual românesc, o putem privi doar ca pe o voce lirică tînără de pe cealaltă față a globului. Întîmplător, poeta de 31 de ani, originară din statul Alabama, se află foarte aproape de noi: activează în prezent în cadrul legației culturale americane de la București. Nu are încă un volum de versuri publicat și este prima oară cînd are ocazia de a accepta ca fragmente din poezia domniei sale să fie traduse.

Ne închipuim că mama a ajuns cineva

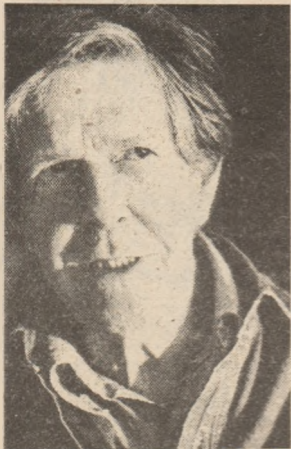
Ne-o imaginăm în fața oglinzii, făcîndu-și machiajul. Are părul adunat la spate cu o clamă ca o carapace și rochia i-a alunecat, dezgolindu-i sînul. Are patruzeci de ani. Cei mai buni cercei sînt pe măsura de toaletă. La gît și-a pus perle. După ce am tot studiat-o cum se gătește pentru petreceri, acum vedem tot pielea ușor umflată la subțiori, acolo unde sutienul o strînge, ciorapii încrețjiți și care au alunecat la glezne, căzuți de pe coapse; o ultimă umbră de păr în acel loc. E gata. Va fi minunată cînd va înainta, un pas învingător și-apoi încă unul, către noaptea care îi primește brațele fine, albe. Dar ea nu va mai fi a noastră. Ne-au rămas doar pudra și parfumul, gestul ei de a se înclina cînd ne părăsește și ne sărută pe obraji atît de ușor, ca să nu-și strice rujul de pe buze. Noi pîndim ultima privire indulgentă adresată oglinzii din hol, mina care ne alungă. A făcut tot ce trebuia.

Prezentare și traducere de
Cosana Nicolae

Traducere de
Dan-Silviu Boerescu

John Cage

1992, a murit, la 79 de ani, John Cage, compo-

zitorul de avangardă prolific și influent, ale cărui opere minimaliste l-au impus în lumea muzicii, a dansului, a artei.

John Milton Cage Jr. s-a născut la 5 septembrie 1912, în Los Angeles și și-a început cariera artistică în 1930.

Scriitor și filosof totodată, compozitorul John Cage a influențat artiști ca Jasper Johns și Robert Rauschenberg, care i-au fost prieteni, precum și generații întregi de artiști de avangardă.

Salonul de carte de la Frankfurt

■ Între 30 septembrie și 5 octombrie se va desfășura la Frankfurt Salonul Cărții, cu participarea a 8152 de editori din 98 de țări. Organizatorii au rugat 2500 de edituri occidentale să sprijine

programul de invitații pentru Europa de Est, finanțând în parte sejurul editorilor din fostele țări comuniste, care au nevoie nu numai de know-how occidental ci și de contacte directe cu colegii lor din Europa de Vest.

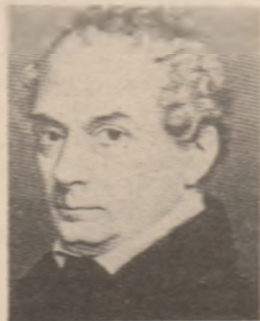
Pavarotti și muzica rock

■ Luciano Pavarotti se lasă cucerit de muzica rock și pop. Cunoscutul tenor va cânta alături de Zuccheri Fornaciari, interpret de muzică rock, într-un show tv care

urmează să fie difuzat de RAI uno la 27 septembrie. Cu Lucio Dalla, compozitor și interpret de muzică pop, Pavarotti va scoate anul acesta și un disc.

Comemorare Brentano

■ În Germania s-au comemorat recent 150 de ani de la moartea lui Clemens Brentano (1778-1842), poet romantic ce a valorificat patrimoniul folcloric german, publicând culegeri de basme și cîntece populare apreciate de Goethe și Heine. Sora sa Bettina, ea însăși scriitoare și militantă pentru e-

manciparea femeilor, s-a căsătorit cu poetul Achim von Arnim, cu care Clemens Brentano va colabora la alcătuirea culegerilor de folclor. După o serie de drame familiale, spre sfârșitul vieții, poetul se convertește la catolicism, scriind poeme de inspirație mistică.

Germanii împotriva lui Hitler

■ Se cunosc încă prea puține lucruri despre rezistența internă a Germaniei în fața ororilor nazismului. Filmul documentar semnat de Hava Kohvar Beller, *Conștiință fără odihnă*, propus pentru Oscar, suplinește o asemenea lipsă. El acoperă perioada dintre 1933 și sfârșitul războiului și demonstrează fără putință de tăgadă că au existat încă de la instaurarea nazismului oameni care au intuit răul încarnat de statul totalitar al lui Hitler. Cîțiva dintre acești cavaleri ai conștiinței fără odihnă - Helmuth J. von Moltke, Adam von Trott, dr. Carl Godeler, Dietrich Bouhoffer - sînt evocați în film de văduvele, copiii și prietenii lor.

Un episod memorabil rămîne interviul cu căpitanul Axel von Dem Bussche. Tînăr ofițer, el a fost martor la execuția a 18 000 de evrei într-un răstimp de două zile. A știut că nu va putea pacifica cu o asemenea crimă îngrozitoare; de aceea, s-a alăturat rezistenței, consimțind să servească drept bombă umană într-una din încercările de asasinare a lui Hitler. Planul a eșuat însă, pentru că Fuhrerul și-a schimbat programul.

Matisse și Baudelaire

■ Între 27 iunie și 27 septembrie a.c., este deschisă la Muzeul Matisse expoziția *Matisse și Baudelaire*. Celebru pictor a fost în mod special atras de opera poetului: în 1904, el își intitula unul dintre tablourile *Lux, Calm și Voluptate*, urmînd sugestia ulti-

mului vers din *Invitație la călătorie*. A ilustrat *Mormîntul lui Charles Baudelaire* de Mallarmé, pentru ca, ulterior, să întreprindă ilustrarea *Florilor răului*. Expoziția cuprinde desene, studii, gravuri și picturi pe teme baudelairene.

Opera Castelul după Kafka

■ Eveniment la Deutsche Oper din Berlin: premiera, la 2 septembrie, a operei *Castelul* de Aribert

refugiu. Am învățat mult din această lucrare în timpul celor doi ani cît am compus muzica. Cred că mi-a reușit. Nucleul

Reimann, după cunoscutul roman al lui Kafka. „Cînd am început să mă ocup de *Castelul* lui Kafka, mărturisește compozitorul, am fost profund impresionat de actualitatea subiectului: istoria emigrantului în căutarea patriei sau cel puțin a unui adăpost, istoria oamenilor în

rămîne luminos, forma deschisă, aproape în manieră shakespeariană“. Cei care au pregătit premiera spectacolului sînt: regizorul Willy Decker, dirijorul Michael Boder și compozitorul Aribert Reimann (în fotografie, de la stînga la dreapta).

REVISTA REVISTELOR STRĂINE

Le Nouvel Observateur

■ NUMĂRUL 1447 debutează cu trei articole de anchetă asupra tulburărilor de la Los Angeles semnate, în ordine, de Olivier Péretié, Hubert Niogret și Chantal de Rudder. Primul dintre ei ne prezintă o suită de scurte reportaje și interviuri "blitz" pe parcursul principalei artere a orașului, bulevardul Sunset - "37 de kilometri de vis și de coșmar". Interlocutorii provin din cele mai variate medii iar întrebările se referă la evenimentele violente care au avut loc. După părerea urbanistului Allen J. Scott, orașul - alcătuit în cea mai mare parte din emigranți, oficiali dar și clandestini - are la ora aceasta prea puțini locuitori - 11 milioane! Pentru a putea găsi printre aceștia 5-6 cu care să te înțelegi, ar trebui să fie 20 de milioane!

Revista cuprinde aproape toate

evenimentele politice, la zi: problema tratatului de la Maastricht, convocarea unor deputați francezi în fața justiției pentru a răspunde acuzațiilor de trafic de influență etc. Jossete Alia semnează un

interviu în legătură cu asasinarea președintelui algerian Boudiaf. Principala cauză ar fi intoleranța religioasă manifestată de autorități.

"Depozitele de praf de pușcă ale imperiului sovietic" este o analiză, semnată de K.S.Karol, asupra punctelor incendiare generate de destrămarea imperiului sovietic. Reținem observațiile, obiective, referitoare la conflictul din Moldova.

Festivalul de teatru de la Avignon este prezentat de cronicarul Jacques Juillard. Autorul s-a plictisit de moarte și cel mai mult l-a dezagustat piesa lui Lope de Vega "Cavalerul din Olmedo", în regia lui Lluís Pascal. După părerea criticului, revelația festivalului, și salvarea lui, a fost spectacolul cu piesa "Cartea lui Cristofor Columb" de Paul Claudel, în regia lui Gael Rabas.

În paginile dedicate "acelor scriitori a căror viață este un roman" este evocată figura scriitorului Vladimir Nabokov. Alungat din Rusia de Marea Revoluție, Nabokov străbate un drum întortocheat pînă la a-și putea dedica timpul preocupărilor lui preferate: literatura și vinătoarea de fluturi. Astfel, prin anul '20, a fost profesor de box și tenis la Berlin, profesor în SUA, publicînd cărți și articole în mai multe limbi. Cartea care l-a ajutat să se întoarcă în Europa, aducîndu-i banii necesari pentru a-și asigura o bătrînie liniștită a fost romanul "Lolita". Întrebă dacă îi urăște pe comuniștii care l-au frustrat de bogăția în care se născuse, Vladimir Nabokov spunea că-i urăște numai "pentru că i-au furat copilăria fericită" care a rămas în Rusia. (M.G.)

East European Reporter

■ NUMĂRUL 4 al revistei ce apare sub conducerea lui Johnathan Sunley și a unui grup de redactori asociați din toate țările est-europene (Mircea Țicudean din România, precum și Dorin Tudoran, Stelian Tănase, Nicolae Manolescu, Mircea Mihăieș și Vladimir Tismăneanu ca redactori onorifici) prezintă detaliat și convingător principalele probleme ale

Europei de Est. Coerența și consecvența abordării sînt consecințele unei viziuni integratoare, capabilă să sintetizeze și să descopere similitudinile acolo unde ele există într-adevăr. Articolele sînt scrise de ziaristi din țările respective, care dau însă impresia că sînt conștienți de contextul mai larg al unor probleme particulare. În felul acesta revista oferă atît obiectivitate

cît și numeroase informații.

Poate cele mai interesante, articolele despre Polonia se concentrează mai ales asupra chestiunilor politice (căderea guvernului Jan Olszewski), analizînd însă cauzele economice sau descoperind subtile legături cu mai vechi animozități legate de activitatea Solidarității. Problema disocierii clare între autentici și pseudo dizidenți, între calomnie și adevăr (în privința colaboratorilor serviciilor de securitate) este recunoscută ca fiind foarte importantă pentru că suspiciunile și incertitudinile morale pot fi motivul noilor tensiuni politice. Relieful politic al Poloniei de astăzi pare a fi foarte accidentat, însă luciditatea analiștilor

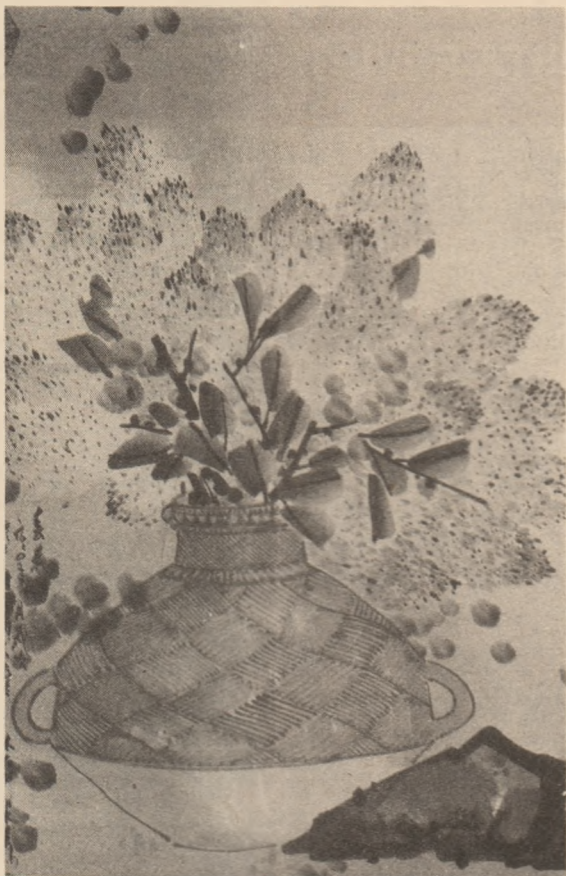
politici polonezi este cu totul remarcabilă. Articole ample alternează cu cele concise care rezumă ideea, reluînd-o dintr-o perspectivă mai largă, oferind date concrete care completează cadrul reconstituit din personajele principale.

Popularitatea președintelui Václav Havel a crescut atunci cînd la întrebarea „Cine este principalul dvs. inamic astăzi?" acesta a răspuns: „Noi". Problema naționalismului, a instinctelor xenofobe reprezintă în concepția majorității redactorilor revistei principalul pericol cu care se confruntă Europa de Est. Cele două extreme sînt Ucraina (titlul articolului lui Mykola Ryabckuk fiind *Două Ucraine ?*) și Bulgaria (*Dragostea pentru vecin*), însă între excesele naționaliste ale Ucrainei și identitatea unită a Bulgariei există nenumărate variații, după specificul fiecărei țări. „Liniștea balcanică" este formula inspirată sub care Zlatko Anguelov explică remarcabilul calm al Bulgariei într-o zonă atît de tulburată. Cu diverse motivații (care dovedesc maturitatea societății bulgare), Bulgaria a depășit stadiul conflictelor etnice, transformîndu-le în cel mai rău caz în probleme sociale și nu etnice stricto sensu. Din violența lume balcanică a războiului civil articolele sînt de fapt reportaje de război. *The Agony of Sarajevo* este un impresionant tablou al morții scrise de un ziarist care a fost rănit și a murit în timp ce era transportat la spital din pricina ocolului impus de formațiunile paramilitare sîrbe.

Prima mineriadă și nesiguranta desfășurării alegerilor sînt principalele probleme ale României în viziunea lui A. Ganea și a lui Aurel Perva (de la *Cotidianul și Tineretul liber*). Evenimentele sînt prea cunoscute ca să le reluăm, dar important este că pentru un străin isteria politică a României transpare foarte clar în aceste articole. Metafora lui Aurel Perva merită reținută: „a fi sau a nu fi la putere".

Revista prezintă interviuri cu cei mai importanți oameni politici, caldore politice ale principalelor evenimente, astfel încît cei interesați au șansa de a găsi în *East European Reporter* informații ample și inteligent prezentate. (A.D.)

Flori chinezești

■ Pictura înfățișând flori și păsări are o lungă tradiție în China și e deosebit de apreciată în contemporaneitate. Astfel, maestrul Fu Meiying este specializat în pictarea florilor de prun, ce înfloresc în toiu

iernii sfidînd gerul iar Mi Jingyang îmbină concretul cu abstractul în tablourile sale de o mare încărcătură poetică. În imagine - acuarela „Primăvară” de Mi Jingyang.

Zilele Patrimoniului

■ Biblioteca Națională din Paris organizează în zilele de 26 și 27 septembrie *Zilele Patrimoniului la Biblioteca Națională*, punînd la dispoziția publicului cele două mari săli de lectură cu cărți și periodice, curtea de onoare și curtea Tubeuf, salonul

Voltaire, camera lui Mazarin și sala Hărților și Planurilor. *Zilele...* sînt considerate drept o repetiție generală pentru marea sărbătoare a cărții și presei care va fi organizată de B.N. în cadrul manifestărilor *Fureur de lire 92*, la 17 și 18 octombrie.

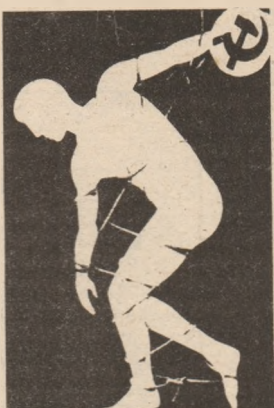
Deauville-1992

■ Între 4 și 13 septembrie se desfășoară la Deauville cel de al 18-lea festival al filmului american. Intrat în tradiție, festivalul este considerat de americani drept avant-scena cinematografului „care a cucerit planeta”, filmele dorind să „seducă publicul, răspunzînd tu-

turor așteptărilor”. Realitatea va dovedi dacă cele 24 de pelicule selecționate, subvenționate de marile studiouri sau independente, în care evoluează vedete cunoscute (prezente în marea majoritate la festival) vor răspunde într-adevăr - așa cum se afirmă - tuturor așteptărilor.

Putrefacția leninistă

■ Destinul politicii leniniste este urmărit cu un viguros spirit critic de Ken Jowitt în cele nouă eseuri adunate în ultima sa carte intitulată *New World Disorder*. Ele constituie o cronică a principalelor evenimente care au condus la dispariția regimului „dinozaurilor”, conturînd în același timp și peisajul politic al Europei de Est după al doilea război mondial. Eseurile au fost scrise pe parcursul unei lungi perioade de timp, astfel încît ele păstrează în însăși formula lor pulsul evenimentelor. Jowitt respinge clar

„facila și pacifica noțiune” de tranziție spre democrație, anunțînd venirea unei epoci de o „spectaculoasă dezordine”.

„O carte pentru o galaxie”

■ Așa a numit critica franceză noul roman S.F. al scriitorului american Dan Simmons, intitulat „*Eșchierul râului*” (tradus din americană de Jean-Daniel Bréque, Denoel, colecția „Prezențe”). Apărută într-un moment în care se demonstra un oarecare declin al genului, cartea „a dat lovitură”, bucurîndu-se nu numai de un imens succes de librărie ci și de o unanimă apreciere din partea criticii. Utilizînd întreaga recuzită S.F. și demonstrînd o perfectă cunoaștere a tehnicilor literare, dublată de abilitatea unui psiholog de excepție, în cele peste o mie de pagini Dan Simmons reușește să creeze o lume halucinantă, perfect acordată la realitățile violente din istoria contemporană.

Hilde Domin - 80

■ Ca și Gottfried Ben, poeta Hilde Domin (în imagine) și-a descoperit tîrziu vocația literară, fiind, la cei 80 de ani împliniți vara aceasta, una din vocile pregnante ale liricii germane. A debutat în 1959 cu volumul *Nur eine Rose als Stütze*, urmat de alte cinci cărți de poeme, un

roman și numeroase proze scurte. Spre deosebire de alți poeți de după război, Hilde Domin încearcă să joace rolul de mediator între poezia modernă și public. Publicația sa *Duble interpretări*, lansată în 1966 și care a ajuns azi la un tiraj de 75.000 de exemplare, tipărește poeme și interpretările lor diferite, făcute de prestigioși critici și istorici literari, de poeți dar și de cititori profani care descoperă căi de acces spre poezia eternă.

Foiletoane istorice

■ Jacques Baudou și Jean-Jacques Schleret sînt autorii unei cărți mai puțin obișnuite *Les Feuilles historiques de la télévision française*, o întîlnire cu eroi celebri, printre care Rocambole, Thierry la Fronde sau Quentin Durward. Comentariile autorilor sînt însoțite de multe ilustrații și de un repertoriu critic al telefilmelor. Lucrarea a apărut la editura - 2 Art.

Rubrică realizată pe baza lecturilor din revistele: Herald International Tribune, La Tribune d'Allemagne, Le Nouvel Observateur, For a Change, Welt, Die Welt, Magazine littéraire, China, TLS, Première.

În jurul unei antologii

COMPATRIOT și coleg, scriitorul Constantin Stoiciu, stabilit de niște ani la Montreal, mi-a propus în vara 1991 să alcătuiesc o antologie din poeziile apărute în România după 22 decembrie. Ignorînd, cu oarecare nonșalanță - recunosc - dificultățile mai mult sau mai puțin previzibile, am acceptat. Revistele literare și suplimentele aparentate ale unor ziare, mi-au oferit terenul de prospectie, îndeosebi *România literară*, *Lucefărul* și *Contrapunct*. Una din condițiile înțelegerii era ca lucrarea, inclusiv versiunea franceză, să ajungă la destinație cel tîrziu către sfîrșitul anului. Intrucît pe poșta națională nu mă puteam bizui - nici pe cea din Canada, dealtminteri - am apelat la bunele oficii ale unor persoane particulare. O parte din materialul expedit, în cîteva tranșe, pe această cale, a ajuns în capitala Québecului, după avatare greu de imaginat și inutul de povestit. Deși locuiesc în inima Bucureștiilor, pînă pe rue Decelles, unde se află editura „Humanitas” a dlui Stoiciu (titlatură preluată, chipurile în necunoștință de cauză, de o întreprindere similară de prin partea locului) - e o bucată de drum. Vă dați seama că nu puteam să discut din cînd în cînd cu editorul situația cărții. Cîteva contacte prin telefon erau singurul mod - precar - de legătură. De ce insist asupra acestor detalii?

În primul rînd, întru edificarea confratilor, dintre care nu puțini vor fi nedumeriți și chiar iritați de absența lor din respectiva culegere. Și pe drept cuvînt. Autori remarcabili, ca Florin Iaru, Liviu Ioan Stoiciu, Mariana Marin, Elena Ștefci, Vasile Petre Fati, Traian T. Coșovei, pentru a menționa doar cîteva nume, - lipsesc, deși n-ar fi trebuit. Pentru că piesele lor figurau, ca și ale altora, într-o tranșă rătăcită în împrejurări neclare. Ca și un cuvînt explicativ al subsemnatului, ca și specificarea că versiunea franceză este realizată în colaborare cu doamna Alina Beiu, al cărei aport îl consider esențial la reușita - cită va fi fiind - a translației. Din păcate, legătura sporadică între mine și editor a dus la tipărirea lucrării în forma incompletă de acum.

În al doilea rînd, aceste precizări sînt destinate eventualilor recenzenți, cîțiva exprimîndu-și de pe acum opiniile. Evident, orice alcătuire în genul evocat poate fi judecată - de preferință cu severitate. Însă rechizitoriul inserat recent în *România literară*, sub semnătura Fevróniei Novac, mi se pare inacceptabil. Cu o suficiență îngrijorătoare, în ciuda competenței binecunoscute a autoarei, d-sa eludează aspectele majore - inclusiv traducerea - ridicînd obiecții de principiu care, cred, nu rezistă nici la o cercetare fugară.

Reunirea unor poeți de vîrste diferite, foarte deosebiți în atitudine și în conduita literară - precum zice - i se pare un păcăț capital. Volumul este - vai! - eclectic. Cu o imaginație suprarealistă - tot în formularea F.N. - el întrunește poeți cu programe literare și atitudini estetice în conflict, disidenți și colaboraționiști, onirici și pășuniști, poeți excepționali și poeți mediocri sau nepoeți. Ca lăudători ai regimului comunist, deci

colaboraționiști, sînt citați Maria Banuș și Gh. Tomozei. Recenzenta are în vedere, probabil, texte din deceniile șase-șapte. Aici ar putea adăuga, la fel de îndreptățit, pe Eugen Jebeleanu, Dan Deșliu, Nina Cassian, ba chiar Ana Blandiana. Numai că pe frontispiciul volumului se precizează clar, decembrie '89 - decembrie 1991. Toate poeziile, repet, au fost selectate din ce s-a publicat în acești doi ani. Aprecierile în virtutea cărora recenzenta trage linii groase de demarcație (între colaboraționiști și disidenți, de exemplu) mi se par, în cazul de față, neavenite. Ca să nu mai vorbim de eclecticism inevitabil și oarecum necesar, dacă cugeți puțin - ca și de prezența unor „nepoeți”, pur și simplu. Ca o monitorare intolerantă la tot ce socotește abatere - gen F.N. dixit - d-sa identifică texte irelevante, adesea chiar inepte; florilegiul, deși eclectic, cum afirmă, nu prea diferă, ca retorică...

Și totuși, în pofida eclecticismului și a lipsei de valoare artistică, subliniată intensiv de necruțătoarea autoare, cartea transmite, pare-mi-se, lectorului de dincolo, căruia i se adresează în principal, ecoul acestei bolgii comune, al unui lamento și desperat, și răzvrătit, din sufletul părtașilor la o experiență istorică unică, în felul său. În cîteva rînduri de pe coperta ultimă, figurează și această remarcă, demnă de oarecare interes din partea cititorilor atenți: „Quelques obsessions, impossibles à avouer auparavant, reviennent sous la plume des poètes de toutes les générations qui ont publié dans les revues littéraires: la mort, le sang, la tyrannie, les lignes d'attente, la nuit qui s'achève, les ombres, la misère, les larmes, le besoin de pureté”.

Recenzenta, care nu observă pesemne nimic din toate astea, citează totuși, in extenso și în original, două piese într-adevăr de excepție, a Magdalenei Ghica și a lui Cezar Baltag - și bine face. Dar, în această conglomerare silnică, de tip suprarealist, d-sa nu va fi zărit nici măcar așa, cu coada ochiului, și alte scînteieri demne de notat, cel puțin, sub semnătura unor poeți (sau nu?) ca St. Aug. Doinaș, Ileana Mălăncioiu, Petre Stoica, Ion Stratan, Angelă Marinescu, Florin Mugur, Dorin Tudoran, Marta Petreu, Nora Iuga, Aurel Rău, Gh. Grigurcu, Nichita Danilov, Octavian Barbosa, Dan Laurentiu, Bogdan Ghiu, Gabriela Melinescu, Ion Drăgănoiu, Ioana Diaconescu, Constanța Buzea etc. etc. ?

Nu în sensul citării integrale a textelor, firește, dar apropo de non-valoarea și, aproape, ne-rostul acestei antologii, pe care F.N. o tratează cam ca pe un rebut. Și rău face, pentru că aici nu e vorba de vreo afacere de tarabă, în care un editor avid de cîștiguri ușoare (bietul!) și un antologator mercantil s-au asociat într-un mai nimic, ci de un efort real, de dragul acestei literaturi române, care o duce tîrș-grăpiș chiar la ea acasă.

Că respectiva judecătoare strîmbă din nas (o fi măcar cîrn ?!) pe două coloane din *România literară* - mă rog, dreptul său personal și particular - dar, mă întreb, redacția ce zice ?

Dan Deșliu

Inedit

● Revista **CARIATIDE** din Hunedoara (director: Iv Martinovici) se află în directă emulație cu publicațiile din principalele centre culturale ale țării. În cel mai recent număr, 5, este inserat, printre altele, un text inedit de Constantin Noica. Un text care nu este un bilet cu un mesaj banal sau o listă de cumpărături, ci o tulburătoare reflecție asupra rolului filosofiei în lumea de azi. Reproducăm un fragment: „Cînd vede limitele cunoașterii sale, omul de știință cade în scepticism sau în fideism (el, tocmai); artistul ajunge la absurd și abstract, făptuitorul la un adevărat furor al acțiunii, în timp ce omul își vede dreptul să judece totul și să revendice pentru el totul. Alături de ei, tehnica și fapturile aduc neîncetat realități fără statut ontologic sigur. Sint realități? nu sint? Lumea nu e în ordine atîta vreme cît filosofia nu e în ordine. Dar e suficient ca ei să-și pună, cu sentimentul răspunderii, probleme. O problemă ultimă bine pusă însănoțește lumea.” ● La rubrica **O întrebare pe lună pentru Ștefan Aug. Doinaș** din **RAMURI** nr. 7-8, eminentul scriitor răspunde cu o clarviziune de care ar avea nevoie și mulți dintre oamenii noștri politici: „E clar că nu putem trăi fără utopii - înțelese ca proiecții ideale care întrețin simțul exigent al realității. Orice utopie constituie un *memento* și el avertizează asupra posibilului. Dar e tot atît de limpede că o utopie - ficțiune social-politică pură - care manifestă intenția de a se concretiza în timp și spațiu (contradicție care, vail se răzbină) nu poate decît să devină un instrument social-politic monstruos, o crimă împotriva omenirii.” ● O adevărată **REVELAȚIE** (inevitabil joc de cuvinte) o constituie ideile lui Jean-François Revel extrase din volumul **Cunoașterea inutilă** (în curs de apariție la Editura Humanitas, traducere de Dan C. Mihăilescu) și publicate în suplimentul **LITERE, ARTE, IDEI** nr. 34 al ziarului **COTIDIANUL**. După opinia lui Jean-François Revel, menținerea mereu trează a repulsiei față de nazism constituie o necesitate morală și politică, dar întretinerea sentimentului că nazismul este încă activ și demn de luat în considerare ca o primejdie gravă ține de intenția secretă de a justifica supraviețuirea comunismului. Cunoscutul

eseist francez începe prin a se întreba: „În ce scop ne prefacem că ne aflăm, astăzi, în fața acelorași monștri dinaintea războiului? Cărei necesități îi răspunde cultul aiuritor al acestor mumii? Și sfîrșește prin a indica interesele tenebroase ale adepților comunismului. În conformitate cu aceste interese, întreaga propagandă antifascistă se asociază în mod tendențios cu o banalizare sau chiar o ignorare a crimelor săvîrșite de lumea comunistă împotriva propriilor ei suspuși, a civilizației umane în general. O așchie care nu a sărit departe de acest trunchi am putea-o considera noi, românii, tendința neocomuniștilor aflați în momentul de față la putere de a eticheta drept legionare, fasciste mișcările care le contestă lor legitimitatea. Cu viclenia lor caracteristică, adepții comunismului se folosesc de un tabu istoric pentru a-și asigura supraviețuirea (cine ar îndrăzni să-i condamne că trimit poliția sau S.R.L.-ul împotriva „legionarilor”, a „fasciștilor”?). Nu întimplător, capitolul reproduș în **Litere, arte, idei** poartă titlul **Marele tabu**.

„Impotența la cap”

● După primele două numere, revista **TIMPUL FEMEILOR... ÎN ȚARA BĂRBAȚILOR** ne dă impresia unei cucoane coapte și răscoapte care se străduiește penibil să pară o tinerică seducătoare. Deghizată pentru competiția de piață, fosta „Femeie” sare peste cal cu o vioiciune căznită și stîngace. Pe copertă scrie: „numai pentru femei inteligente”. Ce propune deci **directoarea** (devenită de la nr. 2 „director onorific”) Ecaterina Oproiu și redactoarea șefă (redactor șef) Sanda Faur femeilor inteligente spre lectură? Spicuum câteva titluri semnificative: „La primărie cu Wassermann-n pălărie” („pagina turturelor” supratitrată și „Ne însurăm pe rupte”), „Noi, haiosasele”, „Păzea, copilelor! Vin striptizorii”, „Impotența la cap” (cu un subtitlu „feriți-vă de nasoii”), „Coada la avorturi”. Mizind pe interesul sexului slab pentru amor, bucătărie, modă și can-can-uri - teme predilecte ale tuturor revistelor pentru femei din lume - această proaspătă (doar în ordinea

aparității) publicație reușește să fie frivolă într-un mod care nu-i șade deloc bine. În ciuda îndelungii experiențe jurnalistice a alcătuitoarelor, sau poate tocmai de aceea. ● Oricine își exprimă un punct de vedere critic față de **ROMÂNIA MARE** devine automat evreu în pagina lui Alcibiade și, în logica specială a delirului vadimist, un vindut agenturilor și Fondului Monetar Internațional. Astfel au

apărut pe listele lui nesfîrșite Ion Bogdan Lefter, Mihai Sin, Toma Roman, Zoe Petre și mulți alții care, nefiind unguri, nu pot fi decît evrei de vreme ce combat aberațiile triviale ale liderului P.R.M. C.V. Tudor ar trebui să mai consulte din cînd în cînd dosarele de securitate atît de accesibile lui, altfel cititorii naivi ar putea crede că toți membrii micii comunități evreiești din România sint scriitori, publiciști și oameni de cultură. ● **CUVINTUL** nr. 35 publică o anchetă intitulată „Oportuniștii de ieri, marginalizații de azi”, cu următoarele întrebări: 1. Considerați nedrept tratamentul la care ați fost supus după decembrie 1989 de confrăți dv. ? V-ați simțit atunci, moralmente și politiceste, culpabil ? Vă mai simțiți ? 2. Credeți că opera dumneavoastră va compensa, în eternitate, aceste accidente biografice ? Au refuzat să răspundă d-nii Alexandru Balaci, D.R. Popescu, Valeriu Răpeanu și Mihai Ungheanu. Au răspuns d-nii Adrian Păunescu, Nicolae Dragoș și Ion Brad. Reluăm cite un fragment caracterizant pentru fiecare. A.P.: „Cît privește culpabilitatea, mă simt culpabil față de martiri (că eu am trăit uneori mai bine și ei au murit), față de eroi, dar nu față de dumneavoastră, dragii și scumpii mei. Am moștenit suferința de la bunicul meu, dar am avut neșansa de a ieși învingător, mereu, din toate. Dacă nu mi se întimpla dezastrul din '85, aș fi fost ucis, probabil, în '89”. N.D.: „Timpul care ne-a fost dat să-l trăim, pînă nu demult, nu l-am hotărît eu. Și nici măcar, în bună măsură, poporul român. «Nu-s vremile sub om». Dar în vreme ce mulți nu făceau nimic, au fost destui și dintre cei care au căutat să facă binele - atît cît puteau -, cu prețul unor concesii asumate; fără a se grăbi, în noile condiții, să arate care bine și cum l-au făcut ei. Faci binele nu pentru a scoate ochii altora că l-ai făcut. Am vrut să fiu printre astfel de oameni”. I.B.: „Asta nu înseamnă că nu-mi recunosc singur îngustimile și erorile prezente în cărțile mele. Mai ales în primul deceniu de activitate literară. Prin ele, ca și prin unele poziții publice, în diversele mele funcții, mă simt, nu atît culpabil (n-am demascat și n-am făcut «procese» nimănui în literatură), ci mai degrabă răspunzător pentru obediență și, uneori, pentru oportunism”. În privința celei de a doua întrebări, toți sint convinși că, la o judecată de valoare obiectivă, cărțile lor vor rezista.

Grand reporter

● „Criza agriculturii românești, încotro?” se intitulează un eseu de o pagină (de revistă) apărut în numărul 15 din **CRONICA**. Interesant, bine documentat și - atît cît ne putem da seama - pîrînd a oferi o analiză pertinentă a situației din agricultură, eseu ne-a stîrnit o singură nedumerire: care e legătura sa cu profilul revistei. ● În schimb în numărul următor al bilunarului ieșean, un interviu nu numai interesant, ci și potrivit cu preocupările **Cronicii**. Luat unui gazetar francez, Alain Cabon, grand reporter la cotidianul **OUEST-FRANCE**. Corespondent al ziarului său în Irlanda de Nord, Iugoslavia și România reporterul a descoperit numeroase similitudini între ceea ce se întimplă azi în România și ceea ce s-a întimplat în Franța în primii ani de după război. „Există o mulțime de ziare, ca la noi după război, cînd toate

tendențele și partidele își creau publicații, apoi istoria ne-a arătat că se produce o decantare în timp, dincolo de idealuri, pentru a se ajunge la ceea ce este rentabil, la ceea ce poate supraviețui. În România fenomenul mi se pare excesiv, o fierbere teribilă, care este simpatică, dar este clar că nu va putea dura mereu, la fel ca și agitația politică.” Interviul se intitulează, sugestiv, „În România m-am simțit fragil în fața zvonurilor” ● Consacrat mass mediei din Europa de Est, numărul 6 al revistei **ECHIDISTANȚE** merită citit pentru cel puțin două texte: **A unsprezecea poruncă**, un fragment din **L'Immortalité** de Milan

Kundera și **Jurnal din anii ciumei (1988-1989)** de Liviu Antonesei. Din cel dintîi: „Cine este jurnalistul cel mai marcant al acestor timpuri? Nu este un Hemingway povestindu-și experiențele pe care le-a trăit în tranșee, nici un familiar al tîrfelor pragheze, ca Egon Erwin Kisch, nici un Orwell care a trăit un an întreg alături de zdrențăroșii Parisului, ci Oriana Fallaci care, între 1969 și 1972, a publicat în magazinul italian **Europeo** o serie de convorbiri cu oamenii politici cei mai celebri din epocă.” Iar din **Jurnalul** lui Liviu Antonesei: „... un prieten care face cronica literară la un săptămînal mi-a spus că respectiva publicație trebuie să trimită Consiliului Culturii lista cărților despre care se va scrie cu trei săptămîni înainte de apariția numărului. Autorul cronicii sau revista nu au dreptul să se răzgîndească, dar Consiliul poate trimite oricînd un veto referitor la un autor sau altul. Oricînd - chiar cînd revista e pe cale să intre la tipar. (...) Rămîne de așteptat momentul în care se vor cere liste cu toate ideile ce i-ar putea trece unui autor prin cap, pentru a putea fi luate juste măsuri preventive - lavaj cerebral, interzicerea de a gîndi sau scrie, lobotomie, eventual exterminare...” Mai nou, se practică nedifuzarea. Numerele neconvenabile dintr-un cotidian sau săptămînal sint returnate ca nevandabile. Și pentru ca lucrurile să funcționeze perfect, numerele respective nu ajung nici la abonați. ● Într-un interviu apărut în revista **CONTRAPUNCT**, nr. 27, Traian T. Coșovei declară că e susținătorul convins al PNTCD. Cu doi ani în urmă, poetul era un tot atît de convins liberal. În același interviu, T.T. Coșovei se întreabă cine e Mircea Iorgulescu, într-un stil care ne amintește, din păcate, de C.V. Tudor. Atacînd scriitorii din alte generații, poetul declară, patetic, tot în interviul din **Contrapunct**, că nu va proceda niciodată astfel cu un coleg de generație. **Niciodată** înseamnă probabil o săptămîină la T.T. Coșovei, autorul unui atac trivial împotriva lui Hanibal Stănculescu, în **EVENTIMENTUL ZILEI**.

Cronicar

România literară

Calea Victoriei 133-135, București, sector 1. Telefoane: 50.62.86, 50.47.28, 50.33.69, Fax: 12.82.53.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Alex. Ștefănescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel, Alexandra Ciocărlie (externe), Maria Ionescu (secretar de redacție), Mihai Grecu (tehnoredactor), Elena Horasangian, Laura Popa, Nina Pruteanu, Alexandra Voicu (corectură), Elena Mareș (stenodactilografă), Andriana Fianu, Nicoleta Micu (secretariat), Maria Micu (curier).

Colegiul de conducere: Nicolae Manolescu, Gabriel Dimisianu, Mihai Pascu, Alex. Ștefănescu, Adriana Bittel, St. Aug. Doinaș (reprezentant al Uniunii Scriitorilor) și Valentin Racoviță (reprezentant al grupului de publicații Topaz).

Pașinație pe calculator: George Cojocariu, Mircea Stoian

Corespondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Dorin Tudoran (Washington)

Editor:
Topaz G.A. S.R.L.

Președinte:
Octavian Mitu

24 pag. 50 lei